ਆਪਨੇ ਆਤਮਾ ਕੋ ਧਯਾਨ ਸੇ ਲੀਨ ਕਰਤਾ ਹੈ ਸੋ ਧਯਾਨੀ ਪੁਰਖ ਅਦ੍ਵੈਤ ਨਿਸ੍ਠਾਮੈ ਸੋਭਾ ਪਾਵਤੇ ਹੈਂ ॥ ਇਸ ਅਰਥ ਮੈ ਸ੍ਰੁਤੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ ॥ **ਤਥਾਹੀ– ਪ੍ਰਣਵੋਧਨੁਃ ਸਰੋ ਹਯਾਤਮਾ ਬ੍ਰਹਮਤਤ ਲਖਯ ਮੁਚਯਤੇ ॥ ਅਪ੍ਰਮਤੇਨ ਬੋਧਵਯੰ ਸਰਵਤ ਤਨਮਯੋਭਵੇਤ ॥** ਮੁੰਡਕਉਪਨਿਖਦ ਦ੍ਵਿਤੀਯ ਖੰਡ ੨ ॥

ਅਰਥ–(ਪ੍ਰਣਵ) ਓਂਕਾਰ ਧਨੁੱਖ ਹੈ ਔਰ (ਸਰ) ਬਾਂਣ ਜੀਵਾਤਮਾ ਹੈ ਔਰ ਤਿਸ ਵਯਾਪਕ ਬ੍ਰਹਮ ਕੋਂ ਲਖਯ ਕਹਤੇ ਹੈਂ ਵਿਖਯੋ ਰੂਪ ਤ੍ਰਿਸ਼੍ਣਾ ਆਦਿਕ ਪ੍ਰਮਾਦ ਰਹਿਤ ਪੁਰਖ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਹਮਰੂਪਲਖਯ ਬੇਧਨੇ ਕੇ ਯੋਗਯ ਹੈ ਇਸਵਾਸਤੇ (ਸਰਵਤ) ਬਾਣਵਤ ਬ੍ਰਹਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਆਪਨੇ ਆਪਕੋ ਦੇਖੈ ॥ ਜੈਸੇ ਲਖਯ ਮੈ ਪ੍ਰਵਿਸ੍ਰ ਬਾਂਣ ਲਖਯ ਸੇ ਜੁਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿਤਾ ਹੈ ਤੈਸੇ ਧਯਾਨ ਕਰਣੇ ਵਾਲਾ ਬ੍ਰਹਮਰੂਪ ਆਪਣੇ ਆਤਮਾ ਕੋ ਕਰਤਾ ਹੈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਧਯਾਨੀ ਕੀ ਅਦ੍ਵੈਤ ਨਿਸ੍ਠਾਮੈਂ ਸੋਕ ਮੋਹ ਕੀ ਨਿਵਿਰਤੀ ਰੂਪ ਸੋਭਾ ਹੈ ਇਸੀ ਅਰਥ ਕੋ ਸ੍ਰੁਤੀ ਕਹਤੀ ਹੈ ॥ **ਤਥਾਹੀ ॥ ਯਸਮਿਨ ਸਰਵਾਣਿ ਭੂਤਾਨਯਾਤਮੈਵਾ ਭੂਦ੍ਵਿਜਾਨਿਤਃ ਤਤ੍ਰਕੋਮੋਹਃ ਕਃ ਸੋਕ ਏਕਤ੍ਵਮਨੁ ਪਸਜਤਃ ॥** ਈਸਾਵਾਸਯ ਉਪਨਿਖਦ ਮੰਤ੍ਰ 7

ਅਰਥ–ਜਿਸ ਜੀਵ ਬ੍ਰਹਮ ਕੇ ਅਭੇਦ ਗਯਾਨ ਕਾਲ ਮੈ

ਗ੍ਯਾਤਾ ਪੁਰਖ ਕੇ ਸਰਬ ਭੂਤ ਆਤਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੀ ਹੋਗਯੇ ਹੈਂ ਤਿਸ ਕਾਲ ਮੈ ਕ੍ਯਾ ਮੋਹ ਤਥਾ ਕ੍ਯਾ ਸੋਕਹੈ॥ (ਨਦਰੀ ਕਰਮਿਪਵੈਨੀਸਾਣੁ) (ਨਦਰੀ) ਗ੍ਯਾਨੀ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਤਥਾ ਤਿਸਕੇ ਕਰਮ ਔਰ ਗ੍ਯਾਨ ਨਿਸ੍ਚੇ (ਨੀਸਾਣ) ਚਿਹਨ ਭਾਵ ਜੀਵਣ ਮੁਕ੍ਤੀ ਕੇ ਚਿਹਨ ਜੋ ਹੈਂ ਸੋ ਸਭੀ ਸਾਖੀ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਮੈ ਨੇਤੀਨੇਤੀ ਬਚਨੋ ਸੇ ਬਾਧਿਤ ਹੋਨੇ ਤੇ (ਪਵੈ) ਨਾਮ ਸਾਸਤ੍ਰ ਦ੍ਵਾਰਾ ਤਿਸ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਮੈ ਕਲਪਤ ਰੂਪ ਸੇ ਪਾਏ ਜਾਵੇ ਹੈਂ ਜੈਸੇ ਔਰ ਪਦਾਰਥ ਮਿਥ੍ਯਾਹੈ ਤੈਸੇ ਕੂਟਸਥ ਕੋ ਬ੍ਰਹਮਰੂਪ ਸੇ ਜਾਨਨੇ ਵਾਲਾ ਚਿਦਾਭਾਸ ਭੀ ਮਿਥ੍ਯਾ ਹੈ ਔਰ ਤਾਕੇ ਕਰਮ ਭੀ ਮਿਥ੍ਯਾ ਹੈਂ॥ ਅਬ ਚਿਦਾਭਾਸ ਕੀ ਸਾਤ ਅਵਸਥਾ ਮੇ ਕੱਚਾ ਪੱਕਾ ਗ੍ਯਾਨ ਭੀ ਤਿਸ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਮੈ ਕਲਪਤ ਹੈ ਯਹ ਆਗੈ ਕਹੇ ਹੈਂ (ਕਚਪਕਾ ਈਓਥੈਪਾਇ) ਗ੍ਯਾਨ ਕੀ ਦੋ ਅਵਸਥਾ ਹੈਂ ਏਕ ਕੱਚੀ ਦੂਸਰੀ ਪੱਕੀ ਸ੍ਰਵਣ ਮਨਨ ਨਿਦਿਧ੍ਯਾਸਨ ਕਾਲ ਮੈਂ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ ਗ੍ਯਾਨ ਹੈ ਸੋ ਸੰਪੂਰਣ ਅਗ੍ਯਾਨ ਤਤਕਾਰਯ ਕੋ ਅਸਲ ਦੂਰ ਨਹੀ ਕਰੇ ਹੈ ਯਾਂਤੇ ਤੀਨ ਭੂਮਿਕਾ ਰੂਪ ਗ੍ਯਾਨ ਕੱਚਾ ਹੈ ਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਅਪ੍ਰੋਖ੍ਯ ਗ੍ਯਾਨ ਅਗ੍ਯਾਨ ਤਤਕਾਰਯ ਸਰਬ ਕੋ ਦੂਰ ਕਰੇ ਹੈ ਯਾਤੇ ਚੌਥੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸੇ ਲੇ ਸਾਤਵੀਂ ਪ੍ਰਯੰਤ ਗ੍ਯਾਨ ਪਕਾ ਹੈ ਸੋ ਕਚਾ ਪਕਾ ਗ੍ਯਾਨ (ਓਥੈ) ਕਹੀਯੇ ਤਿਸੀ ਸਾਖੀ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਸਚੇ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਮੈ [ਪਾਇ] ਨਾਮ ਕਲਪਤ ਰੂਪ ਹੀ ਪਾਈਏ ਹੈ॥ ਪ੍ਰਸ਼ਨ—ਹੇ ਗੁਰੋ ਐਸਾ

ਗਜਾਨ ਜਿਸ ਸੁਗਮ ਉਪਾਇ ਸੇ ਹੋਵੇ ਸੋ ਕਹੋ॥ ਉਤ੍ਰ-(ਨਾਨਕਗਇਆਜਾਪੈਜਾਇ ॥ ੩੪ ॥) ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹੇ ਹੈਂ ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਕਾ ਜੋ ਗਜਾਤਾ ਹੈ ਔਰ ਬ੍ਰਹਮ ਮੈ ਜਿਸ ਕਾ ਨਿਸਚੈ ਹੈ ਸੋ ਗੁਰੂ ਕਹੀਯੇ ਹੈ ਤਿਨ ਕੇ ਪਾਸ ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨ ਕੀ ਇਛਾ ਵਾਲਾ ਸਿਖਜ ਜਾਵੇ ਐਸੇ ਵੇਦ ਕਹੇ ਹੈ ਯਾਤੇ ਸੰਸਾਰ ਕੇ ਤਾਰਣੇ ਕੋ ਚਤਰ ਜੋ ਗੁਰੂ ਹੈਂ ਤਿਨ ਕੇ ਪਾਸ [ਗਇਆ] ਨਾਮ ਤਿਨਕੀ ਸਰਣ ਮੈ ਜੋ ਅਧਿਕਾਰੀ ਗਯਾ ਹੈ ਸੋ [ਜਾਇ] ਨਾਮ ਅਧਿਸ੍ਠਾਨ ਬ੍ਰਹਮਰੂਪ ਜਗਾ ਕੋਂ (ਜਾਪੈ) ਨਾਮ ਨਿਜ ਰੂਪ ਸੇ ਅਪ੍ਰੋਖਜ ਕਰ ਲੇਵੇ ਹੈ ਤਾਂਤੇ ਬ੍ਰਹਮਰੂਪ ਕੇ ਭਾਨ ਹੋਨੇ ਸੇ ਸੋ ਕ੍ਰਿਤ ਕ੍ਰਿਤ ਹੋਵੇ ਹੈ ਅਥਵਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹੇ ਹੈਂ (ਜਾਇ) ਸੋ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਜਗਾ ਗੁਰੂ ਕੀ ਸਰਣ ਮੈ [ਗਇਆ] ਜਾਨੇ ਸੇ (ਜਾਪੈ) ਦੀਖਤੀ ਹੈ ਅਥਵਾ (ਕਚਪਕਾਈ ਓਥੈਪਾਇ) ਤਤ੍ਵ ਗਜਾਨ ਮਨੋ ਨਾਸ ਵਾਸਨਾ ਖਜੈ ਕਾ ਏਕ ਕਾਲ ਮੈ ਜੋ ਅਭਜਾਸ ਹੈ ਤਿਸ ਅਭਜਾਸਸੇ (ਕਚਪਕਾਈ) ਕਚਾ ਗਜਾਨ ਪਕਾਈਤਾ ਹੈ ਤਾਂਤੇ (ਓਥੈ) ਉਸ ਗਜਾਨੀ ਕੇ ਕਰਤਬਜ ਸਾਧਨੋ ਮੈਂ ਕਚੇ ਕਾ ਪਕਨਾ (ਪਾਇ) ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ (ਨਾਨਕਗਇਆਜਾਪੈਜਾਇ) ਇਸ ਜੀਵਨ ਮੁਕ੍ਤਿ ਕੀ [ਜਾਇ] ਜਗਾ ਭਾਵ ਸਥਾਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂਜੀ ਕਹੇ ਹੈਂ, (ਗਇਆਜਾਪੈ) ਜੀਵਨ ਮੁਕ੍ਤਿ ਗੁਰੂ ਕੀ ਸਰਣ ਮੈ ਗਏ ਸੇ ਦੀਖਤਾ ਹੈ ॥ ੩੪ ॥

ਪ੍ਰਸ੍ਨ—ਹੇਗੁਰੋਐਸੇ ਸੁਗਮ ਉਪਾਇ ਮੈ ਮੁਕਤੀ ਕੇ ਵਾਸਤੇ

ਸਭੀ ਪੁਰਖ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤ ਹੋਤੇ ਯਹ ਸੁਨ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤੀ ਕਾ ਕਾਰਣ ਕਹਿਤੇ ਹੂਏ ਉਤ੍ਰ ਦੇਵੇ ਹੈਂ ॥

ਧਰਮਖੰਡਕਾਇਹੋਧਰਮੁ ॥ ਗਿਆਨਖੰਡਕਾਆਖਹੁਕਰਮੁ॥ਕੇਤੇਪਵਣਪਾਣੀਵੈਸੰਤਰੁਕੇਤੇਕਾਨਮਹੇਸ ॥ ਕੇਤੇਬਰਮੇਘਾੜਤਿਘੜੀਅਹਿਰੂਪਰੰਗਕੇਵੇਸ॥ ਕੇਤੀਆਕਰਮਭੂਮੀਮੇਰਕੇਤੇਕੇਤੇਧੂਉਪਦੇਸ ॥ ਕੇਤੇਇੰਦਚੰਦਸੂਰਕੇਤੇਕੇਤੇਮੰਡਲਦੇਸ ॥ ਕੇਤੇਸਿਧਬੁਧਨਾਥਕੇਤੇਕੇਤੇਦੇਵੀਵੇਸ ॥ ਕੇਤੇਦੇਵਦਾਨਵਮੁਨਿਕੇਤੇਕੇਤੇਰਤਨਸਮੁੰਦ ॥ਕੇਤੀਆਖਾਣੀਕੇਤੀਆਬਾਣੀਕੇਤੇਪਾਤਨਰਿੰਦ ॥ ਕੇਤੀਆਸੁਰਤੀਸੇਵਕਕੇਤੇਨਾਨਕਅੰਤੁਨਅੰਤੁ ॥ ੩੫ ॥

(ਧਰਮਖੰਡਕਾਇਹੋਧਰਮੁ) ਪਹਲਾ ਧਰਮ ਪਦ ਵੇਦਵਿਹਿਤ ਧਰਮ ਕਾ ਬੋਧਕ ਹੈ ਖੰਡ ਪਦ ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮ ਕਾ ਬੋਧਕ ਹੈ ਦੂਸਰਾ ਧਰਮ ਪਦ ਸੁਭਾਵ ਕੋਂ ਜਣਾਵੇ ਹੈ ਯਾਤੇ ਜੋ (ਇਹੋ) ਨਾਮ ਗਜਾਨ ਕਾ ਸੁਗਮ ਉਪਾਯ ਗੁਰੂ ਸਰਣ ਤੇ ਜਾਣਾ ਕਹਿਆ ਹੈ ਸੋ ਧਰਮ ਖੰਡ ਕਾ ਕਹੀਯੇ ਵੇਦਵਿਹਿਤ ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮ ਕਾ (ਧਰਮ) ਕਹੀਯੇ ਸੁਭਾਵ ਹੈ ਯਾਂਤੇ

ਯਹ ਸਿਧ ਹੂਆ ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮ ਕੇ ਸੁਭਾਵ ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖ ਗੁਰੂ ਸਰਣ ਮੈ ਜਾਵੇ ਹੈ ਔਰ ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮ ਸੇ ਰਹਿਤ ਹੋਨੇ ਸੇ ਔਰ ਲੋਕ ਨਹੀ ਜਾਵੇ ਹੈਂ ਭਾਵ ਯਹ ਹੈ ਪ੍ਰਥਮ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟ ਪੁਰਖੋਂ ਕੇ ਸੰਗ ਸੇ ਅਸ਼ੁਭ ਕਰਮੋਂ ਸੇ ਪੁਰਖ ਹਟ ਕਰ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮੋਂ ਮੈ ਲਗੇ ਹੈ ਮੁਕਤੀ ਕੀ ਇਛਾ ਵਾਲਾ ਸਕਾਮ ਸ਼ੁਭੋਂ ਕੋ ਛੋਡ ਕੇ ਨਿਸਕਾਮ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮੋਂ ਮੈ ਲਗੇ ਹੈ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮੋਂ ਸੇ ਚਿਤ ਕੀ ਸ਼ੁਧੀ ਔਰ ਈਸ਼੍ਵਰ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੋਵੇ ਹੈ ਸੁਧ ਚਿਤ ਮੈ ਈਸ਼੍ਵਰ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੇ ਆ-ਤਮ ਅਨਾਤਮ ਵਸਤੂ ਕਾ ਬਿਬੇਕ ਹੋਵੇਹੈ ਤਾਸੇ ਪੀਛੇ ਵੈਰਾ-ਗਜ ਸਮਾਦੀ ਖਟਸੰਪਤੀ ਮੁਮੁਛਤਾ ਪ੍ਰਯੰਤ ਸਾਧਨੋਂ ਸੇ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਕਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਾਮੀਪ ਜਾਵੇ ਹੈ ਤਬ ਗੁਰੂ ਉਪ-ਦੇਸ ਲੈਕਰ ਮਨਨਿ ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ ਕਰਕੇ ਸੋ ਅਧਿਕਾਰੀ ਗਜਾਨਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੂਆ ਕ੍ਰਿਤ ਕ੍ਰਿਤਜ ਹੋਵੇ ਹੈ ਐਸੇ ਪਰਪਰਾ ਸੇ ਕਰਤਬਜ ਰਹਿਤ ਕਰਦੇਨਾ ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮ ਕਾ ਸੁਭਾਵ ਹੈ ਸੋ ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮ ਕਾ ਸੁਭਾਵ ਜੀਵਣ ਮੁਕਤੀ ਕੇ ਸੁਖ ਪ੍ਰਯੰਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਤਾ ਹੈ ॥ ਪ੍ਰਸ਼੍ਨ--(ਗਜਾਨਖੰਡਕਾਆਖਹੁ ਕਰਮੁ) ਹੇ ਗੁਰੋ (ਗਜਾਨਖੰਡਕਾ) ਕਹੀਯੇ ਮੈ ਬ੍ਰਹਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੂ ਇਸ ਗਜਾਨ ਬਸੇਖ ਕਾ ਜੋ ਸਰਬ ਦ੍ਰਿਸਜ ਕਾ ਖੰਡਨ ਕਰਣ ਰੂਪ (ਕਰਮੁ) ਨਾਮ ਕਾਮ ਹੈ ਭਾਵ ਸੁਭਾਵ ਹੈ ਸੋ ਕਹੋ ॥ ਔਰ ਜਬ ਪੁਰਖ ਕੋ ਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਯਥਾਰਥ ਗਜਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤਬ ਤਿਸ ਸੇ ਕਿਸ ਕਾਰਯ ਕੀ ਸਿਧੀ ਹੋਵੇ ਹੈ ਪੁਨਾ

ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਪ੍ਰਪੰਚ ਕੋ ਕੈਸੇ ਦੇਖਤਾ ਹੈ॥ਉਤ੍ਰ—ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਕਾ ਯਹ ਨਿਸਚੈ ਹੋਵੇ ਹੈ ਜੋ ਮੇਰੇ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਆਤਮਾ ਮੈ (ਕੇਤੇਪਵਣਪਾਣੀਵੈਸੰਤਰੁਕੇਤੇਕਾਨਮਹੇਸ) (ਕੇਤੇ) ਅਨੰਤ ਹੀ ਵਾਯੂ ਜਲ ਅਗਨੀ ਹੈਂ ਔਰ ਅਨੰਤ ਹੀ (ਕਾਨ ਮਹੇਸ) ਵਿਸ਼੍ਨੂ ਸ਼ਿਵ ਹੈਂ ਭਾਵ [ਕਾ] ਨਾਮ ਸੁਖ ਕਾ ਹੈ [ਅਨ ਨਾਮ] ਚੇਸ਼੍ਟਾ ਕਾ ਹੈ ਯਾਂਤੇ ਭਕਤੋਂ ਕੇ ਸੁਖ ਹੇਤ ਚੇਸ਼੍ਟਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਬਿਸ਼੍ਨੁ ਕਾ ਨਾਮ ਕਾਨ੍ਹ ਹੈ ਮਹਾਂ ਬਡੇ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਈਸ ਐਸ੍ਵਰਯ ਵਾਲੇ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਯਾਂਤੇ ਸਰਬ ਕੀ ਅਪੇਖ੍ਯਾ ਸੇ ਬਡੇ ਐਸ੍ਵਰਯ ਵਾਲੇ ਕਾ ਨਾਮ ਮਹੇਸ਼ ਹੈ ਭੂਤ ਭਾਵੀ ਵਰਤ-ਮਾਨ ਸ੍ਰਿਸ੍ਟੀਆਂ ਅਨੰਤ ਹੈਂ ਯਾਂਤੇ ਤਿਨ ਕੇ ਭੇਦ ਸੇ ਸ਼ਿਵ ਬਿਸ਼੍ਨੁ ਮੂਰਤੀਆਂ ਭੀ ਭਕਤੋਂ ਪੈ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੇਤ ਅਨੰਤ ਹੈਂ ਔਰ ਕਲਪਿਤ ਹੈਂ ॥ ਪ੍ਰਸ਼੍ਨ—ਹੇ ਗੁਰੋ ਵਿਸ਼ਨੂ ਆਦੀ ਮੂਰਤੀਓਂ ਕੋ ਕਲਪਿਤ ਕਹਨੇ ਮੈ ਕੋਈ ਸ੍ਰੁਤੀ ਯੁਕਤੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂਤੇ ਕਲਪਤ ਕਹਨਾ ਨਹੀਂ ਬਨੇ ਹੈ ॥ ਉਤ੍ਰ—ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ ਇਨ ਕੋ ਕਲਪਿਤ ਕਹਨੇ ਮੈ ਸ੍ਰੁਤੀ ਯੁਕਤੀ ਦੋਨੋਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਬਨੇ ਹੈਂ ਸੋ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰੋ ਯੁਕਤੀ ਤੋ ਯਹਹੈ ਚਕ੍ਰ ਚਿਹਨਾਦੀ ਰਹਿਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇਤ੍ਰੋਂ ਕਾ ਵਿਖੇ ਨਹੀ ਹੋ ਸਕਤਾ ਹੈ ਯਾਂਤੇ ਮੁਰਲੀ ਮੋਰ ਮੁਕਟ ਵਾਲੀ ਮੂਰਤੀ ਔਰ ਡੌਰੂ ਜਟਾਂ ਵਾਲੀ ਮੂਰਤੀਆਂ ਕੋ ਨੇਤ੍ਰੋਂ ਸੇ ਭਾਨ ਹੋਨੇ ਤੇ ਮਾਯਿਕ ਮਾ-ਨਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਔਰ ਜੋ ਮਾਯਿਕ ਮਾਨੇ ਤੋ ਜੋ ਜੋ ਮਾਯਿਕ ਹੈ ਸੋ ਸੋ ਕਲਪਿਤ ਹੈ ਇਸ ਨੇਮ ਸੇ ਕਲਪਿਤ ਭੀ ਅਵਸ੍ਯ

ਕਹਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਯਹ ਕਲਪਿਤ ਮਾਨਨੇ ਮੈ ਯੁਕਤੀ ਹੈ॥

ਤਥਾਸ੍ਰੁਤੀ–ਮਾਯਾਤੁਜੀਵਈਸੌਅਭਾਸੰਕ੍ਰੋਤੀ ॥

ਅਰਥ–ਮਾਯਾ ਜੀਵ ਈਸਕੋ ਅਭਾਸ ਸੇ ਕਰੇ ਹੈ ਯਹ ਸ੍ਰੁਤੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ ਔਰ ਗੀਤਾ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤੀ ਤਿਸ ਮੈ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ ॥

ਤਥਾਹੀ ॥ ਯਦਾ ਯਦਾਹਿ ਧਰਮਸ੍ਯ ਗਲਾਨਿ ਰਭਵਤਿ ਭਾਰਤ ॥ ਅਭ੍ਯੁਤਥਾਨਮਧਰਮਸ੍ਯ ਤਦਾਤਮਾਨੰ ਸਿਰਿਜਾਮ੍ਯਹੰ ॥

੨ ੩
ਗੀਤਾ ਅਧ੍ਯਾਯ ੪ ਸ਼ਲੋਕ ॥ ੭ ॥ ਯਦਾ ਯਦਾ ਹਿ
੪ ੫ ੬ ੧ ੮ ੭
ਧਰਮਸ੍ਯ ਗਲਾਨਿਃ ਭਵਤਿ ਭਾਰਤ॥ ਅਭ੍ਯੁਤਥਾਨੰ ਅਧ-
੯ ੧੧ ੧੨ ੧੦
ਰਮਸ੍ਯ ਤਦਾ ਆਤਮਾਨੰ ਸਿਰਿਜਾਮਿ ਅਹੰ ॥ ਇਤੀਪਦਛੇਦਃ
੧ ੨ ੩ ੪
॥ ਅਰਥ ॥ ਹੇ ਅਰਜੁਨ ਜਿਸ ਜਿਸ ਕਾਲ ਵਿਖੇ ਧਰਮਕੀ
੫ ੬ ੭ ੮ ੯
ਹਾਨੀ ਹੋਵੈਹੈ ਤਥਾ ਅਧਰਮਕੀ ਬ੍ਰਿਧੀਹੋਵੈਹੈ ਤਿਸ ਕਾਲਵਿਖੇ
੧੦ ੧੧ ੧੨
ਮੈਪਰਮਾਤਮਾਦੇਵਮਾਯਾਉਪਾਧੀਸੈਦੇਹਕੋਉਤਪੰਨਕਰਤਾਹੂੰ॥
੭ ॥ ਇਤੀਪਦਾਰਥਃ ॥ ਤਥਾ ਗੁਰੂ ਬਚਨ ਹੈ "ਏਕਸ ਕੀ ਸਿਰਕਾਰ ਏਕ ਜਿਨ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਰੁਦ੍ਰ ਉਪਾਇਆ"

ਇਤਜਾਦੀ ਗੁਰੂ ਬਚਨ ਹੈ ॥ ਇਸ ਰੀਤੀ ਸੇ ਅਨੁਮਾਨ ਰੂਪ ਯੁਕਤੀ ਹੈ ਔਰ ਸ੍ਰੁਤੀ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤੀ ਔਰ ਗੁਰੂ ਬਚਨ ਮੂਰਤੀਯੋਂ ਕੋ ਮਾਯਿਕ ਕਹੋਨੇ ਸੇ ਕਲਪਿਤਤਾ ਮੈ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ॥ ਅਬ ਹਿਰਣ੍ਯ ਗਰਭ ਕੀ ਮੂਰਤੀ ਕੋਂ ਅਨੇਕਤਾ ਔਰ ਕਲਪਿਤ ਪਨੇ ਕੇ ਭਾਵ ਸੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹੇ ਹੈਂ (ਕੇਤੇਬਰਮੇਘਾੜਤਿਘ ੜੀਅਹਿਰੂਪਰੰਗਕੇਵੇਸ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ ਬ੍ਰਹਮਾਤਮ ਰੂਪ ਅਧਿ-ਸ੍ਥਾਨ ਵਿਖੇ (ਕੇਤੇ) ਨਾਮ ਅਨੇਕ ਹੀ (ਬਰਮੇ) ਨਾਮ ਹਿਰਣ੍ਯ ਗਰਭ ਕਲਪਿਤ ਹੈਂ ਜੋ ਸੰਪੂਰਣ ਜੀਵੋਂ ਕੀ ਜਿਸ ਜਿਸ ਯੋਨੀ ਕੇ ਯੋਗ੍ਯ ਸਰੀਰੋਂ ਕੀ (ਘਾੜਤਿ) ਉਤਪਤੀ ਕੋ (ਘੜੀਅਹਿ) ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਔਰ ਉਤਪਤੀ ਪੁਨਾ ਉਤਪਤੀਕੇ ਕਰਤਾ ਔਰ ਜਗਤ ਕੇ ਉਤਪਤੀ ਰੂਪ ਕਰਮੋ ਕੋਂ ਕਲਪਿਤ ਕਹਨੇ ਮੈ ਦ੍ਰਿਸ਼੍ਟਾਂਤ ਕਹੇ ਹੈਂ (ਰੂਪਰੰਗਕੇ) ਰੁਪੇ ਕਾ ਨਾਮ ਰੂਪ ਹੈ ਭਾਵ ਚਾਂਦੀ ਕਾ ਨਾਮ ਰੂਪ ਹੈ ਰੰਗ ਕਲੀ ਧਾਤੁ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਯਾਤੇ ਜੈਸੇ ਸਿਪੀ ਵਿਖੇ ਰੁਪੇ ਔਰ ਰੰਗ ਕਾ ਕ੍ਰਮ ਸੇ ਵਾ ਏਕ ਕਾਲ ਮੈ ਕਲੀਪਿਤ (ਵੇਸ) ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੋਵੈ ਹੈ ਤੈਸੇ ਜਗਤ ਉਤਪਤੀ ਕਾ ਔਰ ਤਾਕੇ ਕਰਤਾ ਬ੍ਰਹਮਾ ਕਾ ਔਰ ਉਤਪਤੀ ਕੇ ਕਰਮ ਰੂਪ ਜਗਤ ਕਾ ਭੀ ਕਲਪਿਤ (ਵੇਸ) ਨਾਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੈ ਜੇਕਰ ਤਿਨ ਕਾ ਕਲਪਿਤ ਸ੍ਵਰੂਪ ਨਹੀਂ ਮਾਨੇਂਗੇ ਤਬ ਜੈਸੇ ਸਿਪੀ ਮੈ ਰੂਪ ਰੰਗ ਨਹੀ ਹੈਂ ਔਰ ਰੂਪ ਰੰਗ ਕਾ ਬਾਧ੍ਯ ਹੋਵੈ ਹੈ ਸੋ ਨਹੀ ਹੋਨਾ ਚਾਹੀਯੇ ਔਰ ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਤਿਸ ਕਾ ਬਾਧ੍ਯ ਕਹੇ ਹੈਂ ਯਾਤੇ ਕਲਪਿਤ ਅਵਸ੍ਯ

ਮਾਨਨਾ ਪੜੇਗਾ ॥ ਅਬ ਹਿਰਣਜ ਗਰਭਕੇ ਰਚੇ ਪਦਾਰਥੋਂ ਮੈਂ ਮੁਖਜ ਪਦਾਰਥੋਂ ਕੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਨੇਕਤਾ ਦਿਖਾਵੇ ਹੈਂ [ਕੇਤੀਆਕਰਮਭੂਮੀਮੇਰਕੇਤੇਕੇਤੇਧੂਉਪਦੇਸ] ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਮਿਸ੍ਰਿਤ ਕਰਮੋਂ ਕੇ ਸੁਖ ਦੁਖ ਮਿਸ੍ਰਿਤ ਫਲ ਭੋਗਨੇ ਕੀ ਸ੍ਵਰਗ ਨਰਕ ਮੁਨੁਖਜ ਲੋਕ ਰੂਪ (ਭੂਮੀਆਂ) ਨਾਮ ਸਥਾਨ ਬਿਸੇਖ ਭੀ ਤਿਸ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਮੈ ਕਲਪਿਤ ਸ੍ਵਰੂਪ ਅਨੇਕ ਇਸਥਿਤ ਹੈਂ ਜਿਨਮੇਂ ਮੇਰੂ ਪਰਬਤ ਸਰੀਖੇ ਅਨੇਕ ਥੰਭੇ ਖੜੇ ਹੈਂ ਅਥਵਾ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਮੈ ਕਹੇ ਜੋ ਨਾਨ਼ਾਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਕਰਮ ਹੈਂ ਤਿਨ ਕੇ ਕਰਣੇ ਯੋਗਜ ਭਾਰਤ ਖੰਡਾਦੀ ਰੂਪ ਅਨੇਕ ਭੂਮੀਆਂ ਹੈਂ ਔਰ ਤਿਨ ਮੈ ਅਨੇਕ ਮੇਰੂ ਹੈਂ ਔਰ ਮੇਰੂਯੋਂ ਕੇ ਬੀਚ ਕੇਤੇ ਹੀ (ਧ੍ਰੂ) ਨਾਮ ਧ੍ਰੂ ਭਕ੍ਤ ਹੈਂ ਜਿਨ ਕੋ ਨਾਰ-ਦਾਦਿਕੋਂ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਆ ਹੈ (ਕੇਤੇਇੰਦਚੰਦਸੂਰਕੇਤੇ ਕੇਤੇਮੰਡਲਦੇਸ) ਤਿਸ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਮੈ ਅਨੰਤਹੀ ਇੰਦ੍ਰ ਚੰਦ੍ਰ ਸੂਰਯ ਹੈਂ ਔਰ ਅਨੰਤ ਹੀ ਸੂਰਯ ਮੰਡਲ ਕੇ ਸਮੀਪ ਦੇਸ ਮੈਂ ਵਰਤਮਾਨ ਬੁਧ ਸੁਕ੍ਰਾਦਿਕ ਤਾਰੇ ਹੈਂ (ਕੇਤੇਸਿਧਬੁਧਨਾਥਕੇਤੇਕੇਤੇਦੇਵੀਵੇਸ) ਅਨੇਕ ਤਿਸ ਅਧਿ-ਸ੍ਟਾਨ ਮੈ ਅਣਿਮਾ ਆਦਿਕ ਅਸ੍ਟ ਸਿਧੀਆਂ ਯੁਕਤ ਤਥਾ ਬੁਧਵਾਨ ਚਤਰ ਵਾ ਬੁਧ ਅਵਿਤਾਰ ਤਿਸ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਮੈ ਕਲਪਿਤ ਹੈਂ ਔਰ ਅਨੇਕ ਹੀ ਤਿਸ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਮੈ ਹਿਰਣਜ ਗਰਭ ਕੇ ਤੁਲ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲੇ (ਨਾਥ) ਨਾਮ ਪ੍ਰਜਾ ਕੇ ੍ਵਾਮੀ ਦਖਯਾਦਿਕ ਨਾਥ ਭੀ ਕਲਪਿਤ ਹੈਂ ਔਰ

ਲਖਸ਼ਮੀ ਪਾਰਬਤੀ ਸਰਸ੍ਵਤੀ ਆਦਿਕ ਦੇਵੀਯੋਂ ਕੇ (ਵੇਸ) ਸ੍ਵਰੂਪ ਭੀ ਅਨੰਤ ਤਿਸ ਅਧਿਸ੍ਠਾਨ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਮੈ ਕਲਪਿਤ ਹੈਂ (ਕੇਤੇਦੇਵਦਾਨਵਮੁਨਿਕੇਤੇਕੇਤੇਰਤਨਸਮੁੰਦ) ਅਨੇਕ ਤਿਸ ਅਧਿਸ੍ਠਾਨ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਮੈ (ਦੇਵ) ਨਾਮ ਸਤੋਗੁਣ ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸ੍ਵਭਾਵ ਵਾਲੇ ਯਮਰਾਜ ਬਰਣ ਕੁਬੇਰ ਆਦਿਕੋਂ ਕੇ ਸਰੀਰ ਹੈਂ ਤਥਾ ਕੇਤੇ ਨਾਮ ਅਨੇਕ ਹੀ ਤਿਸਮੈ ਦੇਵਨ ਕੇ ਵਿਰੋਧੀ ਦੱਖਸ਼ ਕੀ ਦਨੂ ਬੇਟੀ ਕੇ ਪੁਤ੍ਰ ਦਾਨਵ ਹੈਂ ਤਥਾ ਅਨੇਕ ਤਿਸ ਅਧਿਸਠਾਨ ਮੈ (ਮੁਨਿ) ਮਨਨ ਕਰਨੇ ਕੇ ਸ੍ਵਭਾਵ ਵਾਲੇ ਬਯਾਸਾਦਿਕ ਮੁਨੀਸ਼੍ਵਰ ਕਲਪਿਤ ਹੈਂ ਇਸ ਕਹਿਨੇ ਸੇ ਭ੍ਰਿਗੂ ਮਰੀਚੀ ਅੰਗਰਾ ਪੁਲਹ ਪੁਲਸਤ ਬਸਿਸ਼੍ਟ ਯਹ ਰਿਖੀ ਭੀ ਅਧਿਸਠਾਨ ਮੈ ਕਲਪਿਤ ਹੈਂ ਪੁਨਾ ਅਨੇਕ ਹੀ ਜਿਸ ਮੈ ਸੇ ਰਤਨ ਨਿਕਾਸੇ ਹੈਂ ਸੋ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਤਿਸ ਅਧਿਸਠਾਨ ਮੈ ਕਲਪਿਤ ਹੈਂ (ਕੇਤੀਆਖਾਣੀਕੇਤੀਆਬਾਣੀ ਕੇਤੇਪਾਤਨਰਿੰਦ) ਤਿਸ ਅਧਿਸ੍ਠਾਨ ਮੈ ਅੰਡਜ ਜੇਰਜ ਸ੍ਵੇਤਜ ਉਦਭਿਜ ਆਦਿਕ ਖਾਣੀ ਭੀ ਅਨੰਤ ਕਲਪਿਤ ਹੈਂ ਔਰ ਪਰਾ ਪਸ਼ੰਤੀ ਮਧਯਮਾ ਵੈਖਰੀ ਬਾਣੀ ਭੀ ਅਨੰਤ ਹੈਂ ਔਰ ਅਨੰਤ ਹੀ ਤਿਸ ਅਧਿਸ੍ਠਾਨ ਮੈ (ਪਾਤਨਰਿੰਦ) (ਪਾਤ) ਸਿੰਘਾਸਨੋਂ ਕੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਰਾਜਾ ਭੀ ਤਿਸ ਮੈ ਕਲਪਿਤ ਹੈਂ (ਕੇਤੀਆਸੁਰਤੀਸੇਵਕਕੇਤੇਨਾਨਕਅੰਤੁਨਅੰਤੁ ॥ ੩੫ ॥) ਅਨੇਕ ਹੀ ਤਿਸ ਅਧਿਸਠਾਨ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਮੈ (ਸੁਰਤੀ) ਹੀਯੇ ਸ੍ਰੇਸਟ ਪਰੀਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਦ੍ਰੋਪਤੀ ਮੀਰਾਂ ਬਾਈ

ਆਦਿਕ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਕਲਪਿਤ ਹੈਂ ਤੈਸੇ ਅਨੇਕ ਤਿਸ ਅਧਿਸਠਾਨ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਮੈ ਧ੍ਰੂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਬਿਦੁਰ ਸੁਦਾਮਾ ਆਦਿਕ ਦਾਸ ਭਾਵ ਸੇ ਸੇਵਕ ਹੈਂ ਸੋ ਤਿਸ ਮੈ ਕਲਪਤ ਹੈਂ (ਨਾਨਕਅੰਤੁਨਅੰਤੁ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹੇ ਹੈਂ ਸਰਬ ਪ੍ਰਪੰਚ ਕੇ ਨਿਖੇਧ ਕੀ ਅਵਧੀ ਰੂਪ ਜੋ ਅੰਤੁ ਹੈ ਤਿਸ ਮੈ (ਅੰਤੁ) ਭੇਦ ਨਹੀ ਹੈ ਭਾਵ ਇਕ ਰਸ ਅਦੁਤੀ ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨ ਸੰਪੰਨ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਕਾ ਯਹ ਨਿਸਚੈ ਹੈ ਜੋ ਮੇਰੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਮੈ ਪੂਰਬੋਕਤ ਅਨੰਤ ਪਦਾਰਥ ਕਲਪਿਤ ਹੈਂ ਪਰੰਤੁ ਮੇਰੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਮੈ ਗੁਣ ਦੋਖ ਕੋ ਕਰਣੇ ਮੈ ਸਮਰਥ ਨਹੀ ਹੈ ਤਾਂਤੇ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਕਾ ਐਸਾ ਅਨੁਭਵ ਹੈ॥ ਤਥਾਹੀ॥ **ਵਿਸੁਧੋਅਸਿ੍ਮ ਵਿਮੁਕ੍ਤੋ ਅਸਿ੍ਮਪੂਰਣਾਤ ਪੂਰਣਤਮਾਕ੍ਰਿਤਿਃ॥ ਅਸੰਸ ਪ੍ਰਸਨਮਮਾਤਮਾਨੰ ਸੰਤੁਬ੍ਰਹਮਾਂਡ ਕੋਟਯਃ॥**

ਯਹ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਕਾ ਅਨੁਭਵ ਹੈ

ਅਰਥ–ਮੈ ਵਿਸੇਸ ਕਰਕੇ ਸ਼ੁਧ ਤਥਾ ਮੁਕਤ ਹੂ ਪੂਰਣ ਜੋ ਅਕਾਸਾਦਿਕ ਹੈਂ ਤਿਨ ਸੇ ਭੀ ਮੈ ਅਤਯੰਤ ਪੂਰਣ ਹੂ ਮੇਰੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਆਤਮਾ ਕੋ ਨ ਸਪਰਸ ਕਰਕੇ ਕੋਟਾਨ ਕੋਟ ਬ੍ਰਹਮਾਂਡ ਹੋਵੇ ਤਬ ਭੀ ਕਿਆ ਹਾਨੀ ਹੈ॥ ਪ੍ਰਕਰਣ ਮੈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਯਹ ਵਾਰਤਾ ਸਿਧ ਕਰੀ ਜੋ ਹੇ।ਸਖਜ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਚਿਤ ਕੀ ਇਸਥਤੀ ਕਾ ਅਨੁਭਵ ਹੋਨਾ ਹੀ ਗਜਾਨ ਕਾ ਕਰਮ ਹੈ॥੩੫॥

ਅਨੁਵਾਦ ਪੂਰਬਲੀ ਪੌੜੀ ਮੇਂ "ਗ ਾਨ ਖੰਡ ਕਾ

ਆਖਹੁ ਕਰਮ" ਇਸ ਤੁਕ ਮੈ ਸਿਖ੍ਯ ਨੇ ਪੂਛਯਾ ਥਾ ਜੋ ਅਧਿਸਠਾਨ ਸੇ ਭਿੰਨ ਸਰਬ ਕਾ ਨਿਖੇਧ ਕਰਣੇਵਾਲੇ ਗਯਾਨ ਕਾ ਕਰਮ ਕਹੋ। ਯਹ ਸੁਨ ਕਰ ਗੁਰੂਜੀ ਨੇ ਅਧਿਸਠਾਨ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਸੇ ਭਿੰਨ ਸਰਬ ਕੋ ਕਲਪਤਪਨਾ ਸਿਧ ਕਰਨਾ ਗਯਾ-ਨਕਾ ਕਰਮ ਨਿਰੂਪਣ ਕੀਆ ਹੈ ॥

ਪ੍ਰਸ਼ਨ—ਹੇ ਗੁਰੋ ਕੌਨਸੀਕਲਪਿਤ ਰੂਪ ਸਮਗ੍ਰੀ ਮੇਂ ਅਗਯਾ-ਨ ਕਾ ਨਾਸਕ ਗਯਾਨਉਪਜੇ ਹੈ॥ ਉਤ੍ਰ—

ਗਿਆਨਖੰਡਮਹਿਗਿਆਨੁਪਰਚੰਡ ॥ ਤਿਥੈਨਾਦਬਿਨੋਦਕੋਡਅਨੰਦ॥ਸਰਮਖੰਡਕੀਬਾਣੀਰੂਪ॥'ਤਿਥੈਘਾੜਤਿਘੜੀਐਬਹੁਤੁਅਨੂਪੁ॥ਤਾਕੀਆਗਲਾਕਥੀਆਨਾਜਾਹਿ॥ ਜੇਕੋਕਹੈਪਿਛੈਪਛੁਤਾਇ ॥ ਤਿਥੈਘੜੀਐਸੁਰਤਿਮਤਿਮਨਿਬੁਧਿ॥ਤਿਥੈਘੜੀਐਸੁਰਾਸਿਧਾਕੀਸੁਧਿ॥੩੬॥

(ਗਿਆਨ ਖੰਡਮਹਿਗਿਆਨ ਪਰਚੰਡੁ) ਹੇਸਿਖ੍ਯ (ਗਿਆਨ ਖੰਡਮਹਿ) ਬ੍ਰਹਮ ਗਯਾਨ ਕਾ ਜਨਕ ਜੋ ਉਤ੍ਰਕਾਂਡ ਰੂਪ ਵੇਦ ਹੈ ਤਿਸ ਮੈ ਪ੍ਰਚੰਡ ਗਯਾਨ ਕਾ ਨਿਰੂਪਣ ਹੈ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਬੋਧ ਕਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਚੰਡ ਗਯਾਨ ਹੈ (ਤਿਥੈਨਾਦ ਬਿਨੋਦ ਕੋਡ ਅ-ਨੰਦ) (ਤਿਥੈ) ਤਿਸ ਪ੍ਰਚੰਡ ਗਯਾਨ ਕੇ ਨਿਰੂਪਣ ਵਾਸਤੇ (ਨਾਦ) ਗੁਰੋਂਨੇ ਉਪਦੇਸ ਕਰਾਹੈ ਜਿਸ ਉਪਦੇਸ ਕੇ (ਵਿ-

ਨੋਦ) ਉਤਸਾਹ ਸੇ ਧਾਰਨ ਤੇ (ਕੋਡਅਨੰਦ) ਕ੍ਰੋੜ ਭਾਵ ਗਿਣਤੀ ਸੇ ਰਹਿਤ ਅਨੰਦ ਹੋਵੇ ਹੈ॥ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਕਲਪਿਣਾ ਰਹਿਤ ਬ੍ਰਹਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਅਨੰਦ ਕੋ ਮਿਣਿਤੀ ਰਹਿਤ ਅਨਦ ਕਹਤੇ ਹੈਂ॥ ਅਬਪ੍ਰਚੰਡ ਗਜ਼ਾਨ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਬੋਧਕ ਵੇਦ ਵਾਕਜ ਲਿਖਤੇ ਹੈਂ॥

ਤਥਾਹੀ॥ ਅਥਯਤ੍ਰਦੇਵ ਇਵਰਾਜੇਵਾਹ ਮੇਵੇ ਦਗੂੰ ਸਰਵੋਅਸਮੀਤਿ ਮਨਜਤੇ ਸੋਅਸਜਪਰ ਮੋਲੋਕਃ॥

ਬ੍ਰਿਹਦਾਰਨਕ ਉਪਨਿਖਜਦ॥ ਅਧਜਾਧ ੬॥ ਕਾਂਡ ੨੦।

ਅਰਥ--(ਯਤ੍ਰ) ਜਿਸ ਗਜ਼ਾਨ ਕੇ ਦ੍ਰਿੜ ਸਥਿਤੀ ਕਾਲ ੈ ਜੈਸੇ ਜਨਮ ਪਰਯੰਤ ਆਪਨੇ ਮੈ ਦੇਵ ਭਾਵਨਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਕੋਂ ਤਥਾ ਚਕ੍ਰਵਰਤੀ ਰਾਜਾ ਕੇ ਜਾਗ੍ਰਤ ਕਾਲ ਮੈ ਦ੍ਰਿ-ੜ ਅਭਜਾਸ ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੇ ਸ੍ਵਪਨ ਮੈ ਭੀ ਦੇਵੋ ਅਹਿ ਤਥਾ ਰਾਜਾ ਅਹਿ ਐਸੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੋਵੈ ਹੈ ਤੈਸੇ ਜਿਸ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਨੇ ਜਾਗ੍ਰਤ ਕਾਲ ਮੈ (ਇਦਮ ਚੈਤਨਜ ਮਹੰਸਰਵੋ ਅਸਮਤਿ) ਯਹ ਚੈਤਨਜ ਆਤਮਾ ਮੈ ਸਰਬ ਰੂਪਹੂੰ ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਕੀ ਦ੍ਰਿੜਭਾਵਨਾ ਸੇ ਜਬ ਸ੍ਵਪਨ ਮੈ ਬੀ ਆਪਨੇ ਆਤਮਾ ਕੋ "ਮੈ ਹੀ ਸਰਬ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੂੰ" ਇਸਪ੍ਰਕਾਰ ਸੋ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਸੋ ਸਰਬਾਤਮ ਭਾਵ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਕਾ ਪਰਮ ਲੋਕ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਸ੍ਵਭਾਵਿਕ ਹੈ ਕਿਸੀ ਸੈ ਜਨਜ ਨਹੀ ਹੈ ਭਾਵ ਜਬ ਸ੍ਵਪਨ

ਮੈ ਸਰਬਾਤਮ ਭਾਵ ਆਪਨੇ ਮੈ ਦੇਖਤਾ ਹੈ ਤਬੀ ਦ੍ਰਿੜ ਬੋਧ ਕਹਾਜਾਤਾ ਹੈ ਇਸ ਦ੍ਰਿੜ ਬੋਧ ਸੇ ਮਹਾ ਆਨੰਦ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਤੀ ਹੈ ॥ ਇਸੀ ਅਰਥ ਕੀ ਬੋਧਕ ਸ੍ਰੁਤੀ ਹੈ ॥

ਤਥਾਹੀ॥ ਏਖਾਸਜਪਰਮਾਗਤਿ ਰੇਖਾਸੱਜਪਰ ਮਾਸੰਪਦੇਖੋ ਅਸਜਪਰਮੋਲੋਕੈਏਖੋ ਅਸਜਪ ਰਮ ਆਨੰਦ ਏਤਸਜੈ ਵਾ ਨੰਦਸਜਾਨਜਾਂਨਿ ਭੂਤਾਨਿ ਮਾਤ੍ਰਾਮੁਪਜੀਵੰਤਿ ॥

ਬ੍ਰਿਹ ਦਾਰਣਕ ਉਪਨਿਖਜਦ ਅਧਜਾਯ ੬ ॥ ਕਾਂਡ ੩੨ ॥

ਅਰਥ—ਯਹ ਸਰਵਾਤਮ ਭਾਵ ਹੀ ਇਸ ਵਿਗਜਾਨ ਉ-ਪਾਧਿਕ ਜੀਵ ਕੀ ਪਰਮਗਤੀ ਹੈ ਔਰ ਯਹੀ ਇਸ ਕੀ ਪਰਮ (ਸੰਪਦ) ਵਿਭੂਤੀ ਹੈ ਔਰ ਯਹੀ ਇਸਕਾ ਪਰਮ ਲੋਕ ਹੈ ਔਰ ਯਹ ਇਸ ਕਾ ਪਰਮ ਅਨੰਦ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੈ ਇਸ ਅਨੰਦ ਕੀ (ਮਾਤ੍ਰਾ) ਲੇਸ ਕੋ ਅਨਜ ਸਰਬ ਭੂਤਭੋਕ੍ਤੇ ਹੈਂ॥ (ਸਰਮ ਖੰਡ ਕੀ ਬਾਣੀ ਰੂਪ) ਹੇਸਿਖਜ ਜੋ ਸਰਮ ਖੰਡ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਤਿਸ ਤਿਸ ਜੀਵ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜੋ ਸਰਮਖੰਡ ਰੂਪ ਸੁਖ ਹੈ ਤਿਸਕੀ ਬੋਧਕ ਬਾਣੀ ਕੇ ਰੂਪ ਸੁਨ (ਤਿਥੈਘਾੜ-ਤ ਘੜੀਐ ਬਹੁਤ ਅਨੂਪ) ਹੇਸਿਖਜ ਤਿਥੇ ਕਹੀਯੇ ਤਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਬੋਧਕ ਬਚਨੋ ਵਿਖੇ ਜੋ ਘਾੜਤਿ ਘ-ੜੀਐ ਨਾਮ ਲਛਨਾ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸੇ ਅਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਬੋਧਨ ਰੂਪ ਘੜਨਾ ਘੜੀਐ ਨਾਮ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰੀਏ ਹੈ ਸੋ ਬੋਧਨ ਕ-

ਰਣਾ ਤਿਸ ਬਾਣੀ ਮੈ ਬਹੁਤ ਅਨੂਪ ਨਾਮ ਅਤਯੰਤ ਉਪਮ ਰਹਿਤ ਹੈ ਭਾਵ ਤਿਸ ਘਾੜਤ ਕਾ ਵਿਖੈ ਉਪਮਾ ਰਹਿਤ ਹੈ ਯਾਤੇ ਸੋ ਘਾੜਤ ਭੀ ਅਨੁਪਮ ਵਿਖੈ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੇ ਉਪਮਾ ਰਹਿਤ ਹੈ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਵਿਖੈ ਕੀ ਉਪਮਾ ਗੁਰੂ ਕਹੇ ਹੈਂ "ਦੂਸਰ ਲਵੈ ਨ ਲਾਵਣਿਆ" ਇਤਯਾਦੀ ਯਾਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਕੇ ਬੋਧਕ ਬਚਨ ਸਰਬ ਹੀ ਅਖੰਡ ਅਰਥ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈਂ ਭੇਦ ਕੋ ਨਹੀ ਕਹੇ ਹੈਂ ਇਸ ਰੀਤੀ ਸੇ ਸੰਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ ਬੋਧਕ ਬਚਨ ਅਖੰਡ ਅਰਥ ਵਾਲੇ ਹੈਂ ਜਿਸ ਅਰਥ ਮੇਂ ਦੇਸ ਕਾਲ ਵਸਤੂ ਕਾ ਭੇਦ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਤਿਸਕੋ ਅਖੰਡ ਕਹੇ ਹੈਂ ਸੋ ਅਖੰਡ ਅਰਥ ਕਾ ਬੋਧਨ ਸਰਬ ਬ੍ਰਹਮ ਬੋਧਕ ਵਾਕਯਨ ਮੈ ਲਛਣਾ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ ਸਕਤੀ ਸੇ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਹੈ॥ ਪ੍ਰਸ਼੍ਨ—ਹੇ ਗੁਰੋ ਲਛਣਾ ਸੇ ਬਿਨਾ ਸਕਤੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸੇ ਅਖੰਡ ਅਰਥ ਕੀ ਬੋਧਕਤਾ ਵੇਦ ਵਚਨੋ ਕੋਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀ ਕਹੇ ਹੈ॥ ਉਤ੍ਰ—(ਤਾਕੀਆ ਗਲਾ ਕਥੀਆ ਨਾ ਜਾਹਿ) ਤਾਕੀਆ ਗਲਾ ਨਾਮ ਤਿਸ ਅਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮ ਕੇ ਬੋਧਕੇ ਅਵਾਂਤਰ ਵਾਕਯ ਔਰ ਮਹਾਂਵਾਕਯ ਸਕ੍ਤੀ ਸੇ ਬ੍ਰਹਮ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈਂ ਐਸੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਕਥੀਆ ਨ ਜਾਹਿ ਕਹੀਯੇ "ਮਹਿਮਾ ਨ ਜਾਨੈ ਵੇਦ" ਇਤਯਾਦੀ ਗੁਰੂ ਬਚਨੋਂ ਸੇ॥

ਤਥਾ—ਯਤੋ ਵਾਚੋ ਨਿਵਰਤੰਤੇ ਅਪ੍ਰਾਪਯ ਮਨ ਸਾਸਹ ॥ਤੈਤਰੀਯ ਉਪਨਿਖਦ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦਵਲੀ ਖੰਡ ੬॥

(ਯਤੋ) ਜਿਸ ਬ੍ਰਹਮ ਸੇ (ਵਾਚੋ) ਬਾਣੀ ਮਨ ਕੇ ਸਹਿਤ

ਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੂਈ ਨਿਵਿਰਤੀਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ ਐਸੇ ਵੇਦਰੂਪ ਵਚਨ ਸੇ ਸਕ੍ਰੀ ਸੇ ਕਹਨੇ ਕਾ ਨਿਖੇਧ ਸੁਣਨੇ ਸੇ ਕਹਿਆ ਨਹੀ ਜਾਵੇ ਹੈ ॥ ਪ੍ਰਸ੍ਨ—ਹੇ ਗੁਰੋ ਕੋਈ ਸਬਦਮੈ ਅਚਿੰਤ ਸਕ੍ਰੀ ਮਾਨਕੇ ਕਹ ਦੇਵੇਗਾ ॥ ਉਤ੍ਰ—(ਜੇਕੋ ਕਹੇ ਪਿਛੈ ਪਛੁ-ਤਾਇ) ਹੇਸਿਖ਼ਜ ਜੇਕੋ ਕਹੇ ਕਹੀਯੇ ਜੇ ਕੋਈ ਵੇਦਕੇ ਯਥਾਰਥ ਅਰਥ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਸੇ ਪਹਿਲੇ ਆਪਨੇ ਨਿਜ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਕੋਂ ਬ੍ਰਹਮ ਬੋਧਕ ਬਚਨਗਤ ਪਦੋਂਕਾ ਸਕਜਾਰਥ ਕਹੇਗਾ ਸੋਈ ਪੁਰਖ ਜਬ ਗੁਰੋਂਸੇ ਵੇਦਾਂਤ ਸ੍ਰਵਣਕਰ ਵਿਚਾਰੇਗਾ ਤਬ ਪੀਛੈ ਸੇ ਪਛੁਤਾਵੇਗਾ ਕਾਹੇਤੇ ਜੋ ਮੈਨੇ ਬ੍ਰਿਥਾਹੀ ਗੁਣ ਕ੍ਰਿਆ ਜਾਤੀ ਰੂਪ ਸਬਦ ਕੀ ਪ੍ਰਿਬ੍ਰਿਤੀ ਕੇ ਨਿਮਿਤੋਂ ਸੇ ਰਹਿਤ ਬ੍ਰਹਮ ਕੇ ਸਬਦ ਕੀ ਸਕ੍ਰੀਬ੍ਰਿਤੀ ਕਾ ਵਿਖੇ ਮਾਨਿਆ ਹੈ ਐਸਾ ਪਛੁ-ਤਾਇ ਨਾਮ ਪਸਚਾਤਾਪ ਯੁਕ੍ਤ ਹੋਵੈਗਾ ਤਾਂਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਕੇ ਬੋਧਕ ਸਰਬ ਬਚਨ ਲਛਨਾਸੇ ਅਖੰਡ ਅਰਥ ਕੇ ਬੋਧਕ ਹੈ ਸਕਤੀ ਸੇ ਨਹੀਹੈ ਯਹ ਭਾਵਹੈ ॥ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਸੁਖਕਾ ਲੇਸਨੰਦਹੈ ਸੋ ਮਨੁਖਜਾਨੰਦ ਸੇ ਲੇਕਰ ਹਿਰਣਜ ਗਰਭ ਪਰਯੰਤ ਗਿ-ਣਤੀ ਕਰਾ ਹੈ ਔਰ ਜੋ ਮਹਾਂ ਅਨੰਦ ਸ੍ਵਰੂਪ ਪਰਮ ਤਤ੍ਵ ਹੈ ਤਿਸਮੈ ਬਾਣੀ ਕੀ ਗਤੀ ਨਹੀ ਹੈ ਯਦਜਪਿ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਲੇ-ਸਰੂਪ ਅਨੰਦ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਤੈਤਰੀਯ ਸ੍ਰੁਤੀ ਪ੍ਰਮਾਣਸੇ (ਮੰਨੇ ਕੀ ਗਤਿ ਕਹੀ ਨ ਜਾਇ)ਇਸ ਪੰਕ੍ਤੀਕੇ ਵਿਖਜਾਨਮੈ ਨਿਰ-ਣੀਤ ਹੈ ਤਥਾਪਿ ਸ੍ਰੋਤਾ ਪੁਰਖੋਂ ਕੋ ਅਧਿਕ ਪਦਾਰਥ ਦਖਾਲਨੇ ਵਾਸਤੇ ਬ੍ਰਿਹਦਾਰਣਜਕ ਸ੍ਰੁਤੀ ਸੇਭੀ ਨਿਰੂਪ-

ਨ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ॥ **ਤਥਾਹੀ ॥ ਸਯੋ ਮਨੁਖਜਾਣਾਂ ਗ੍ਰੰ-ਰਾਧਃ ਸਮ੍ਰਿਧੋ ਭਵਤਜੰ ਯੇਖਾ ਮਧਿਪਤਿਃ ਸ-ਰਬੈਰਮਨੁਖਜੈਰ ਭੋਗੈਃਸੰਪੰਨਤਮਃ ਸ ਮਨੁਖਜਾਣਾਂ ਪਰਮ ਆਨੰਦਃ** ॥ ਅਰਥ--ਜੋ ਪ੍ਰਸਿਧ ਪੁਰ-ਖ ਮਨੁਖਜੋਂ ਕੇ ਮਧਜ ਰਾਧ ਸਮਗ੍ਰ ਅਵਯਵਸੇ ਸੰਪੰਨ (ਸ-ਮ੍ਰਿਧ) ਭੋਗਕੇ ਸਾਧਨ ਯੁਕ੍ਤਹੈ ਆਪਨੇ ਸਾਮਾਨ ਜਾਤੀਵਾਲੇ ਸਰਬ ਜੀਵਨ ਕਾ ਅਧਿਪਤੀ ਹੈ ਭਾਵ ਚਕ੍ਰਵਰਤੀ ਰਾਜਾਹੈ ਔਰ ਸਰਬ ਮਨੁਖਜੋਂ ਕੇ ਭੋਗੋਂ ਕਰਕੇ ਅਤਯੰਤ ਸੰਪੰਨ ਹੈ ਸੋ ਮਨੁਖਜੋਂਕੇ ਮਧਜ ਮੈ ਪਰਮ ਅਨੰਦ ਹੈ ਸੋ ਮਨੁਖਜਾਨੰਦ ਕੀ ਪਰਮ ਅਵਧੀ ਹੈ ॥ **ਅਥਯੇਸਤੰਮਨੁਖਜਾਣਾ ਮਾ-ਨੰਦਃ ਸਏਕਃ ਪਿਤਰੀਣਾਂ ਜਿਤਲੋਕਾਨਾ ਮਾਨੰਦਃ** ॥ ਅਰਥ--ਔਰ ਜੋ ਮਨੁਖਜੋਂ ਕੇ ਸੌ ਅਨੰਦਹੈਂ ਸੋ ਸ੍ਰਾਧਾਦੀ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਜਿਨੋਨੇ ਪਿਤ੍ਰ ਲੋਕ ਜੀਤਾ ਹੈ ਐਸੇ ਪਿਤਰੋਂਕਾ ਏਕ ਆਨੰਦ ਹੈ ਭਾਵਸੋ ਮਨੁਖਜੋਂਸੇ ਸੌਗੁਣਾ ਅਧ-ਕ ਆਨੰਦ ਹੈ ॥ **ਅਥਯੇਸਤੰ ਪਿਤਰੀਣਾਂ ਜਿਤ ਲੋਕਾਨਾਮਾਨੰਦਾਃ ਸਏਕੋ ਗੰਧਰਵਲੋਕ ਆਨੰ-ਦਾਃ** ॥ ਅਰਥ--ਔਰ ਜੋ ਸੌ ਜਿਤਲੋਕ ਪਿਤਰੋਂ ਕੇ ਆਨੰਦ ਹੈ ਸੋ ਏਕ ਗੰਧਰਵ ਲੋਕ ਮੈ ਆਨੰਦ ਹੈ ਭਾਵ ਸੋ ਪਿਤਰੋਂ ਸੇ ਸੌ ਗੁਣਾ ਅਧਕ ਗੰਧਰਵ ਲੋਕਮੈ ਆਨੰਦ ਹੈ ॥

ਅਥਯੇਸਤੰ ਗੰਧਰਵਲੋਕਆਨੰਦਾਃ ਸਏਕਃ ਕਰਮ ਦੇਵਾਨਃ ਮਾਨੰਦੋ ਯੇਕਰਮਣਾ ਦੇਵ ਤ੍ਵਮਭਿਸੰਪਦਅੰਤੇ ॥ ਅਰਥ–ਔਰ ਜੋ ਗੰਧਰਵ ਲੋਕ ਮੈ ਸੌ ਆਨੰਦ ਹੈ ਸੋਏਕ ਕਰਮ ਦੇਵੋਂਕਾ ਆਨੰਦ ਹੈ ਭਾਵ ਸੇ ਗੰਧਰਭੋਂ ਸੇ ਸੌਗੁਣਾ ਅਧਿਕ ਕਰਮ ਦੇਵੋਂ ਕਾ ਆ-ਨੰਦ ਹੈ ਜੋ ਅਗਨੀ ਹੋਤ੍ਰਾਦਿਕ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਦੇਵਤ੍ਵ ਭਾਵ ਕੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਤੇ ਹੈਂ ਸੋ ਕਰਮ ਦੇਵਤਾ ਹੈ ॥

ਅਥਯੇਸਤੰ ਕਰਮਦੇਵਾਂਨਾਮਾਨੰਦਾਃ ਸਏਕ ਆ ਜਾਨਦੇਵਾਨਾਮਾਨੰਦੋ ਯਸਚ ਸ੍ਰੋਤ੍ਰਿਯੋ ਅਵਿ-ਰਜਿਨੋ ਅਕਾਮਹਤਾਃ ॥ ਅਰਥ–ਜੋ ਉਤਪਤੀ ਸੇ ਦੇਵ ਸਥਾਨ ਮੈ ਉਤਪਨ ਹੂਏਹੈਂ ਸੋ ਅਜਾਨ ਦੇਵਤਾਹੈਂ ਜੋ-ਕਰਮ ਦੇਵਨ ਕੇ ਸੌਅਨੰਦ ਹੈ ਸੋਆਜਾਨ ਦੇਵੋਂਕਾ ਏਕ ਅ-ਨੰਦ ਹੈ ਭਾਵ ਸੌ ਕਰਮ ਦੇਵਨ ਸੇ ਅਜਾਨ ਦੇਵਨਕੋਂ ਸੌਗੁ-ਣਾ ਅਧਕ ਆਨੰਦ ਹੈ ਔਰ ਜੋ ਸ੍ਰੋਤ੍ਰਿਯ ਭਾਵ ਅਧੀਤ ਵੇਦ ਨਾਮ ਵੇਦ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ [ਅਵਿਰਜਨ] ਪਾਪ ਰਹਿਤ ਹੈ ਔਰ [ਅਕਾਮਤ] ਤ੍ਰਿਸ੍ਨਾ ਰਹਿਤਹੈ ਤਿਸਕੋਂ ਭੀ ਅਜਾਨ ਦੇਵੋਂ ਕੇ ਸਮਾਨ ਅਨੰਦ ਹੋਤਾ ਹੈ ॥ ਇਸਸਥਾਨ ਮੈ ਅਧੀਤ ਵੇਦਤ੍ਵ ਔਰ ਨਿਸਪਾਪਤ੍ਵ ਔਰ ਅਕਾਮਹਤਤ੍ਵ ਰੂਪ ਤੀਨ ਸਾਧਨ ਹੈਂ ਪਰੰਤੂ ਅਧੀਤ ਵੇਦਤ੍ਵ

ਨਿਸਪਾਪਤ੍ਵਤੋ ਸਰਬਤ੍ਰ ਮਨੁਖਜਾਨੰਦਾਦੀ ਯੁਕ੍ਤੋਮੈਂ ਤੁਲਜ ਹੈ ਤ੍ਰਿਸ੍ਨਾ ਰਾਹਿਤਜਰੂਪ ਭਾਵ ਤ੍ਰਿਸ੍ਨਾ ਸੇ ਰਹਿਤ ਹੋਣਾ ਰੂਪ ਜੋ ਆਕਾਮਹਤਤ੍ਵ ਹੈ ਸੋਈ ਅਗਲੇ ਅਗਲੇ ਸੁਖ ਕਾ ਕਾਰਣ ਹੈ॥ **ਅਥਯੇਸਤੰ ਮਾਜਾਨ-ਦੇਵਾਨਾ ਮਾਨੰਦਾਃ ਸਏਕਃ ਪ੍ਰਜਾਪਤਿ ਲੋਕ ਆਨੰਦੋ ਯਸ੍ਹਸ੍ਰੋਤ੍ਰਿਯੋ ਅਵਿਰਜਿਨੋ ਅਕਾਮਹਤਃ** ॥ ਅਰਥ--ਜੋ ਸੌ ਆਜ਼ਾਨ ਦੇਵੋਂ ਕੇ ਆਨੰਦ ਹੈ ਸੋ ਏਕ ਵਿਰਾਟਰੂਪ ਜੋ ਪ੍ਰਜਾ ਪਤਿ ਹੈ ਤਿ-ਸਕੇਂ ਲੋਕ ਮੈ ਆਨੰਦ ਹੈ ਭਾਵ ਸੋ ਆਜਾਨ ਦੇਵੋਂ ਸੇ ਸੌ ਗੁਣਾ ਅਧਕ ਆਨੰਦ ਹੈ ਔਰ ਜੋ (ਸ੍ਰੋਤ੍ਰਿਯ) ਵੇਦਪਠ-ਤਹੈ (ਅਵਿਰਜਿਨ) ਪਾਪ ਰਹਿਤ ਹੈ ਔਰ (ਅਕਾਮਤ) ਤ੍ਰਿਸ੍ਨਾ ਰਹਿਤ ਹੈ ਤਿਸਕੋ ਭੀ ਪ੍ਰਜਾਪਤੀਕੇ ਸਮਾਨ ਆਨੰਦਹੈ॥ **ਅਥਯੇਸਤੰ ਪ੍ਰਜਾਪਤਿਲੋਕ ਆਨੰਦਾਃ ਸਏਕੋ ਬ੍ਰਹਮਲੋਕਆਨੰਦੋ ਯਸ੍ਹ ਤ੍ਰੋਤ੍ਰਿਯੋਅਵਿਰਜਿਨੋ ਅਕਾਮਹਤੋਅਥੈਖਏਵ ਪਰਮਆਨੰਦਃ॥**

ਬ੍ਰਿਹਦਾਰਣਜਕ ਉਪਨਿਖਜਦ॥ ਅਧਜਾਯ ੬॥

ਅਰਥ--ਜੋ ਸੌ ਪ੍ਰਜਾਪਤੀ ਲੋਕ ਮੈ ਆਨੰਦਹੈ ਸੋ ਏਕ ਬ੍ਰਹਮ ਲੋਕ ਮੈ ਆਨੰਦ ਹੈ ਭਾਵ ਸੋ ਪ੍ਰਜਾਪਤੀ ਲੋਕ ਸੇ ਸੌ ਗੁਣਾ ਅਧਕ ਬ੍ਰਹਮ ਲੋਕ ਮੈ ਆਨੰਦਹੈ ਔਰ ਸੋਈ ਅਕਾ-

ਮਹਤ ਨਿਸਪਾਪ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਕੋਂ ਅਨੰਦ ਹੈ ਔਰ ਜਹਾਂ ਆ-ਨੰਦ ਕਾ ਵਿਭਾਗ ਨਹੀ ਹੈ ਜੋ ਮਨ ਬਾਣੀ ਕਾ ਅਵਿਖਯ ਹੈ ਸੋਈ ਪਰਮਾਨੰਦ ਰੂਪ ਆਤਮਾ ਹੈ ॥ ਪ੍ਰਸ੍ਨ–ਹੇ ਗੁਰੋ ਤਿਸ ਬ੍ਰਹਮ ਕੇ ਬੋਧਕ ਵੇਦ ਬਚਨੋ ਮੈ ਔਰ ਕਿਆ ਕਥਨ ਕਰੀਯੇ ਹੈ॥ਉਤ੍ਰ–(ਤਿਥੈਘੜੀਐਸੁਰਤਿਮਤਿਮਨਿਬੁਧਿ) ਹੇ ਸਿਖਯ ਆਤਮਾ ਦੇਖਨੇ ਯੋਗਯ ਹੈ ਯਹ ਵੇਦਮੈ ਕਹਾ ਹੈ ਐਸੇ ਅਪ੍ਰੋਖਯ ਗਯਾਨ ਕੇ ਦੇਖਨੇ ਕਾ ਨਾਮ ਲੇਕਰ ਆਤਮਾ ਕੇ ਸ੍ਰਵਣ ਮਨਨ ਨਿਦਿਧਯਾਸਨ ਕਾ ਵੇਦਮੈ ਵਿਧਾਨ ਕੀਆ ਹੈ ਯਾਤੇ ਤਿਥੈ ਕਹੀਯੇ ਤਿਸ ਬ੍ਰਹਮ ਕੇ ਬੋਧਕ ਬਚਨੋਂ ਮੈ (ਸੁਰਤਿ) ਕਹੀਯੇ ਸ੍ਰਵਣ ਔਰ (ਮਤਿ) ਨਾ-ਮ ਮਨਨ ਪੁਨਾ [ਮਨਿ] ਨਾਮ ਨਿਦਿਧਯਾਸਨ (ਬੁਧਿ) ਕਹੀਯੇ ਜਗਯਾਸੂਯੋਂ ਕੋ ਬ੍ਰਹਮ ਬੋਧਵਾਸਤੇ (ਘੜੀਐ)ਕਥ-ਨ ਕਰੀਯੇ ਹੈ(ਤਿਥੈਘੜੀਐਸੁਰਾਸਿਧਾਕੀਸੁਧਿ ॥ ੩੬॥) ਤਿਥੈ ਕਹੀਯੇ ਤਿਨੋ ਵੇਦ ਵਚਨੋਮੈ (ਸੁਰਾ) ਨਾਮ ਦੇਵਨ ਤੁ-ਲਯ ਸਤੋਗੁਣੀ ਜਗਯਾਸੂ ਜਨੋਕੀ ਰਜੋ ਤਮੋ ਰੂਪ ਮੈਲਕੇ ਦੂਰ ਕਰਣੇ ਵਾਲੀ ਗਯਾਨ ਕੇ ਸਾਧਨੋਂ ਕੀ ਧਾਰਣਾ ਰੂਪ (ਸੁਧਿ) ਨਾਮ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ (ਘੜੀਐ)ਨਾਮ ਵਿਧਾਨ ਕਰੀਯੇਹੈ ਪੁਨਾ ਸਿਧਾ ਕਹੀਯੇ ਗਯਾਨਕੀ ਸਿਧੀਵਾਲੇ ਗਯਾਨਵਾਨੋ ਕੀ ਵਾਸ਼੍ਨਾ ਔਰ ਮਨਕੀ ਨਾਜੀਤ ਰੂਪ ਮੈਲਕੇ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਗਯਾਨ ਸਹਤ ਮਨੋਨਾਸ ਵਾਸਨਾਖਯ ਸਰੂਪ ਜੀਵਨ ਮੁਕ੍ਤੀ ਨਾਮ ਵਾਲੀ ਸੁਧੀ (ਘੜੀਐ) ਨਾਮ ਵਿਧਾਨ ਕਰੀਐ ਹੈ ॥

ਅਬ ਸ੍ਰਵਨ ਮਨਨ ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ ਮੈ ਸ੍ਰਤੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਕਹੇਹੈਂ॥

ਤਥਾ ਹੀ-ਨਵਾਅਰੇ ਸਰਬਸ੍ਯਕਾਮਾਯ ਸਰ ਬੰਪ੍ਰਿਯੰ ਭਵਤ੍ਯਾਤਮ ਨਸ੍ਤੁਕਾਮਾਯਸਰਬੰ ਪ੍ਰਿਯੰਭਵਤ੍ਯਾਤ੍ਮਾਵਾਅਰੇ ਦ੍ਰਸ੍ਟਵ੍ਯਃ ਸ੍ਰੋਤਵ੍ਯੋ ਮੰਤਵ੍ਯੋਨਿਦਿਧ੍ਯਾਸਿਤਵ੍ਯੋ ਮੈਤ੍ਰੇਯਾਤ੍ਮਨੋਵਾ ਅਰੇ ਦਰਸਨੇਨ ਸ੍ਰਵਣੇਨ ਮਤ੍ਯਾਵਿਗ੍ਯਾਨੇ ਨੇ ਦਗੂੰ ਸਰਬੰ ਵਿਦਿ ਤਮ ॥ ਬਿਰਹਦਾਰਣਕ ਉਪ ਨਿਖ੍ਯਦ ॥ ਅਧ੍ਯਾਇ ੪ ॥

ਅਰਥ—ਯਾਗ੍ਯਵਲਕ੍ਯ ਕਹਤੇ ਹੈਂ ਅਰੇ ਮੈਤ੍ਰੇਯੀ ਸਰਬ ਵਸਤੂਕੀ ਕਾਮਨਾਨਾਮ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਤਿਸਕੇ ਵਾਸਤੇ ਸਰਬਵਸਤੂ ਪ੍ਰਿਯਨਹੀ ਹੋਤੀ ਕਿੰਤੂ ਆਪਨੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਵਾਸਤੇ ਸਰਬ ਪ੍ਰਿਯ ਹੋਵੈ ਹੈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਬ ਆਤਮਾਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਕਾ ਵਿਖਯ ਹੋਨੇ ਸੇ ਪ੍ਰਿਯਹੈ ਤਬ ਆਤਮਾ ਦੇਖਨੇਕੋ ਯੋਗ੍ਯਹੈ ਪਰੰਤੂ ਤਿਸ ਦਰ-ਸਨ ਕੇ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਥਮ ਸਾਧਨ ਸ਼੍ਰਵਣਮਨਨ ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ ਕਰਤਵ੍ਯਹੈ ਅਰੇ ਮੈਤ੍ਰੇਯੀ ਆਤਮਾਕੇ ਦਰਸਨ ਸ੍ਰਵਣਮਨਨ ਵਿਗ੍ਯਾਨ ਕਰਕੇ ਯਹ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰਬ ਵਿਦਿਤ ਹੋਤਾ ਹੈ॥

ਜਿਸ ਗ੍ਯਾਨ ਨਿਸ੍ਕਾਮੇ ਪੁਰਖੋਕੋਂ ਮੁਕ੍ਤੀ ਰੂਪ ਫਲਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਤੀ ਹੈ ਤਿਸ ਕਾ ਭੀ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ॥

ਤਥਾਹੀ-ਅਥਾਕਾਮਯਮਾਨੋ ਯੋਅਕਾਮੋ ਨਿਸ

ਕਾਮ ਆਪਤਕਾਮ ਆਤਮਕਾਮਃ ॥ ਨਤਸਯਪ੍ਰਾ ਣਾਉਤ ਕ੍ਰਾਮੰਤਿ ਬ੍ਰਹਮੈਵਸਨਬ੍ਰਹਮਾਪਯੇਤਿ ॥

ਬਿਰਹਦਾਰਣਯਕ ਉਪਨਿਖਯਦ ॥ ਅਧਯਾਯ ੬ ॥

ਅਰਥ– ਜੋ (ਅਕਾਮਯਮਾਨ) ਕਾਮਨਾ ਰਹਿਤਹੈ ਤਿਸਕੇ ਪ੍ਰਾਣ ਔਰ ਦੇਹ ਗ੍ਰਹਣ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀ ਉਤਕ੍ਰਮਣ ਕਰਤੇਹੈਂ ਕਿੰਤੂ ਬ੍ਰਹਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੂਆਹੀ ਬ੍ਰਹਮਕੋ (ਅਪਯੇਤਿ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਤਾਹੈ ਅਕਾਮਯਮਾਨ ਅਕਾਮ ਹੋਨੇਸੇਹੈ ਭਾਵ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਕਾਮਨਾ ਰਹਿਤ ਹੋਨੇਸੇ ਅਕਾਮਯਮਾਨ ਹੈ ਔਰ ਸਰਬ ਕਾਮਨਾ ਰਹਿਤ ਨਿਸਕਾਮਹੋਨੇਸੇਹੈ ਔਰ ਆਪਤ ਕਾਮ ਹੋਨੇ ਸੇ ਨਿਸਕਾਮ ਹੈ ਭਾਵ ਜੋਪੂਰਣ ਕਾਮਹੈ ਸੋਈ ਨਿਸਕਾਮ ਹੋਤਾਹੈ ਔਰ ਪੂਰਣ ਕਾਮ ਆਤਮਕਾਮ ਹੋਨੇਸੇ ਹੈ ਜਿਸਕੋਂ ਆਤਮਾਸੇ ਅਤਿਰਿਕ੍ਤਕੀ ਕਾਮਨਾ ਨਹੀਹੈ ਸੋ ਪੂਰਣ ਕਾਮਹੈ ਭਾਵ ਜੋ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਨਿਤਯ ਪ੍ਰਾਪਤ ਆਤਮਾ ਸੇ ਭਿੰਨ ਵਸਤੂਕੋਂ ਨਹੀ ਦੇਖਤਾ ਹੈ ਸੋਈ ਪੂਰਣ ਕਾਮ ਹੋਤਾਹੈ ਕਾਹੇਤੇ ਕਾਮਨਾ ਵਿਖਯੇ ਆਤਮਾ ਤਿਸਕੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤਹੈ ਜਬਪੂਰਣ ਕਾਮਹੋਨੇਸੇ ਨਿਸਕਾਮ ਹੂਆ ਤਬ ਅਕਾਮ ਹੋਨੇਸੇ ਅਕਾਮਯਮਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ ਪ੍ਰਕਰਣਮੈ ਯਹ ਵਾਰਤਾ ਸਿਧਹੂਈ ਜੋ ਸਾਤ੍ਵਿਕੀ ਵਿਦ੍ਵਾਨਕੀ ਯਹਾਂਤਕ ਜੀਵਨ ਮੁਕ੍ਤੀਕਾ ਕਾਰਣ ਪੂਰੀ ਗਯਾਤਹੈ ਇਸਕਾ ਗਯਾਨ ਖੰਡਮੈ ਪ੍ਰਤੀਪਾਦਨ ਕਰਾਹੈ ਵੇਦਕੇ ਤੀਨ ਖੰਡਹੈ ਏਕ ਕਰਮ ਖੰਡਹੈ ਦੂਸਰਾ ਉਪਾਸਨਾ ਖੰਡਹੈਂ ਤੀਸਰਾ ਗਯਾਨ ਖੰਡਹੈ ਖੰਡਨਾਮ ਭਾਗਕਾਹੈ ਤਿਸਕਾ ਨਾਮਹੀ ਕਰਮ ਕਾਂਡਹੈ ਔਰ

ਉਪਾਸਨਾ ਕਾਂਡਹੈ ਔਰ ਗ੍ਯਾਨਕਾਂਡਹੈ॥ ਪੂਰਬ ਪਉੜੀਮੈ ਜੋ ਗੁਰੂਜੀਨੇ ਤਿਥੈ ਪਦਲਿਖੇ ਹੈਂ ਸੋਵੇਦਕੇ ਗ੍ਯਾਨ ਖੰਡਕੇ ਬੋਧਕਹੈਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੇਦਕੇ ਗ੍ਯਾਨ ਖੰਡਮੈ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਨੇ ਯੋਗ੍ਯ ਅਰਥਕਾ ਸੰਖੇਪਸੇ ਨਿਰਣੇ ਕਰਿਆ ਹੈ ॥ ੩੬ ॥

ਅਬਵੇਦਕੇ ਕਰਮ ਖੰਡਮੈਂ ਕਹੇ ਅਰਥ ਕੇ ਤਾਤਪਰਯ ਦ੍ਵਾਰਾ ਆਤਮ ਗ੍ਯਾਨਕੀਸਾਧਨਤਾ ਬਤਾਵਨੇ ਹੇਤ ਨਿਰਣੇ ਕਰੇਹੈਂ॥

ਕਰਮਖੰਡਕੀਬਾਂਣੀਜੋਰੁਤਿਥੈਹੋਰੁਨਕੋਈਹੋਰੁ ॥ਤਿਥੈਜੋਧਮਹਾਬਲਸੂਰ॥ਤਿਨਮਹਿਰਾਮੁਰਹਿ ਆਭਰਪੂਰਿ॥ ਤਿਥੈਸੀਤੋਸੀਤਾਮਹਿਮਾਮਾਹਿ॥ ਤਾਕੇਰੂਪਨਕਥਨੇਜਾਹਿ॥ਨਾਓਹਿਮਰਹਿਨਠਾ ਗੇਜਾਹਿ॥ ਜਿਨਕੈਰਾਮੁਵਸੈਮਨਮਾਹਿ॥ ਤਿਥੈ ਭਗਤਵਸਹਿਕੇਲੋਅ ॥ ਕਰਹਿਅਨੰਦੁਸਚਾ ਮਨਿਸੋਇ॥ਸਚਿਖੰਡਿਵਸੈਨਿਰੰਕਾਰੁ॥ਕਰਿਕ ਰਿਵੇਖੈਨਦਰਿਨਿਹਾਲ॥ਤਿਥੈਖੰਡਮੰਡਲਵਰ ਭੰਡ॥ਜੇਕੋਕਥੈਤਅੰਤਨਅੰਤ॥ਤਿਥੈਲੋਅਲੋਅ ਆਕਾਰੁ॥ ਜਿਵਜਿਵਹੁਕਮੁਤਿਵੈਤਿਵਕਾਰੁ ॥ ਵੇਖੈਵਿਗਸੈਕਰਿਵੀਚਾਰੁ॥ ਨਾਨਕਕਥਨਾਕਰ ੜਾਸਾਰੁ॥ ੩੭॥ (ਕਰਮਖੰਡਕੀਬਾਣੀਜੋਰੁ) ਹੇਸਿਖ੍ਯ

ਜੋ (ਕਰਮਖੰਡ) ਕਹੀਯੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡਕੀ ਬਾਣੀਹੈ ਤਿਸਮੈ
ਕੇਵਲ ਕਰਮੋਂਕਾ ਜੋਰਹੀ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਾਹੈ ਜੋਰਨਾਮ ਸਾਮਰ
ਕਾਹੈ ਸੋ ਦੋਪ੍ਰਕਾਰਕੀ ਹੈ ਏਕਤੋ ਸਕਾਮ ਕਰਮਸੇ ਉਤਪੰਨ ਹੂਏ
ਭੋਗਕਾ ਹੇਤੂ ਸਾਮਰਥਹੈ ਦੂਸਰੀ ਈਸ੍ਵਰਮੈਂ ਸਮ੍ਰਪਿਤ ਨਿਸ
ਕਾਮ ਕਰਮੋਂਕਾ ਫਲਰੂਪ ਸਾਮਰਥ ਹੈ ਸੋ ਚਿਤਕੀ ਸੋਧਕ ਹੈ
ਭਾਵ ਸੋ ਚਿਤਕੋਂ ਪਾਪੋਂਸੇ ਰਹਿਤ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀਹੈ (ਤਿਥੈਹੋਰੁ
ਕੋਈਹੋਰੁ) ਹੇਸਿਖ੍ਯ (ਤਿਥੈ) ਤਿਸ ਵੇਦਕੇ ਕਰਮਕਾਂਡ ਰੂਪ
ਭਾਗਮੈ (ਹੋਰੁ) ਜੀਵਈਸ੍ਵਰਕੇ ਸੁਧ ਸ੍ਵਰੂਪਕਾ ਨਿਰੂਪਣ ਨਹੀ
ਕੀਆਹੈ ਤਥਾ (ਕੋਈਹੋਰੁ) ਤਿਨ ਅਦ੍ਵੈਨੰਦ ਔਰ ਪ੍ਰਤ
ਬੋਧ ਦੋਨੋਂਕੀ ਏਕਤਾਕਾ ਨਿਰੂਪਣਭੀ ਨਹੀਂਹੈ ਪਰੰਤੂ ਤਿਸ
ਕਰਮ ਕਾਂਡਮੈ ਕੋਈ ਕੋਈ ਕਰਮ ਐਸਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਮ ਸੇ
ਬ੍ਰਹਮ ਲੋਕਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀਦ੍ਵਾਰਾ ਸਲੋਕਾਦੀ ਚਾਰ ਪਰਕਾਰਕੀ
ਮੋਛਭੀ ਹੋਵੇਹੈ ਜੈਸੇ (ਤਿਥੈਜੋਧਮਹਾਬਲਸੂਰ) ਤਿਸਵੇਦਕੇ
ਕਰਮਕਾਂਡ ਰੂਪ ਭਾਗਮੈਂ ਯੁਧ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਖ੍ਯਤ੍ਰੀ ਜੋਮਹਾ
ਬਲਵਾਨ ਸੂਰਮੇਹੈਂ ਭਾਵ ਤਿਨਕਾ ਜੋ ਧਰਮ ਯੁਧਮੈ ਮਰਣਾ
ਹੈ (ਤਿਨਮਹਿਰਾਮੁਰਹਿਆਭਰਪੂਰਿ) (ਤਿਨਮਹਿ) ਤਿਸ
ਵੇਦਕੇ ਕਰਮਕਾਂਡਰੂਪ ਭਾਗਮੈਂ ਧਰਮਯੁਧਮੈਂ ਮਰਣਕਾ ਫਲ
ਤੋ ਭਰਪੂਰ ਰਾਮਹੀ (ਰਹਿਆ) ਸਾਸਤ੍ਰ ਵੇਦਮੈਂ ਸਥਾਪਨ ਕਰ
ਰਖ੍ਯਾ ਹੈ॥ ਤਥਾਹੀ॥ ਦ੍ਵਾਵਿਮੌਪੁਰਖੌਲੋਕੇ ਸੂਰਯ
ਮੰਡਲਭੇਦਨੌ ॥ ਪਰਿਬ੍ਰਾਡ ਯੋਗਯੁਕ੍ਤਸ੍ਚ ਯੁਧੇ
ਚਾਭਿ੍ਮੁਖੋਹਤਃ ॥ ੧ ॥ ਗੀਤਾ

ਅਰਥ–ਯਹ ਦੋ ਪੁਰਖ ਲੋਕਮੈ ਸੂਰਯ ਮੰਡਲਕੋਂ ਭੇਦਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਹਮ ਲੋਕਮੈਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਂਗੇ ਏਕਤੋ ਚਿਤ ਬ੍ਰਿਤੀਕੇ ਨਿਰੋਧ ਯੁਕੁ (ਪਰਿਬ੍ਰਾਡ) ਵਿਰਕੁ ਪੁਰਖ ਔਰ ਦੂਸਰਾ ਧਰਮ ਯੁਧਮੈ ਸਨਮੁਖ ਮਰਾਹੂਆ॥ ਇਸੀਭਾਵਸੇ ਦਸਮ ਗੁਰੂਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘਜੀ ਲਿਖੇਹੈਂ ॥ "ਤਥਾਹੀ ॥ ਧਨਯਜਿਯੋ ਤਿਹਕੋਜਗਮੈ ਮੁਖਤੇ ਹਰਿ ਚਿਤਮੈ ਯੁਧ ਵਿਚਾਰੈ॥ ਦੇਹ ਅਨਿਤਜ ਨ ਨਿਤਜ ਰਹੇ ਜਸੁ ਨਾਵ ਚੜੇ ਭਵਸਾਗਰ ਤਾਰੈ॥ਇਤਯਾਦੀ" (ਤਿਥੈ ਸੀਤੋਸੀਤਾਮਹਿਮਾਮਾਹਿ) ਤਿਸ ਵੇਦਕੇ ਕਰਮਕਾਂਡ ਰੂਪ ਭਾਗ ਮੈ ਜੋ ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਧਰਮਰੂਪ ਕਰਮਹੈ ਤਿਸ ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਰੂਪ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮਕਾ ਮੁਕੁੀਫਲਹੈ ਇਸੀਵਾਸਤੇ ਤਿਸਮੈ ਸੀਤਾ ਕੀ ਮਹਿਮਾ [ਮਾਹਿ] ਤਿਸ ਮਹਿਮਾਮੈ ਵਰਤਮਾਨ ਜੋ (ਸੀਤੋ) ਸੀਤਾਕੇ ਤੁਲਯ ਇਸਤ੍ਰੀਯੋਂਕਾ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਾਹੈ ਸੀਤੋਪਦ ਸੀਤਾਤੁਲਯਤਾਕਾਵਾਚਕਹੈ[ਤਾਕੇਰੂਪਨਕਥਨੇਜਾਹਿ।ਨਾਓਹਿ ਮਰਹਿਨਠਾਗੇਜਾਹਿ](ਤਾਕੇ) ਤਿਨਕੇ(ਰੂਪ)ਸ੍ਵਰੂਪਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀ ਕਥਨ ਕਰੇ ਜਾਤੇਹੈਂ ਕਾਹੇਤੇ(ਓਹਿ)ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਧਰਮਵਾਲੀ ਸੋਇਸਤ੍ਰੀ ਅਗਯਾਨੀ ਜੀਵਵਤ ਨਤੋ ਪੁਨਾਪੁਨਾ ਮਰਤੀਹੈ [ਨਠਾਗੇਜਾਹਿ] ਨਵਿਖਯ ਰੂਪ ਠਗੋਂਸੇ ਠਗੀਜਾਤੀ ਹੈਕਾਹੇਤੇ (ਜਿਨਕੈਰਾਮਵਸੈਮਨਮਾਹਿ) ਜਿਨਕੇ ਮਨਮੈ ਰਾਮ ਨਿਵਾਸ ਕਰਤਾਹੈ ਭਾਵ ਸੋ ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਧਰਮਵਾਲੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀਕੋਂ ਰਾਮਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਜਾਨਕਰ ਸਰਬਦਾ ਕਾਲ ਮਨਮੈਂ ਧਾਰਣਾ ਕਰੇਹੈਂ ਸੋ ਵਸੇਖਕਰਕੇ ਤਿਨਕਾਪ੍ਰਭਾਵ ਮਹਾਂ

ਭਾਰਤ ਔਰ ਪੁਰਾਣੋਮੈ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਾਹੈ ॥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਮ ਕਾਂਡਕਾ ਭਾਵਾਰਥ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਿਆ ਹੈ ॥

ਅਬਵੇਦਮੈ ਜੋ ਉਪਾਸਨਾ ਕਾਂਡਹੈ ਤਿਸਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਦਿਖਾਵਤੇ ਹੂਏ ਤਿਸਕੇ ਫਲਕਾ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ॥ (ਤਿਥੈਭਗਤਿ ਵਸਹਿਕੇਲੋਅ)ਹੇਸਿਖ੍ਯ ਵੇਦਮੈਂ ਉਪਾਸਨਾਕਾਂਡ ਰੂਪ ਭਾਗਮੈਂ ਜੋ ਉਪਾਸਨਾਕਾ ਫਲ ਸਚਖੰਡ ਹੈ ਜਿਸ ਸਚਖੰਡ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਪੂਰਬ ਸੋਦਰਕੀ ਪਉੜੀ ਮੈਂ ਕਹੀਹੈ (ਤਿਥੈ) ਤਿਸ ਸਚਖੰਡ ਮੈ ਭਕ੍ਤਜਨ (ਲੋਅ) ਉਪਾਸਨਾ ਰੂਪ ਬ੍ਰਿਤੀਕੋ (ਕੇ) ਕਰਕੇ (ਵਸਹਿ) ਨਿਵਾਸਕਰਤੇਹੈਂ॥ ਪ੍ਰਸ਼੍ਨ--ਹੇਗੁਰੋਤਹਾਂ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਭਕ੍ਤਕਿਆ ਕਰੇ ਹੈ॥ ਉਤ੍ਰ [ਕਰਹਿ ਅਨੰਦੁ ਸਚਾਮਨਿ ਸੋਇ] ਤਿਸ ਸਥਾਨਮੈਂ ਅਨੰਦਕਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਤੇਹੈਂ ਕਾਹੇਤੇ ਤਿਨਕੇ ਮਨਮੈ (ਸੋਇ) ਸੋ ਸਤ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ । (ਸਚ ਖੰਡਿ ਵਸੈ ਨਿਰੰਕਾਰੁ) ਤਿਸੀ ਸਚਖੰਡ ਮੈਂ (ਨਿਰੰਕਾਰੁ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਸ-ਗੁਣ ਰੂਪ ਨਿਵਾਸ ਕਰਤਾ ਹੈ ਜਿਸਕਾ ਸਾਰਗ ਰਾਗਕੀ ਅਸ੍ਟ-ਪਦੀਮੈ ਲਿਖਾਹੈ॥ "ਮਿਤਿਨਾਹੀਜਾਕਾਬਿਸਥਾਰ॥ਸੋਭਾ ਤਾਕੀ ਅਪਰ ਅਪਾਰ॥ਅਨਿਕਰੰਗ ਜਾਕੇਗਨੇ ਨ ਜਾਹਿ॥ ਸੋਗ ਹਰਖ ਦੁਹਹੂਮੈਨਾਹਿ" ਇਤ੍ਯਾਦੀ॥ਤਿਸਕੋਂਮਾਯਕਅਕਾਰੋਂਸੇਰਹਿਤ ਹੋਨੇ ਸੇ ਭਕ੍ਤਜਨ ਨਿਰੰਕਾਰ ਕਹਤੇ ਹੈਂ (ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਨ-ਦਰਿ ਨਿਹਾਲ) ਪੁਨਾ ਪੁਨਾ ਤਿਸਕੀ ਭਕ੍ਤੀਰੂਪ ਨਦਰ ਭਾਵ ਬ੍ਰਿਤੀਕੋਂ ਕਰਕੇ ਦੇਖਤੇ ਹੈਂ ਔਰ (ਨਿਹਾਲ) ਕਰਤਵ੍ਯੋਸੇਂ ਰਹਿਤ ਹੋਤੇ ਹੈਂ (ਤਿਥੈ ਖੰਡ ਮੰਡਲ ਵਰਭੰਡ)(ਤਿਥੈ) ਤਿਸ

ਵੇਦਕੇ ਉਪਾਸਨਾ ਕਾਂਡਰੂਪ ਭਾਗ ਮੈਂ ਯਹ ਲਿਖਾਹੈ ਜੋ ਤਿਸ ਸਚਖੰਡ ਰੂਪ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਮੈਂ (ਖੰਡ) ਨਵਖੰਡ [ਮੰਡਲ] ਆ-ਰਯਾ ਵਰਤਾਦੀ ਦੇਸ (ਵਰਭੰਡ) ਬ੍ਰਹਮਾਂਡ (ਜੇ ਕੋ ਕਥੈ ਤ ਅੰਤਨ ਅੰਤ) ਜੇਕਰ ਇਨਕੋਂ ਕੋਈ ਕਥਨ ਕਰੇ ਤਬਭੀ (ਅੰਤ) ਸਰਬ ਕੇ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਮੈ (ਨਅੰਤ) ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਭਾਵ ਜੈਸੇ ਖੰਡ ਕੇ ਖਲੌਨੇ ਖੰਡਸੇ ਭਿੰਨ ਨਹੀਂ ਹੈਂ ਤੈਸੇ ਸਚਖੰਡਮੈਂ ਵਰਤ ਮਾਨ ਪਦਾਰਥ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸੇ ਭਿੰਨ ਨਹੀ ਹੈਂ (ਤਿਥੈਲੋਅਲੋਅ ਆਕਾਰੁ) ਤਿਸ ਸਥਾਨਮੈ ਜੋ ਅਕਾਰ ਹੈ ਸੋ ਆਪ (ਲੋਅ) ਪ੍ਰਕਾਸ ਰੂਪ ਹੂਏ ਇਤਰੋਂ ਕੋਂ (ਲੋਅ) ਪ੍ਰਕਾਸ ਕਰਤੇ ਹੈਂ (ਜਿਵ ਜਿਵ ਹੁਕਮ ਤਿਵੈ ਤਿਵਕਾਰੁ) ਜੈਸੇ ਪਰਬ੍ਰਹਮ ਕਾ (ਹੁਕਮੁ) ਆਗਜਾ ਹੈ ਤੈਸੇ ਤੈਸੇ ਕਾਰ ਕਰਤੇ ਹੈਂ (ਵੇਖੈ ਵਿਗਸੈ ਕਰਿ ਵੀਚਾਰੁ) ਸੋ ਭਕ੍ਤਜਨ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪਕੋਂ ਦੇਖਤੇਹੈਂ ਔਰ (ਵਿਗਸੈ) ਅਨੰਦ ਹੋਵੇ ਹੈਂ (ਨਾਨਕਕਥਨਾਕਰੜਾਸਾਰੁ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹੇ ਹੈਂ ਤਿਸ(ਸਾਰ) ਅਨੰਦ ਸ੍ਵਰੂਪ ਪਰਮ ਤਤ੍ਵਕਾ ਕਥਨ ਕਰਨਾ ਕਠਿਨ ਹੈ ਭਾਵ ਤਿਸਕੀ ਮਹਿਮਾ ਅਦਭੁਤਹੈ॥ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪੂਰਬੁਕ੍ਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇ ਅਨੰਤ ਰੀਤੀ ਕਰਕੇ ਵੇਦ ਪ੍ਰਤਿ ਪਾਦਯ ਅਰਥਕਾ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਾ ਹੈ ॥ ੩੭ ॥

ਅਬਸਾਰਗ੍ਰਾਹੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸੰਖੇਪ ਸੇ ਰੂਪਕ ਅਲੰ-ਕਾਰ ਕਰਕੇ ਸੇਵਨੇ ਯੋਗਯ ਅਰਥਕਾ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ॥

ਜਤੁਪਾਹਾਰਾਧੀਰਜੁਸੁਨਿਆਰੁ॥ਅਹਰਣਿਮਤਿ ਵੇਦੁਹਥੀਆਰੁ॥ ਭਉਖਲਾਅਗਨਿਤਪਤਾਉ॥

ਭਾਂਡਾਭਾਉਅੰਮ੍ਰਿਤੁਤਿਤੁਢਾਲਿ॥ਘੜੀਐਸਬਦ ਸਚੀਟਕਸਾਲ॥ ਜਿਨਕਉਨਦਰਿਕਰਮੁਤਿਨ ਕਾਰ॥ਨਾਨਕਨਦਰੀਨਦਰਿਨਿਹਾਲ॥ ੩੮॥

[ਜਤੁਪਾਹਾਰਾਧੀਰਜੁਸੁਨਿਆਰੁ] ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ ਜੋ (ਜਤ) ਜਿਤ ਇੰਦ੍ਰਤਾ ਹੈ ਸੋ ਵੈਰਾਗ੍ਯ ਬਿਨਾ ਹੋਵੇ ਨਹੀਂ ਯਾਂਤੇਵੈਰਾਗ੍ਯ ਯੁ-ਕ੍ਤ ਤੱਯਾਗੀ ਪੁਰਖ ਪਹਾਰਾਹੈਂ॥ਦਸ ਪ੍ਰਕਾਰਕਾ ਵੈਰਾਗ੍ਯ ਸਿਧ ਗੋਸ੍ਟ ਕੇ ਟੀਕਾਮੈ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਤਹਾਂ ਦੇਖ ਲੈਨਾ ਈਹਾਂ ਨਹੀ ਲਿਖਾ ਹੈ ਗਹਨਾ ਬਨਾਨੇ ਕਾ ਜੋ ਸੁਨਿਆਰੇ ਕਾ ਸਥਾਨ ਹੈ ਜਿਸਮੈ ਗਹਨੇ ਬਨਾਨੇਕੀ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਰਖੀ ਰਹਿਤੀ ਹੈ ਤਿਸਕੋ ਪਹਾਰਾ ਕਹੇ ਹੈਂ ਔਰ ਤਤ੍ਵ ਗ੍ਯਾਨ ਰੂਪ ਗਹਨਾ ਬਨਾਨੇ ਕੀ ਜਗਾ ਜਿਤਇੰਦ੍ਰੇ ਪੁਰਖ ਹੈ ਤਿਸਕਾ ਨਾਮ ਤ੍ਯਾਗੀ ਹੈ ਔਰ ਤਿਸੀ ਕੋਂਹੀ ਸੰਨ੍ਯਾਸੀ ਕਹੇ ਹੈਂ ਤਿਸ ਸੰਨਿਆਸਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘਜੀਨੇ ਲਿਖਾ ਹੈ॥ਰੇ ਮਨ ਐਸੋ ਕਰ ਸਨਿਆਸਾ॥ ਬਨਸੇ ਸਦਨ ਸਭੀ ਕਰ ਸਮਝੋ ਮਨਹੀ ਮਾਹ ਉਦਾਸਾ॥ਭਾਵ ਚਿਤ ਕੀ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਕੋ ਹੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂਜੀ ਨੇ ਸੰਨਿਆਸ ਮਾਨ੍ਯਾ ਹੈ ਇਸੀ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਕਾ ਗੀਤਾ ਮੈ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਾ ਹੈ॥ **ਤਥਾਹੀ॥ ਅਨਪੇਖ੍ਯਃਸੁਚਿਰ ਦਖ੍ਯ ਉਦਾਸੀਨੋ ਗਤਵ੍ਯਥਃ॥ ਸਰਵਾ ੰਭਪ ਰਿਤ੍ਯਾਗੀ ਯੋਮਦਭਕ੍ਤਃ ਸਮੇਪ੍ਰਿਯਃ**

ਇਤੀ ਮੂਲੰ॥ ਗੀਤਾ ਅਧ੍ਯਾਯ ੧੨ ਸਲੋਕ ੧੬॥

ਅਨਪੇਖਜਃ[੨] ॥ ਸੁਚਿਃ[੩] ॥ ਦਖਜਃ[੪] ॥ ਉਦਾਸੀਨਃ[੫] ॥ ਗਤਵ੍ਜਥਃ[੬] ॥ ਸਰਵਾਰੰਭਪਰਿਤਜਾਗੀ[੭] ॥ ਯਃ[੧] ॥ ਮਦਭਕ੍ਤਃ[੮] ॥ ਸਃ[੯] ॥ ਮੇ[੧੦] ॥ ਪ੍ਰਿਯਃ[੧੧] ॥ ਇਤੀ ਪਦਛੇਦਃ ॥ ਅਰਥ--[ਅਨਪੇਖਜਃ] ਨਾਮ ਦੈਵ ਯੋਗਸੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਰਬ ਭੋਗਸਾਮਗ੍ਰੀ ਮੈਂ ਇਛਾ ਰਹਿਤ ਔਰ [ਸੁਚਿਃ] ਵਾਹਯਜਲ ਮ੍ਰਿਤਕਾ ਕਰਕੇ ਤਥਾ ਅੰਤਰੀਵਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ ਰਹਿਤ ਹੋਣਾ ਰੂਪ ਸੌਚ ਕਰਕੇ ਸੰਪੰਨ ਹੈ ਔਰ (ਉਦਾਸੀਨ) ਪਖਜਪਾਤ ਰਹਿਤ ਹੈ ਔਰ [ਗਤਵ੍ਜਥਾ] ਮਾਯਕ ਪਾਪੀਯੋਂ ਸੇ ਪੀੜਤ ਕਰਜਾ ਹੂਆ ਭੀ ਪੀੜਾ ਰਹਿਤ ਹੈ ਔਰ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਆਰੰਭੋਂ ਕੋ ਤਜਾਗ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ ਹੇ ਅਰਜੁਨ ਐਸਾ ਜੋ ਮੇਰਾ ਭਕ੍ਤ ਹੈ ਸੋ ਮੇਰੇ ਕੋਂ ਪਿਆਰਾ ਹੈ ॥ (ਧੀਰਜੁ ਸੁਨਿਆਰੁ) ਜੋ ਸਾਤ੍ਵਿਕੀ ਧੀਰਜ ਕਰਕੇ ਉਪਲਖਜਤ ਸੰਤੋਖਾਦੀ ਗੁਣ ਕਾ ਭੀ ਗ੍ਰਹਣ ਹੈ ਯਾਤੇ ਤਿਨ ਦੈਵੀ ਗੁਣੋਂ ਕਰਕੇ ਯੁਕ੍ਤ ਜੋ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ ਸੋ ਗਜਾਨਰੂਪ ਗਹਨੇ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਕਰਣੇ ਵਾਲਾ ਹੋਨੇ ਸੇ ਸੁਨਿਆਰਨਾਮ ਸੇ ਕਹਿਆ ਹੈ ਸਾਤ੍ਵਿਕੀ ਧੀਰਯ ਕਾ ਲਛਣ ਗੀਤਾ ਮੈ ਲਿਖਾ ਹੈ ॥ ਤਥਾਹੀ--

ਧ੍ਰਿਤਜਾਯਯਾਧਾਰਯਤੇ ਮਨਃ ਪ੍ਰਾਣੇਇੰਦ੍ਰਿਯ ਕ੍ਰਿਯਾਃ ॥ ਯੋਗੇਨਾਵਯਭਿਚਾਰਿਣਯਾਧ੍ਰਿਤਿਃ ਸਾਪਾਰਥ ਸਾਤ੍ਵਿਕੀ ॥ ਗੀਤਾ ॥ ਆਧਜਾਯ ੧੮ ॥

ਸਲੋਕ ੩੩ ॥

ਧਿਰਿਤ੍ਯਾ॥ਯਯਾ॥ਧਾਰਯਤੇ॥ਮਨਃ ਪ੍ਰਾਣਇੰਦ੍ਰਯਾਕ੍ਰਿਯਾਃ॥ਯੋਗੇਨ॥ ਅਵ੍ਯਭਿਚਾਰਿਣ੍ਯਾ॥ ਧਿਰਿਤਿਃ॥ ਸਾ॥ ਪਾਰਥ ॥ ਸਾਤ੍ਵਿਕੀ ॥ ਹੇਪਾਰਥ ਅਰਜੁਨ ਯੋਗ ਕਰਕੇ ਵ੍ਯਾਪਤ ਜਿਸ ਧੀਰਿਯਕਰਕੇ ਯਹ ਪੁਰਖ ਮਨਪ੍ਰਾਣ ਇੰਦ੍ਰਯੋ ਕੇ ਕ੍ਰਿਯਾਵੋਂ ਕੋਂ ਨਿਰੁਧਕਰੇਹੈ ਸਾ ਧੀਰਜ ਸਾਤ੍ਵਿਕੀ ਕਹਿਆਜਾਵੇਹੈ ॥ ਇਤੀ ਪਦਾਰਥਃ ॥ ਜਿਸ ਧੀਰਜ ਸੇ ਸਾਸਤ੍ਰਰਹਿਤ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਕੋਂ ਰੋਕਿਆਜਾਵੇਹੈਸੋਧੀਰਯਸਾਤ੍ਵਕੀਹੈ।(ਅਹਰਣਿਮਤਿਵੇਦੁ ਹਥੀਆਰੁ)ਜੋਸਾਤ੍ਵਿਕੀ(ਮਤਿ)ਬੁਧੀਹੈਸੋਅਹਰਣਿਹੈਔਰਗੁਰੂਉਪਦਿਸ੍ਰ ਵੇਦ ਵਚਨੋਕਾ ਵਿਚਾਰ (ਹਥੀਆਰੁ) ਹਥੌੜਾ ਹੈ ਭਾਵ ਜੈਸੇ ਹਥੌੜੇ ਸੇ ਸੁਨਿਆਰ ਭੂਖਣ ਬਨਾਤਾਹੈ ਤੈਸੇ ਸਾਤ੍ਵਿਕੀ ਧੀਰਯ ਯੁਕ੍ਤ ਸਮ ਸੰਤੋਖਾਦਿਕ ਸਾਧਨ ਸੰਪੰਨਅਧਿਕਾਰੀਭੀ ਗੁਰੂ ਉਪਦਿਸ੍ਰਵੇਦ ਵਚਨੋਂ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਸੇ ਸਾਤ੍ਵਿਕੀ ਮਤਰੂਪ ਅਹਰਣ ਮੈਂ ਗ੍ਯਾਨ ਰੂਪ ਭੂਖਣ ਕੋਂ ਬਨਾਤਾ ਹੈ। ਔਰ ਸਾ-ਤ੍ਵਿਕੀ ਬੁਧੀਕਾ ਲਛਣ ਗੀਤਾ ਮੈ ਕਹਾ ਹੈ॥ **ਤਥਾਹੀ—**

ਪ੍ਰਵਿਰਤਿੰਚ ਨਿਵਿਰਤਿੰਚ ਕਾਰਯਾ ਕਾਰਯੇ ਭਯਾਭਯ॥ ਬੰਧੰਮੋਖਮੰਚ ਯਾਵੇਤਿਬੁਧਿਃ ਸਾ-ਪਾਰਥ ਸਾਤ੍ਵਿਕੀ ॥

ਗੀਤਾ ਅਧ੍ਯਾਯ ੧੮॥ ਸਲੋਕ ੩੦॥ ਇਤੀਮੂਲੰ॥

ਪ੍ਰਵਿਰਤਿੰ॥ ਚ॥ ਨਿਵਿਰਤਿੰ॥ ਚ॥ ਕਾਰਯਾਕਾਤਯੇ॥ ਭਯਾ

ਭਯੇ॥ ਬੰਧੰ॥ ਮੋਖਜ॥ ਚ॥ ਯਾ॥ ਵੇਤਿ॥ ਬੁਧਿਃ॥ ਸਾ॥
ਪਾਰਥ॥ ਸਾਤ੍ਵਕੀ॥ ਇਤੀਪਦਛੇਦਃ॥ ਪਾਰਥ ਹੇ ਅਰਜੁਨ
ਜਾ ਬੁਧੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਕੂੰ ਤਥਾ ਨਿਵਿਰਤੀਕੂੰ ਤਥਾ ਕਾਰਯ ਅ-
ਕਾਰਯਕੂੰ ਤਥਾ ਭਯ ਅਭਯਕੂੰ ਤਥਾ ਬੰਧਕੂੰ ਤਥਾ ਮੋਖਜਕੂੰ
ਜਾਨੇਹੈ ਸਾਬੁਧੀ ਸਾਤ੍ਵਕੀ ਕਹੀਜਾਵੇ ਹੈ॥ ਇਤੀ ਪਦਾਰਥਃ
॥ [ਭਉਖਲਾਅਗਨਿਤਪਤਾਉ] ਜੋਜਨਮ ਮਰਣ ਜਰਾਵਿਆ-
ਧੀ ਆਦਿਕੋਂ ਕਾ [ਭਉ] ਭਯ ਹੈ ਸੋ ਖਲਾ ਹੈ ਜਿਨਸੇਗਹਨੇ
ਬਨਾਨੇ ਵਾਸਤੇ ਅਗਨੀ ਤੇਜ ਕਰੀ ਜਾਤੀ ਹੈ ਤਿਨਕੋਂ ਖਲਾਂ
ਕਹੇ ਹੈਂ ਪ੍ਰਕਰਣ ਮੈ ਜਨਮਾਦਿਕੋਂ ਕਾ ਤ੍ਰਾਸਹੀ ਖਲਾ ਹੈ ਔਰ
ਅਗਨੀਕਾ ਜੋ ਤਾਉ ਨਾਮ ਤੇਜ ਹੋਨਾ ਹੈ ਸੋ (ਤਪ) ਤਤ
ਪਦਾਰਥ ਕਾ ਔਰ ਤ੍ਵੰਪਦਾਰਥ ਕਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਭਾਵ ਸੁਧਤਤ
ਤ੍ਵੰ ਪਦਾਰਥ ਜਾਨੇ ਬਿਨਾ ਅਖੰਡ ਬੋਧ ਹੋਤਾ ਨਹੀ ਤਾਂਤੇ ਪਦਾ
ਰਥ ਸੋਧਨਅਗਨੀਕੀ ਤੇਜੀ ਹੈ [ਭਾਂਡਾਭਾਉਅੰਮ੍ਰਿਤੁਤਿਤੁਢਾ
ਲਿ] ਅਬ ਤਤਤ੍ਵੰ ਪਦਾਰਥੋਂ ਕਾ ਅਭੇਦ ਕਹੇ ਹੈਂ ਭਾਂਡਾ ਸੁਨਿ
ਆਰਕੀ ਕੁਠਾਲੀ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਜਿਨਮੈ ਸੁਇਨਾ ਢਾਲੇ ਹੈ [ਭਾ
ਉ] ਸਬਦਸੇ ਈਹਾਂ ਤ੍ਵੰਪਦਕਾ ਲਛ ਸਾਖੀ ਰੂਪ ਕੁਠਾਲੀ ਜਾ-
ਨਨੀ ਔਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਬਦਸੇ ਅਬਨਾਸੀ ਰੂਪ ਤਤ੍ਵੰ ਪਦ ਕਾ
ਲਛਲੇਨਾ ਯਾਤੇ ਭਾਉ ਕਹੀਯੇ ਦੇਹਾਦਿਕੋਂਸੇ ਵਿਵੇਕ ਦ੍ਵਾਰਾ
ਜੁਦਾ ਕੀਏ ਹੂਏ ਸਤ ਸ੍ਵਰੂਪ ਤ੍ਵੰ ਪਦਕੇ ਲਛ ਪ੍ਰਤਜਕ ਬੋਧ
ਰੂਪ ਭਾਂਡਾ ਨਾਮ ਕੁਠਾਲੀਮੈ ਤਾਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਰਣੇ ਹੇਤ ਅੰਮ੍ਰਿ-

ਤ ਕਹੀਯੇ ਮ੍ਰਿਤ੍ਯੁਸੇ ਰਹਿਤ ਅਬਨਾਸੀ ਰੂਪ ਤਤ੍ਵਪਦਕਾ ਲਛ ਅਦ੍ਵੈਨੰਦ ਤਿਸਮੇ ਢਾਲ ਨਾਮ ਢਾਲੀਐ ਭਾਵ ਮਲਾਈਯੇ ਅ-ਰਥਾਤ ਤ੍ਵੰ ਸੋਹੈ ਐਸੇ ਉਪਦੇਸ ਦ੍ਵਾਰਾ ਏਕ ਰੂਪਸੇ ਬੋਧਨ ਕ-ਰੀਯੇ ਹੈ (ਘੜੀਐਸਬਦੁਸਚੀਟਕਸਾਲ) ਪ੍ਰਤ੍ਯਕ ਬੋਧਸਾ[illegible] ਅਦ੍ਵਯ ਨੰਦਕੋਂ ਮਲਾਕੇ ਫਿਰ (ਸਚੀਟਕਸਾਲ) ਬ੍ਰਹਮਨਿਸ੍ਟ ਗੁਰੂ ਕੀ ਸਾਲ੍ਹਾ ਮੈ [ਸਬਦ] ਸਬਦ ਜਨ੍ਯ ਅਖੰਡ ਗ੍ਯਾਨ (ਘੜੀਐ) ਉਤਪੰਨ ਹੋਵੇ ਹੈ (ਜਿਨਕਉਨਦਰਿਕਰਮੁਤਿਨ ਕਾਰ) ਜਿਨ ਪੁਰਖੋਂਕੋ (ਕਰਮ) ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮਸੇ (ਨਦਰਿ) ਈਸ੍ਵਰਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੇ (ਤਿਨਕਾਰ) ਤਿਨ ਕੋਂ ਯਹ ਬ੍ਰਹਮ ਗ੍ਯਾ-ਨ ਉਤਪਨ ਹੋਨੇ ਕੀ ਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ ਭਾਵ ਪਹਲੇ ਨਿ-ਸਕਾਮ ਕਰਮ ਕਰਨੇਵਾਲੇ ਕੋ ਵਿਵੇਕ ਦ੍ਵਾਰਾ ਯਤਨਾਮ ਵੈਰਾ-ਗ੍ਯ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤਾ ਸੇ ਪੀਛੇ ਧੈਰਯਾਦਿਕ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟ ਗੁਣੋ ਕੇ ਮਧ੍ਯਮੈ ਸਾਧਨ ਚਤੁਸ੍ਟੇਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤਾਸੇ ਪੀਛੇ ਵੇਦ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸੇ ਸਰਬ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪ੍ਰਮੇਯ ਕੇ ਸੰਸਯੋਂ ਕੋ ਦੂਰ ਕਰ ਅ-ਧਿਕਾਰੀ ਕੀ ਬੁਧੀ ਥਿਰ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤਾਸੇ ਪੀਛੇ ਵੇਦਾਂਤੋਂ ਕੇ ਤਾਤਪਰਯ ਰੂਪ ਅਭੇਦ ਗ੍ਯਾਨਕੀ ਸਿਧੀਹੇਤ ਤਤ੍ਵੰਪਦੋਕੇ ਅਰਥੋਂ ਕਾ ਸੋਧਨ ਰੂਪ ਵਿਚਾਰ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤਾਸੇ ਪੀਛੇ ਜਨਮ ਮਰਣਾਦੀ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਕੇ ਭਯ ਸਹਿਤ ਵੈਰਾਗ੍ਯ ਸੇ ਔਰ ਬ੍ਰਹਮ ਤਤ੍ਵਕੇ ਬਾਰੰਬਾਰ ਚਿੰਤਨ ਰੂਪ ਅਭ੍ਯਾਸ ਸੇ ਤਤ੍ਵਮਸ੍ਯਾ-ਦੀ ਵਾਕ੍ਯ ਨ ਸੇ ਅਭੇਦ ਗ੍ਯਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ ਸੋ ਯਹ ਸਰਬ ਕਾਰ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮੋ ਵਾਲੇਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ ਔਰੋਂ ਕੋ ਨਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ

ਹੋਵੇ ਹੈ ਤਾਂਤੇ ਅਪ੍ਰੋਖਜ ਗਜ਼ਾਨਕਾ ਪਰਮ ਕਾਰਣ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮ ਮੁਕ੍ਤੀ ਕੀ ਇਛਾਵਾਲੇ ਸਭ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕਰੇਂ ਯਹ ਜਤੁ ਪਾਹਾਰਾਸੇ ਲੇਕਰ ਕਹੇ ਪਾਠਕਾ ਭਾਵਹੈ॥

ਅਬ ਤਤ੍ਵਗਜ਼ਾਨ ਸੇ ਹੋਨੇ ਵਾਲੀ ਜੀਵਨਮੁਕ੍ਤੀ ਔਰਵਦੇਹ ਮੁਕ੍ਤੀਕੋਂ ਸੂਚਨ ਕਰਤੇ ਹੂਏ ਗੁਰੂਜੀ ਜੀਵ ਬ੍ਰਹਮਕੀ ਏਕਤਾਕੇ ਨਿਰੂਪਕ ਸਰਬ ਉਪਨਿਖਦੋ ਕੇ ਸਿਰੋਮਣੀ ਰੂਪ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਕੀਸਮਾਪਤੀਕਰੇਹੈਂ(ਨਾਨਕਨਦਰੀਨਦਰਿਨਿਹਾਲ॥੩੯) ਗੁਰੂਜੀਕਹੇਹੈਂ(ਨਦਰੀ)ਗਜ਼ਾਨੀਪੁਰਖ(ਨਦਰਿ)ਗਜ਼ਾਨਰੂਪ ਨਦਰਸੇ (ਨਿਹਾਲ)ਕਰਤਬਜ਼ਰਹਿਤਜੀਵਨਮੁਕਤ ਹੋਵੇਹੈਂ॥ ਅਬਸ੍ਰੁਤੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸੇ ਤ੍ਵੰਪਦ ਲਖਜ਼ਾਰਥ ਔਰ ਤਤ੍ਵ ਪਦ ਕੇ ਲਖਨਾਰਥ ਨਿਰੂਪਣ ਸਹਿਤ ਸੁਧ ਚੇਤਨ ਕਾ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਤੇ ਹੈ॥

ਤਥਾਹੀ॥ ਸਰਵੋਪਾਧਿਵਿਨਿਰਮੁਕ੍ਤਸੁਵਰਣ ਘਨ ਵਦ੍ਵਿਗਜ਼ਾਨ ਚਿਨਮਾਤ੍ਰਸ੍ਵਭਾਵ ਆਤਮਾ ਯਦਾਵਭਾਸਤੇ ਤਦਾਤ੍ਵੰਪਦਾਰਥਃਪ੍ਰਤਜਗਾਤਮੇ ਤ੍ਰਜਚਜ਼ਤੇ॥ ਯਹ ਸਰਵੋਪਨਿਖਤੋਂ ਕਾ ਸਾਰੋਪਨਿਖਜ਼ਦ ਹੈ॥

ਅਰਥ—ਸਰਬ ਉਪਾਧੀ ਰਹਿਤ ਸੁਵਰਣ ਕੇ ਡਲੇਵਤ ਏਕ ਰਸ ਕੇਵਲਵਿਗਜ਼ਾਨ ਰੂਪ ਚੇਤਨ ਮਾਤ੍ਰ ਸ੍ਵਭਾਵ ਜਬ ਆਤ-ਮਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਤਾ ਹੈ ਤਬ ਸੋਧਿਤ ਤ੍ਵੰ ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਤਜਕਾਤਮਾ ਨਾਮ ਸੇ ਕਹਤੇ ਹੈਂ ਜੈਸੇ ਸੁਵਰਣ ਕਾ ਡਲਾ ਔਰ ਵਸਤ੍ਰ ਕੇ

ਮੇਲਸੇ ਰਹਿਤ ਏਕਰਸ ਹੋਤਾ ਹੈ ਤੈਸੇ ਉਪਾਧੀਕੇ ਲੇਸ ਸੇ ਰਹਿਤ ਚੇਤਨ ਮਾਤ੍ਰ ਸ੍ਵਰੂਪ ਆਤਮਾ ਤ੍ਵੰਪਦ ਕਾ ਲਖਜਾਰਥ ਹੈ ॥ ਤ੍ਵੰ ਪਦਕੇ ਲਖਜਾਰਥ ਕਾ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਕੇ ਅਬ ਤਤ ਪਦਕੇ ਲਖਜਾਰਥ ਕਾ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਣੇ ਵਾਸਤੇ ਤਤਪਦਾਰਥਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਲਖਜਣ ਕਾ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰੇਹੈਂ॥ **ਸਤ੍ਯੰ ਗ੍ਯਾਨ ਮਨੰਤਮਾਨੰਦੰਬ੍ਰਹਮਸਤ੍ਯਮਵਿਨਾਸਿ ਨਾਮਦੇਸਕਾਲਵਸ੍ਤੁਨਿਮਿਤੇਖ੍ਵਿਨਸ੍ਯਤ ਸੁਯ ਨ੍ਵਿਨਸ੍ਯਤਿ ਤਦਵਿਨਾਸਿ ਗ੍ਯਾਨਮਿਤਿਉ ਤਪਤਿਵਿਨਾਸਰਹਿਤੰਚੈਤਨ੍ਯੰ ਗ੍ਯਾਨਮਿਤ੍ਯ ਭਿਧੀਯਤੇ ॥ ਅਨੰਤੰਨਾਮਮ੍ਰਿਦ੍ਵਿਕਾਰੇਖੁਮ੍ਰਿਦਿ ਵਸੁਵਰਣਵਿਕਾਰੇਖੁ ਸੁਵਰਣਮਿਵ ਤੰਤੁਕਾ ਰਯੇਖੁ ਤੰਤੁਰਿਵ ॥ ਅਵ੍ਯਕ੍ਤਾਦਿਸ੍ਰਿਸ੍ਟਿ ਪ੍ਰਪੰ ਚੇਖੁ ਪੂਰਵੰਵ੍ਯਾਪਕੰ ਚੈਤਨ੍ਯ ਮਨੰਤ ਮਿਤ੍ਯੁ ਚ੍ਯਤੇ ਆਨੰਦੋਨਾਮ ਸੁਖਚੈਤਨ੍ਯਸ੍ਵਰੂਪੋ ਅਪ ਰਿਮਿਤਾਨੰਦਸੁਮੁਦ੍ਰਃ ॥ ਅਵਿਸਿਸ੍ਟ ਸੁਖਸ੍ਵਰੂਪ ਸ੍ਵ ਅਨੰਦ ਇਤ੍ਯੁਚਤੇ ॥ ਏਤਦ੍ਵਸ੍ਤੁਚਤੁਸ੍ਟਯੰ ਯ ਸ੍ਯਲਖ੍ਯਣੰਦੇਸਕਾਲ ਨਿਮਿਤੇਖ੍ਵਵਯਭਿਚਾ ਰੀਸਤ੍ਤਮਦਾਰਥਃ ॥ ਪਰਮਾਤਪਰਾਂਪਰੰਬ੍ਰਹਮੇ**

ਤਮੁਚਜਤੇ ॥ ਤ੍ਵੰਪਦਾਰਥਾ ਦੌਪਾਧਿਕਾਤ ਤਤਮ
ਦਾਰਥਾ ਦੋਪਾਧਿਕਾਦਵਿਲਖਜਣ ਅਕਾਸ
ਵਤ ਸੂਖਜਮਃ ਕੇਵਲਃ ਸਤਾਮਾਤ੍ਰਸਤਤ ਪਦਾ
ਰਥਸਜਤਮੇਤਨੁਚਜਤੇ ॥ ਯਹ ਸਰਵੋ ਉਪਨਿਖਤ
ਸਾਰ ਹੈ ॥

ਅਰਥ– ਸਤਜਗਜਾਨ ਅਨੰਤ ਆਨੰਦ ਯਹਬ੍ਰਹਮਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਲਛਣ ਹੈਂ ਅਵਨਾਸੀ ਕਾ ਨਾਮ ਸਤਜਹੈ ਜੋ ਦੇਸ ਕਾਲ ਤਥਾ ਵਸਤੁ ਨਿਮਿਤੋਂ ਕੇ ਨਾਸ ਹੋਨੇਮੈ ਨਹੀ ਨਾਸ ਹੋਤਾ ਸੋ ਅਵਨਾ ਸੀ ਰੂਪ ਸਤਜ ਹੈ ਜੋ ਉਤਪਤੀ ਬਿਨਾਸ ਰਹਿਤ ਚੈਤੰਨਜਹੈ ਸੋ ਗਜਾਨ ਨਾਮਸੇ ਕਹਿਤੇ ਹੈਂ ਜੋ ਮ੍ਰਿਤਕਾਕੇ ਵਿਕਾਰੋਂ ਮੈ ਮ੍ਰਿ- ਤਿਕਾਵਤ ਔਰ ਸੁਵਰਣ ਕੇ ਕਾਰਯੋਂ ਮੈ ਸੁਵਰਣਵਤ ਤੰਤੂ ਕੇ ਕਾਰਯੋ ਮੈਂ ਤੰਤੂਵਤ ਅਵਜਕ੍ਤ ਆਦਿ ਸ੍ਰਿਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਪੰਚੋਮੈਂ ਸਰਬਸੇ ਪੂਰਵ ਵਰਤਮਾਨ ਵਜਾਪਕ ਚੈਤੰਨਜ ਹੈ ਸੋ ਅਨੰਤ ਹੈ ਜੋਸੁਖ ਰੂਪ ਚੈਤੰਨਜ ਅਪਰਿ ਮਿਤ ਆਨੰਦ ਸਮੁਦ੍ਰ ਸ੍ਵਰੂਪ ਮਾਨੁਖਜਾ ਨੰਦ ਆਦਿ ਕਲਪਨਾ ਕਾ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਹੋਨੇ ਸੇ ਅਵਿਸਿਸ੍ਰਸੁ ਖਰੂਪ ਹੈ ਭਾਵ ਵਿਖਯ ਵਿਸਿਸ੍ਰ ਨਹੀਂ ਸੋਆਨੰਦ ਕਹਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਸਤਜ ੧ ਗਜਾਨ ੨ ਅਨੰਤ ੩ ਆਨੰਦ ੪ ਯਹਚਾਰ ਵ- ਸਤੂ ਜਿਸਕੇਸ੍ਵਰੂਪ ਲਛਨਹੈਂ ਸੋਦੇਸਕਾਲ ਨਿਮਿਤੋਂ ਮੈ ਅਵਜ- ਭਿਚਾਰਿ ਸੋਧਿਤ ਤਤ ਪਦਾਰਥ ਹੈ ਤਿਸਕੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪ- ਰੰਬ੍ਰਹਮ ਇਨਸਬਦੋਂਸੇਂ ਕਹਤੇਹੈਂ ਔਰ ਜੋ ਉਪਾਧਿਕ ਤ੍ਵੰ ਪ- ਦਾਰਥ ਹੈ ਤਥਾ ਔਪਾਧਿਕ ਤਤਪਦਾਰਥ ਸੇ ਵਿਲਖਣ

ਅਕਾਸਵਤ ਵਜਾਪਕ ਸੂਖਜਮ ਕੇਵਲ ਸਤਾ ਮਾਤ੍ਰ ਹੈ ਸੋਤਤਤ੍ਰੈ ਪਦਾਰਥ ਕਾ ਆਤਮਾ ਸੁਧ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ ਇਸਕੂੰਹੀ ਅਖੰਡਚੈਤੰ-ਨਜ ਰੂਪਸੇ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਅਨੁਭਵ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਇਸੀ ਕੇ ਗਜਾਨ ਸੇ ਨਦਰੀ ਹੋਕਰ ਗਜਾਨ ਨਦਰਸੇ ਕ੍ਰਿਤ ਕ੍ਰਿਤਜਹੋਵੇਹੈਂ॥੩੮॥

ਸਲੋਕ॥ਪਵਣੁਗੁਰੂਪਾਣੀਪਿਤਾਮਾਤਾਧਰਤਿ ਮਹਤੁ॥ਦਿਵਸੁਰਾਤਿਦੁਇਦਾਈਦਾਇਆਖੇਲੈ ਸਗਲਜਗਤੁ॥ਚੰਗਿਆਈਆਬੁਰਿਆਈਆ ਵਾਚੈਧਰਮੁਹਦੂਰਿ॥ਕਰਮੀਆਪੋਆਪਣੀਕੇਨੇ ੜੈਕੇਦੂਰਿ॥ ਜਿਨੀਨਾਮੁਧਿਆਇਆਗਏਮਸਕ ਤਿਘਾਲਿ॥ ਨਾਨਕਤੇਮੁਖਉਜਲੇਕੇਤੀਛੁਟੀ ਨਾਲਿ॥੧॥

(ਪਵਣੁਗੁਰੂਪਾਣੀਪਿਤਾਮਾਤਾਧਰਤਿਮਹਤੁ)

ਅਬ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦਜੀ ਮਹਾਂਰਾਜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵਜੀ ਸੇ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਦਜਾਕੋਂ ਸ੍ਰਵਣਕਰ ਅਤਜੰਤ ਪ੍ਰਸਿੰਨਜ ਹੂਏ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀਕੀ ਏਕ ਸਲੋਕਸੇ ਉਸਤੁਤੀ ਕਰਤੇਹੈਂ ਪਵਣ ਤਥਾ ਪਾਣੀਕੇਤੁਲਜ ਸ੍ਰੀ ਗੁ   ਜੀਹੈਂ ਕਾਹੇਤੇ ਜੈਸੇਵਾਯੁ ਜਗ-ਤਕੀ ਦੁਰਗੰਧ ਕੋਂ ਨਿਵਿਰਤ ਕਰਕੇ ਪਵਿਤ੍ਰਕਰਤਾ ਹੈ ਤੈਸੇ ਗੁਰੂ ਭੀ ਅਪਨੀ ਸਰਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਿਖਜੋਂ ਕੇ ਅਗਜਾਨ ਰੂਪ ਮਲ ਕੋਂ ਨਿਵਿਰਤ ਕਰਕੇ ਸੁਧਬ੍ਰਹਮ ਭਾਵਕੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੜੇ

ਹੈਂ ਔਰ ਜਲ ਜੈਸੇ ਜੀਵਨ ਕੋਂ ਸੀਤਲ ਕਰਕੇ ਤਿਨਕੀ ਤ੍ਰਿ-ਖਾ ਕੋਂ ਦੂਰ ਕਰਤਾ ਹੈ ਤੈਸੇ ਗੁਰੂਭੀ ਅਪਨੇ ਉਪਦੇਸ ਸੇ ਸਿਖԜੋਂਕੋਂ ਸਾਂਤ ਕਰਤੇ ਹੂਏ ਤਿਨਕੀਤ੍ਰਿਸ੍ਨਾ ਕੋਂ ਨਿਵਿਰਤ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾਰੂਪ ਹੈਂ ਕਾਹੇਤੇ ਜੈਸੇ ਪਿਤਾ ਪੁਤ੍ਰ ਕੇ ਸਰੀਰ ਕੋਂ ਉਤਪਨ ਕਰ ਤਿਸਕੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਤਾਹੈ ਤੈਸੇ ਗੁਰੂ ਭੀ ਅਜਰ ਅਮਰ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਸਰੀਰਕੋਂ ਅਪਨੇ ਉਪਦੇਸ ਸੇ ਸਿਧਕਰ ਅਗਜ਼ਾਨ ਸੇ ਪਾਰ ਰੂਪ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ ਤਿਸਕੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਤੇ ਹੂਏ ਪਾਲਨਾ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ॥ ਇਸੀ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਸ੍ਨ ਉਪਨਿਖਜਦਮੈ ਭਾਰਦ੍ਵਾਜਾਦਿਕ ਖਟਰਿਖੀ ਪਿਪਲਾਦ ਗੁਰੋਂ ਕੋਂ ਪਿਤਾਨਾਮ ਸੇ ਕਥਨ ਕਰਤੇ ਹੂਏਉਸਤੁਤੀ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ॥

ਤਥਾਸ੍ਰੁਤੀ॥ ਤੇਤਮਰਚਯੰਤਸਤ੍ਵੰਹਿਨਃਪਿਤਾਯੋ ਅਸਮਾਂਕ ਮਵਿਦਜ਼ਾਯਾਃ ਪਰੰਪਾਰੰਤਾਰਯਸੀਤਿ ॥ ਨਮਃ ਪਰਮਰਿਖਿਭਯਃ ॥

ਭਾਰਦ੍ਵਾਜਾਦਿਕ ਸਿਖਜ਼ਤਿਸਪਿਪਲਾਦਿ ਗੁਰੋਕੋਂ ਪੁਸਪਾਂਜਲ ਨਮਸਕਾਰ ਸੇ ਪੂਜਨ ਕਰਤੇਹੂਏ ਕਹਤੇਹੈਂ ਆਪਹਮਾਰੇਪਿਤਾ ਹੈਂ ਕਾਹੇਤੇ ਜੋਆਪਹਮਾਰੇ ਅਜਰ ਅਮਰ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਸਰੀਰ ਕੋ ਪੈਦਾ ਕਰ ਅਵਿਦਜ਼ਾ ਸੇ ਜੋ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਵਸਤੂ ਹੈ ਤਿਸਕੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਤੇਹੋਤਾਂਤੇਇਸਗਜ਼ਾਨਸੰਪ੍ਰਦਾਯਪ੍ਰਵਿਰਤਕਪਰਮ ਰਿਖੀਯੋਂ ਕੇ ਅਰਥ ਨਮਸਕਾਰ ਹੋ ॥ ਔਰ ਗੁਰੂ ਮਾਤਾ ਵਤ ਹੈ ਕਾਹੇ ਤੇ ਜੈਸੇ ਮਾਤਾ ਪੁਤ੍ਰ ਪਰ ਦਯਾਕਰ ਹਿਤਕਾ ਉਪਦੇਸ਼

ਕਰਤੀਹੈ ਤੈਸੇਗੁਰੂ ਪੂਰਣਕਾਮ ਹੂਏਭੀ ਸਿਖਜੋਂ ਪਰ ਦਯਾਲ-
ਤਾਸੇ ਹਿਤਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰਤੇਹੈਂ ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਰੂ ਧਰ-
ਤੀ ਵਤਹੈ ਕਾਹੇਤੇ ਜੈਸੇ ਪ੍ਰਥਵੀ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇ ਜੀਵਨਕੀ
ਪੁਸ੍ਰੀਵਾਸਤੇ ਅਪਨੇ ਮੈ ਦਿਵਜ ਔਖਧੀ ਸਮੂਹਕੋਂ ਧਾਰਣ
ਕਰਤੀ ਹੈ ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਰੂ ਭੀ ਸਰਬ ਕੇ ਉਧਾਰ ਵਾਸਤੇ
ਦਿਵਜਵੈਰਾਗਜ ਆਦਿਕ ਗੁਣੋਕੋਂ ਧਾਰਣਕਰਤੇ ਹੈਂ ਔਰਗੁਰੂ
[ਮਹਤੁ] ਅਕਾਸ ਤੁਲਜ ਹੈ ਕਾਹੇ ਤੇ ਜੈਸੇ ਅਕਾਸ ਸਰਬ
ਵਸਤੂਯੋਂ ਮੈਂ ਪੂਰਣਹੂਆ ਭੀ ਸਰਬਕੇ ਗੁਣੋਂ ਸੇ ਲਿਪਾਯਮਾਨ
ਨਹੀਹੈ ਤੈਸੇ ਗੁਰੂਭੀ ਸਰਬ ਜੀਵੋਂ ਮੈ ਵਰਤਮਾਨਭੀ ਅਸੰਗ
ਰਹਤੇਹੈਂ ॥ (ਦਿਵਸੁਰਾਤ ਦੁਇ ਦਾਈ ਦਾਇਆ ਖੇਲੈ ਸਗਲ
ਜਗਤੁ) ਗੁਰੂਦਿਵਸਵਤਹੈ ਕਾਹੇਤੇ ਜੈਸੇ ਦਿਨਅਪਨੀ ਸਮੀ-
ਪਤਾਸੇ ਜੀਵੋਂ ਕੀਨਿੰਦ੍ਰਾਨਿਵਿਰਤਕਰਕੇਇਸ੍ਰ ਕਾਰਯਮੈਂ ਪ੍ਰਵਿ-
ਰਤੀ ਕਰਤਾਹੈ ਤੈਸੇਗੁਰੂਭੀ ਅਪਨੀ ਸਮੀਪਤਾਸੇ ਜੀਵੋਂ ਕੀ
ਆਲਸਰੂਪ ਨਿਦ੍ਰਾਕੋ ਨਿਵਿਰਤ ਕਰਕੇ ਅਪਨੇਇਸ੍ਰ ਜੀਵਣ
ਮੁਕਤੀਕੇ ਸੁਖ ਵਾਸਤੇ ਤਤ੍ਵਗਜਾਨ ਮਨੋਨਾਸ ਵਾਸਨਾਖਯਕਾ
ਏਕ ਕਾਲਮੈ ਅਭਜਾਸ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਜੋਅਕ੍ਰਿਤ ਉਪਾਸਕ ਔਰ
ਕੋਮਲ ਗਜਾਨੀਹੈ ਸੋ ਜੀਵਣ ਮੁਕਤੀਕੇ ਅਭਜਾਸ ਮੈ ਆਲ-
ਸਕੂੰ ਤਜਾਗਕੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੋਤੇਹੈਂ ਔਰ (ਰਾਤਦੁਇ) ਗੁਰੂਦੋਨੋ
ਪ੍ਰਕਾਰਕੀ ਰਾਤ੍ਰਕੇਤੁਲਜਹੈ ਕਾਹੇਤੇ ਜੈਸੇ ਸੁਕਲਰਾਤ੍ਰ ਤਾਪਕੋਂ
ਸਾਂਤ ਕਰਤੀਹੈ ਔਰ ਕ੍ਰਿਸ੍ਨਰਾਤ੍ਰਿ ਥਕੇਵੇਂਕੋਂ ਨਿਵਿਰਤ ਕਰ-
ਤੀਹੈ ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸ੍ਰੀਗੁਰੂ ਜੀਵੋਂ ਕੇ ਪਾਂਚ ਪ੍ਰਕਾਰਕੇ ਕਲੇਸੋਂ ਕੇ

ਤਾਪਕੋ ਨਿਵਿਰਤ ਕਰਕੇ ਸਕਾਮ ਕਰਮਮੈ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਰੂਪ ਥਕੇਵੇਂਕੋਂ ਨਿਵਿਰਤ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਔਰ ਗੁਰੂ [ਦਾਈ] ਤਥਾ ਦਾਇਆ ਕੇ ਤੁਲਜਹੈ ਕਾਹੇਤੇ ਆਸੁਰੀ ਸੰਪਤੀ ਰੂਪ ਕੰਟਕੋਂ ਸੇ ਰੋਕਣੇਤੇ ਦਾਈ ਰੂਪਹੈ ਭਾਵਬਾਲਕਕੇ ਖਲਉਣੇ ਵਾਲੀ ਕਾ ਨਾਮ ਦਾਈਹੈ ਔਰ ਦੈਵੀ ਸੰਪਤੀਕੇ ਗੁਣਰੂਪ ਬਗੀਚੇਕਾ ਸੈਲ ਕਰਾਵਤੇਹੈਂ ਤਾਂਤੇ ਗੁਰੂ ਦਾਯਾਰੂਪਹੈ ਔਰ ਸਰਬ ਜਗਤਕੇ ਜੀਵੋਂਕੇ ਉਧਾਰ ਵਾਸਤੇ (ਖੇਲੈ) ਲੀਲਾ ਕਰਤੇਹੈਂ [ਚੰਗਿਆਈਆਬੁਰਿਆਈਆ ਵਾਚੈਧਰਮੁਹਦੂ-ਰਿ] ਚੰਗੇਪਣੇਕੋਂ ਤਥਾ ਬੁਰੇਪਣੇਕੋਂ ਗੁਰੂ ਕਥਨ ਕਰਤੇਹੈਂ ਭਾਵ ਗੁਣਤਥਾ ਦੋਖੋਂਕੋਂ ਵਿਵੇਚਨ ਕਰਤੇਹੈਂ (ਧਰਮੁਹਦੂਰਿ) ਧਰਮਕੇ ਸਨਮੁਖਕਰਨੇਵਾਸਤੇ ਕਾਹੇਤੇਗੁਣਦੋਖਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇਬਿਨਾ ਜੀਵੋਂਕੀ ਗੁਣੋਂਕੇ ਗ੍ਰਹਣ ਵਾਸਤੇ ਔਰ ਦੋਖੋਂਸੇਂ ਨਿਵਿਰਤਹੋਨੇ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਤੀ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂਜੀਵੋਂਕੋਂ ਧਰਮਕੇ(ਹਦੂਰਿ) ਸਨਮੁਖ ਕਰਨੇਕੇ ਵਾਸਤੇ ਗੁਣ ਤਥਾ ਦੋਖੋਂ ਕਾ ਵਿਵੇਚਨ ਕਰਤੇਹੈਂ ॥ [ਕਰਮੀ ਆਪੋਆਪਣੀ ਕੇ ਨੇੜੈ ਕੇ ਦੂਰਿ] ਐਸੇ ਗੁਰੂ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਨੋਂ ਕੋਂ ਨਿਸਕਾਮ ਪੁੰਨੋ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਨਿਕਟ ਹੈ ਔਰ ਕਿਨੋਪੁਰਖੋਂ ਕੇ ਪਾਪੋਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਦੂਰਹੈ॥ (ਜਿਨੀ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਗਏ ਮਸਕਤਿਘਾਲਿ) ਤਾਤੇ ਜਿਨ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮੁ ਯੁਕਤ ਪੁਰਖੋਂਨੇ (ਨਾਮੁ) ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ ਵਾਕਜ ਸੇ ਪਰਮ ਤਤ੍ਵ ਕਾ

ਧਜਾਨਕਰਾਹੈ ਸੋ ਪੁਰਖ(ਮਸਕਤਿ ਘਾਲਿ) ਪ੍ਰਯਤਨ ਕਰਕੇ (ਗਏ) ਬ੍ਰਹਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਧਾਮਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤਹੂਏਹੈਂ (ਨਾਨਕਤੇਮੁਖ ਉਜਲੇ ਕੇਤੀਛੁਟੀਨਾਲਿ॥੧॥) ਸ੍ਰੀਗੁਰੂਜੀ ਕਹੇਹੈਂ ਜੋ ਵਿਵੇਕ ਵਰਾਗਜ ਆਦਿਕ ਗੁਣਸੰਪੰਨਹੈਂ (ਤੇ) ਸੋ ਪੁਰਖ (ਮੁਖ) ਸਰਬਮੈ ਪ੍ਰਧਾਨਹੈਂ ਔਰ ਗਜ਼ਾਨਸੇ ਅਗਜ਼ਾਨਕੋਂ ਨਿਵਿਰਤ ਕਰਕੇ (ਉਜਲੇ) ਨਿਰਮਲਹੂਏਹੈਂ ਤਿਨਪੁਰਖੋਂਕੇ (ਨਾਲਿ) ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ (ਕੇਤੀ) ਕਿਤਨੀਹੀਪ੍ਰਜਾ (ਛੁਟੀ) ਮੁਕਤ ਹੋਈਹੈ ਔਰ ਆਗੇ ਹੋਵੇਗੀ॥ ਪ੍ਰਥਮ ਗੁਰੂਜੀਕੇ ਸਥਾਨ ਮੇਂ ਜੋਜੋ ਬੈਠਤੇਥੇ ਸੋ ਸਰਬਹੀ ਗੁਰੂਗੋਬਿੰਦਸਿੰਘਜੀਸੇਬਿਨਾ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀਮੈ ਨਾਨਕ ਨਾਮਹੀ ਰਖਤੇਥੇ ਤਾਂਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀਨੇ ਆਪਨੇ ਸਲੋਕਮੈਂ ਪਰਮ ਮੰਗਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਵਾਚਕ ਨਾਨਕਹੀ ਨਾਮ ਰਖਜਾਹੈ ਨਾਨਕਪਦਕਾ ਯਹ ਅਰਥਹੈ ਕ ਨਾਮਸੁਖਕਾਹੈ ਅਕਨਾਮ ਦੁਖਕਾਹੈ ਅਨਕ ਨਾਮ ਦੁਖਸੇ ਰਹਿਤਕਾ ਹੈ ਨਾ ਨਾਮ ਪੁਰਖਕਾਹੈ ਯਾਤੇ ਨਾ ਅਨਕ ਬਿਨਾ ਸੰਧੀਸੇਹੈ ਕੰਨੇਸਾਥ ਆਗੇਕਾ ਅਕਾਰ ਮੇਲਨੇ ਸੇ ਨਾਨਕਨਾਮ ਬਨੇਹੈ ਅਰਥ ਯਹਹੈ ਸਰਬ ਦੁਖੋਂਸੇ ਰਹਿਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਨਾਮ ਨਾਨਕਹੈ ਐਸੇ ਸਰਬਦ੍ਵੈਤਸੇ ਰਹਿਤ ਸੁਧ ਬ੍ਰਹਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਨਾਮ ਨਾਨਕਹੈ ਅਥਵਾ ਅਨਕ ਭਾਖਾਕੀ ਰੀਤਸੇ ਅਨੇਕ ਕਾ ਨਾਮਹੈ ਯਾਤੇ ਨਾ ਜੋਹੋਵੇ ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਸੋਕਹੀਯੇ ਨਾਨਕ ਐਸੇ ਸਜਾਤੀਆਦੀ ਭੇਦਰਹਿਤ ਏਕ ਬ੍ਰਹਮਕਾਨਾਮ ਨਾਨਕਹੈ ਯਾਤੇ ਪਰਮਾਨੰਦ ਅਦ੍ਵਤੀ ਏਕ ਰੂਪ

ਪਰਮਾਤਮਾਕਾ ਬੋਧਕ ਪਰਮਮੰਗਲ ਰੂਪ ਨਾਨਕਨਾਮ ਸਭੀ ਗੁਰੂ ਬਾਣੀਕੀ ਸਮਾਪਤੀਮੈਂ ਔਰ ਮਧ੍ਯਮੈ ਲਿਖਤੇ ਰਹੇਹੈਂ ਇਸਪ੍ਰਕਾਰਸੰਸਾਰ ਸਮੁਦ੍ਰਸੇ ਤਾਰਣੇ ਵਾਲੇ ਪਰਮ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀਕੀ ਉਸਤੁਤੀ ਸ੍ਰੀਗੁਰੂ ਅੰਗਦਜੀ ਨੇ ਪਰਮ ਮੰਗਲਰੂਪਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਬੋਧਕ ਨਾਨਕਨਾਮ ਅੰਤਮੈਂ ਲੇਕਰ ਸਮਾਪਤੀ ਕਰੀਹੈ॥ ਗੁਰੂਨਾਨਕਸੇ ਆਦਿਲੇ ਦਸਮ ਗੁਰੋਂਕੂੰਨਮਸਕਾਰ ਹੋਵੇ ਔਰ ਵਿਦ੍ਯਾਗੁਰੂਕੂੰਨਮਸਕਾਰ ਹੋਵੇ ਸ੍ਰੀਗੁਰੂ ਜਗਤਸਿੰਘਜੀਕੂੰ ਮਮਪਰਿਣਾਮ ਬਾਰੰਬਾਰ ਹੋਵੇ॥ ਯਹ ਜਪੁਪ੍ਰਦੀਪਗ੍ਰੰਥ ਸ੍ਰੀਗੁਰੂ ਨਾਨਕਜੀਕੋ ਅਰਪਣ ਹੋਵੇ॥ ਜੇਠਮਹੀਨਾ ਸੁਕਲਪਖਕੀ ਦ੍ਵਾਦਸੀਕੋਂ ਸੰਮਤ੧੯੫੬ਵਿ: ਸੰ: ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ੪੩੦ ਕੋ ਜਪੁ ਪ੍ਰਦੀਪ ਕਾ ਟੀਕਾ ਸਮਾਪਤ ਭਯਾ॥

ਸੰਪੂਰਣੰ

ੴਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

ਰਾਗੁਗਉੜੀਪੂਰਬੀਕਬੀਰਜੀ॥ਅਵਤਰਣ—ਕੋਈਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖ ਕਬੀਰਜੀਕੀ ਸਰਣਕੋਂਪ੍ਰਾਪਤਹੂਆਪ੍ਰਸ੍ਨ ਕਰੇਹੈ ਹੇ ਭਗਵਨ! ਇਸ ਜੀਵ ਕੋਂ ਜਨਮ ਮਰਨ ਕਿਸ ਹੇਤੂ ਸੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਹੈ ੧ ਔਰ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀਕੇ ਮੁਖਸਾਧਨ ਕੌਣਹੈਂ੨ਪੁਨਾਬੁਧੀਕੀਮੂਰਖਤਾਕੈਸੇਦੂਰਹੋਵੇਹੈ੩ਔਰਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਬ੍ਰਿਖਜ ਜੀਵਕੇ ਹ੍ਰਿਦੈਮੈ ਬੈਠਾ ਹੂਆਹੈ ਸੋ ਕੈਸੇ ਪੁਟਿਆ

ਜਾਇ ੪॥ ਅਬ ਕਬੀਰਜੀ ਪਰਮੇਸੂਰਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀਕੇ ਸਾਧਨੋ ਦ੍ਵਾਰਾ ਜੀਵਬ੍ਰਹਮ ਅਭੇਦ ਗਯਾਨ ਕਹਤੇਹੂਏ ਉਤ੍ਰਕਹੇਹੈਂ ॥

ਗਜ ਨਵ ਗਜ ਦਸ ਗਜ ਇਕੀਸ ਪੁਰੀਆ ਏਕਤਨਾਈ ॥ ਸਾਠ ਸੂਤ ਨਵਖੰਡ ਬਹਤਰਿ ਪਾਟੁਲਗੋ ਅਧਿਕਾਈ ॥੧॥ ਗਈ ਬੁਨਾਵਨ ਮਾਹੋ ॥ ਘਰਿ ਛੋਡਿਐ ਜਾਇ ਜੁਲਾਹੋ ॥੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ਗਜੀ ਨ ਮਿਨੀਐ ਤੋਲਿ ਨ ਤੁਲੀਐ ਪਾਚਨੁ ਸੇਰ ਅਢਾਈ ॥ ਜੋ ਕਰਿਪਾਚਨੁਬੇਗਿ ਨ ਪਾਵੈ ਝਗਰੁ ਕਰੈ ਘਰਹਾਈ॥ ੨॥ ਦਿਨਕੀ ਬੈਠਖਸਮਕੀਬਰਕਸਇਹਬੇਲਾਕਤਆਈ ॥ ਛੂਟੇ ਕੂੰਡੇ ਭੀਗੇਪੁਰੀਆ ਚਲਿਓ ਜੁਲਾਹੋ ਰੀਸਾਈ ॥ ੩ ॥ ਛੋਛੀ ਨਲੀ ਤੰਤੁ ਨਹੀ ਨਿਕਸੈ ਨਤਰ ਰਹੀ ਉਰਝਾਈ ॥ ਛੋਡਿ ਪਸਾਰੁ ਈਹਾ ਰਹੁ ਬਪੁਰੀਕਹੁਕਬੀਰਸਮਝਾਈ॥੪॥ਸਬਦ ੫੪

(ਘਰ ਛੋਡਿਐ ਜਾਇ ਜੁਲਾਹੋ) ਜੁਲਾਹੋ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਲਾਭਕੇ ਲੈਣੇਵਾਲਾ ਜੀਵਹੈ ਸੋ (ਘਰਿਛੋਡਿਐ) ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਘਰਕੋਂ ਛੋਡਕੈ (ਜਾਇ) ਉਤਪਤੀ ਵਾਲੇ ਸਰੀਰ ਮੈ ਤਦਾ-ਤਮ ਅਧਯਾਸ ਕਰਣੇ ਤੇ ਇਸ ਜੀਵ ਕੋਂ ਜਨਮ ਮਰਨ

ਹੋਵੇਹੈ॥ ੧ ॥ ਯਹ ਜੀਵ ਕੀ ਅਗਨਾਨ ਅਵਸਥਾ ਕਹਤੇ ਹੂਏ ਅਬਨਿਸਕਾਮਕਰਮੋਂ ਸੇਸੁਭਇਛਾ ਦ੍ਵਾਰਾ ਅਧਿ-ਕਾਰੀਕੇ ਚਿਤਮੈ ਬ੍ਰਹਮ ਸ੍ਵਰੂਪਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਬਣਨੇਕੇ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਸਰਣਮੈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾਕਹੇਹੈਂ॥ (ਗਈਬ੍ਰਨਾਵਨਮਾਹੋ) ਮਾਹੋ ਨਾਮ ਬੁਧੀਕਾਹੈ ਕਾਹੇਤੇ (ਮਾ) ਜੋ ਮਾਯਾ ਮਿਲਤ ਬ੍ਰਹਮਹੈ ਤਿਸਤੇ ਪੰਜਾਂਭੂਤਾਂਕੀ ਸਤੋ ਅੰਸ ਦ੍ਵਾਰਾ ਜੋ ਹੋਵੇ ਸੋ ਕਹੀਯੇ ਮਾਹੋ ਤਿਸ ਬੁਧੀ ਉਪਲਖਜਤ ਜਗਜਾਸੂ ਕਾਗ੍ਰਿਹਣ ਕਰਣਾ ਤਾਤੇ ਜਗਜਾਸੂਕੀ ਦਲੀਲ ਬ੍ਰਹਮਸ੍ਵਰੂਪ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ [ਬ੍ਰਨਾਵਨ] ਆਪਣੇਚਿਤ ਮੈ ਬਣਾਵਣੇ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂਸਰਣ ਮੈ (ਗਈ) ਪ੍ਰਾਪਤਹੋਈ ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੀ ਜਗਜਾਸਾ ਧਾਰਕੇ ਵਿਵੇਕਾਦੀ ਸਾਧਨ ਯੁਕਤ ਹੂਆ ਅਧਿਕਾਰੀ ਗੁਰੂ ਸਰਣਕੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੂਆ ਪ੍ਰਸ੍ਨਕਰੇਹੈ ੧ (ਪਾਚਨੁਸੇਰਅਢਾਈ) ਹੇ ਭਗਵਨ (ਪਾਚਨ) ਜੋ ਕਾਮਾਦੀ ਪਾਂਚਹਨ ਸੋ ਮੇਰੇਕੋਂ [ਸੇਰ] ਸ਼ੇਰੋਂਕੇ ਤੁਲਯ ਦੁਖ ਦੇਨੇ ਵਾਲੇਹੈਂ ਤਿਨੋਕੀ ਨਿਵਿਰ-ਤੀ ਵਾਸਤੇ (ਅਢਾਈ) ਆਢ ਨਾਮ ਆਸਰੇਕਾਹੈ ਭਾਵ ਮੈ ਆਪਕੀਸਰਣਆਯਾਹੂੰ॥ਉਤ੍ਰ—ਇਨ ਕਾਮਾਦਿਕੋਂਕੀਨਿਵਿ-ਰਤੀ ਵਾਸਤੇ ਤੂੰ ਸਾਂਤੀ ੧ ਖਿਮਾ ੨ ਸੰਤੋਖ ੩ ਤੀਬ੍ਰਤਰ ਵੈਰਾਗਯ ੪ ਅਪ੍ਰੋਖਯ ਗਯਾਨ ੫ ਇਨ ਪਾਂਚੋਂਕੋ ਧਾਰਣ ਕਰ ਇਨਸੇ ਕਾਮਾਦੀ ਦੂਰਹੋਵੇਂਗੇ (ਜੌਕਰਿ ਪਾਚਨੁ ਬੇਗਿਨ ਪਾਵੈ ਝਗਰੁ ਕਰੈਘਰਹਾਈ) ਗੁਰੂ ਕਹੇਹੈਂ(ਜੋਕਰਿ) ਜੇਕਰਿ (ਪਾਚਨ) ਯਹਜੋਸਾਂਤੀ ਖਿਮਾ ਆਦਿਕ ਪਾਂਚਹਨ ਤਿਨਕੋਂ ਤੂੰ

(ਬੇਗਿਨਪਾਵੈ) ਛੇਤੀ ਆਪਣੇ ਹ੍ਰਿਦੈ ਮੈ ਨ ਪਾਵੈ ਭਾਵ ਧਾਰਣ ਨਾ ਕਰੇਂ ਤਬ (ਘਰਹਾਈ) ਆਪਣੇ ਬ੍ਰਹਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਘਰਕਾ (ਹਾਈ) ਹਤ ਕਰ ਲੇਵੇਂਗਾ ਤਾਂਤੇ [ਝਗਰੁ ਕਰੈ] ਜਨਮ ਜਨਮਾਂਤ੍ਰੋਂ ਮੈਂ ਕਾਮਾਦਿਕੋਂ ਕੇ ਸਾਥ ਝਗੜਾਹੀ ਕਰਤਾਰਹੇਂਗਾ॥ਪ੍ਰਸ੍ਨ—ਹੇਗੁਰੋਜਿਸਬ੍ਰਹਮਸ੍ਵਰੂਪਘਰਕਾ ਆਪ ਹਤਕਹਤੇਹੋਸੋਬ੍ਰਹਮ ਸ੍ਵਰੂਪਘਰ ਕਿਤਿਨੇਕੁ ਸਥਾਨਮੈਂ ਲੰਬਾ ਚੌੜਾਹੈ ਔਰ ਤਿਸਕਾ ਤੋਲਿ ਕਿਤਨਾਕੁਹੈ (ਗਜੀ ਨਮਿਨੀਐ ਤੋਲਿਨ ਤੁਲੀਐ) ਸੋ ਬ੍ਰਹਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਗਜੋਂਸੇ ਮਿਣਿਆਨਹੀ ਜਾਵੇਹੈ ਔਰ ਤਕੜੀਸੇ ਤੋਲਿਆ ਨਹੀ ਜਾਵੇਹੈ ॥ ੨ ॥

ਅਬ ਜਗਜਾਸੂ ਵੈਰਾਗਾਦਿਕ ਸਾਧਨ ਅਉਖੇ ਸੁਨਕੇ ਸਿਥਲ ਹੂਏਕੋਂ ਦੇਖਕੇ ਤਿਸਕੋਂਗੁਰੂਵੈਰਾਗਰੂਪਬਚਨੋਸੇ ਉਪਦੇਸਕਰੇ ਹੈਂ(ਦਿਨਕੀ ਬੈਠ ਖਸਮਕੀ ਬਰਕਸ ਇਹਬੇਲਾਕਤਆਈ) ਤੇਰੀ ਅਵਸਥਾਕੇ ਦਿਨਕਿਆਹੈਂ ਤੂੰਬੇਫਿਕਰ ਹੋਕੇ ਬੈਠਰਹਿ-ਆਹੈਂ ਵੈਰਾਗਾਦਿਕ ਸਾਧਨੋਕੋਂ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਕੇ ਸਰਵਣਾਦਿਕ ਕਿਉਂਨਹੀ ਕਰਤਾਹੈਂ (ਖਸਮਕੀ ਬਰਕਸ) ਜਬ ਮਾਲਕਨੇ ਸਰੀਰਮੈ ਸੇ ਜੀਵ ਲੈ ਜਾਣੇਕੀ(ਬਰਕਸ) ਬਹੁਤ ਖੈਂਚਕੀਤੀ ਵਾ(ਬਰ) ਕਹੀਏ ਸ੍ਰਿਸ੍ਰ ਜੋ ਮਾਲਕਹੈ ਤਿਸਕੀ ਜਬ ਖੈਂਚਹੂਈ ਤਬ ਇਹ ਮਨੁਖਜ ਸਰੀਰ ਕਾ ਵਖਤ ਭਾਵ ਸਮਾ ਧਹ ਫੇਰ ਛੇਤੀ ਕਬ ਹਾਥਮੈ ਆਉਣੇ ਲਗਾਹੈ (ਛੁਟੇਕੂੜੇ ਭੀਗੇ ਪੂਰੀ ਆਚਲਿਓ ਜੁਲਾਹੋ ਰੀਸਾਈ ॥੩॥)ਕੂੜੇ ਪਦਕਾ ਮੂਲ ਕੁੰਡੀ ਹੈ ਧਾਤੇ ਜੈਸੇ ਕੁੰਡੀ ਮਛੀਕੋਂ ਆਪਨੇ ਮੈ ਫਸਾਲੇਵੇਹੈ ਤੈਸੇ ਧਹ

ਸਬਦਾਦਿਕ ਵਿਖੈ ਰੂਪ ਕੁੰਡੀ ਜੀਵਰੂਪ ਮਛੀਕੋਂ ਆਪਨੇਮੈ ਫਸਾਲੇਵੇਹੈ ਯਾਤੇ ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ (ਭੀਗੇਪੁਰੀਆ) ਤੇਰੀਆਂਜੋ ਵਿਖ੍ਯੋਂ ਮੈ ਵਾਸ਼੍ਨਾ ਪੂਰਣ ਹੋਰਹੀਆਂਹੈਂ (ਛੂਟੇ) ਸੋ ਪਦਾਰਥ ਤੇਰੇਸੇ ਛੂਟ ਜਾਵੇਂਗੇ (ਭੀਗੇ)ਤੇਰੀਆਂ ਵਾਸ਼੍ਨਾ ਤਿਨੋਂਪਦਾਰਥੋਂ ਮੈਂਭਿਜੀਆਂਹੀਰਹੇਂਗੀਆਂਭਾਵ ਪਦਾਰਥੋਂਕੇ ਸਾਥ ਲਗੀਆਂ ਹੀ ਰਹੇਂਗੀਆਂ ਤਬ(ਜੁਲਾਹੇ) ਜੋਬ੍ਰਹਮ ਸ੍ਵਰੂਪਕੇ ਲਾਭੁ ਲੈਨੇ ਵਾਲਾ ਜੀਵਹੈਸੋ (ਰੀਸਾਈ) ਕ੍ਰੋਧਿਸੰਯੁਕਤ ਹੂਆ ਤਿਨ ਪਦਾਰਥੋਂਕੋਯਾਦ ਕਰਤਾਹੂਆ ਜਮਦੂਤੋਂਕੇਵਸਹੂਆਚਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ॥੩॥(ਛੋਛੀਨਲੀਤੰਤੁ ਨਹੀ ਨਿਕਸੈ ਨਤਰਰਹੀਉਰ ਝਾਈ) ਜੈਸੇਖਾਲੀਨਲੀਸੇਤੰਤੁ ਨਹੀ ਨਿਕਲਤਾ ਤੈਸੇ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਨਲੀਸੇ ਮ੍ਰਿਤੂ ਸਮੇ ਸ੍ਵਾਸ ਨਹੀ ਨਿਕਸਤਾਹੈ ਵਾ ਵਾਕ੍ਯ ਇੰਦ੍ਰੇਰੂਪ ਨਲੀਸੇਸਬਦ ਰੂਪ ਤੰਤੂਨਹੀ ਨਿਕਸਤਾਹੈ ਅਥਵਾ ਨਬਜ ਰੂਪਨਾੜੀਸੇ ਸ੍ਵਾਸਨਹੀ ਨਿਕਸਤਾਹੈ (ਨਤਰਰਹੀ ਉਰਝਾਈ) (ਨ) ਜੇਕਰ ਮੁਕਤੀਕੇ ਸਾਧਨ ਨਹੀ ਧਾਰੇਂਗਾ ਤਬ(ਤਰ)ਅਤਸੇ ਕਰਕੇ ਤੇਰੀਬੁਧੀ ਮਾਯਕ ਪਦਾਰਥੋਂਮੈਹੀ ਉਲਝੀ ਰਹੇਗੀ ਔਰ ਕਾਮਾਦਿਕੋਂ ਕੇ ਸਾਥ ਤੇਰਾ ਝਗੜਾਹੀ ਬਨਿਆ ਰਹੇਗਾ ਜਨਮਮਰਨ ਕੀ ਨਿਵਿਰਤੀ ਰੂਪ ਗ੍ਯਾਨ ਸੇ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀ ਹੋਵੇਗੀ (ਛੋਡਿਪਸਾਰੁ ਈਹਾ ਰਹੁ ਬਪੁਰੀ ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਸਮਝਾਈ ॥੪॥੫੪॥) (ਈਹਾ) ਨਾਮ ਇਛਾਕਾਹੈ (ਬਪੁ) ਨਾਮ ਸਰੀਰ ਕਾਹੈ(ਰੀ) ਨਾਮ ਇੰਦ੍ਰਿਓਂ ਕਾਹੈ ਤਾਂਤੇ ਪਾਪ ਕਰਮ ਰੂਪ ਪਸਾਰੇ ਕਰਕੇ ਸਰੀਰ ਔਰ

ਇੰਦ੍ਰਿਓਂ ਕੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਣੇਕੀ ਜੋ ਇਛਾਹੈ ਤਿਸਤੇ (ਰਹੁ) ਰਹਿਤ ਹੋਇਕੇ ਛੋਡ ਭਾਵ ਧਰਮ ਯੁਕਤ ਹੋਇਕੇ ਆਪਨੇ ਸਰੀਰ ਕਾ ਵਿਵਿਹਾਰ ਚਲਾਉ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਹੇ ਹੈਂ ਇਨ ਬਚਨੋਂਕੀ ਤੇਰੇਕੋਂ ਕੁਛੁਸਮਝਭੀ ਆਈਹੈ॥ ਅਬ ਅਧਿਕਾਰੀ ਚਿਤਮੈ ਵੈਰਾਗਾਦਿਕ ਦ੍ਰਿੜਕਰਕੇਪ੍ਰਸ੍ਨ ਕਰੇਹੈ ਹੇਗੁਰੋ ਮਾਯਕ ਪਦਾਰਥ ਤਿਆਗਕੇ ਅਬ ਮੇਰੇਕੋਂ ਕਿਆ ਕਰਤਬਜਹੈ ਇਸ ਸਬਦ ਕੀ ਪਹਿਲੀਤੁਕਮੈਂ ਗਜਪਦ ਤੀਨਹੈਂ ਤਿਨਕਾਕੋਸ ਉਚਾਰਨ ਅਰਥੁ ਲਿਖਾ ਹੈ ਯਾਤੇ ਗੁਰੂ ਤਤ ਤ੍ਵੰਪਦਾਰਥੋਂ ਕੇ ਸੋਧਨ ਦ੍ਵਾਰਾ ਜੀਵ ਬ੍ਰਹਮ ਕੇ ਅਭੇਦ ਗਜਾਨ ਕ੍ਰਾ ਉਪਦੇਸ ਰੂਪ (ਗਜ) ਕਹੀਏ ਊਤ੍ਰ ਉਚਾਰਣਕਰੇਹੈਂ (ਗਜਨਵਗਜ ਦਸਗਜ ਇਕੀਸ ਪੁਰੀਆ ਏਕ ਤਨਾਈ) ਏਕ ਗਜਪਦ ਕਾ ਅਰਥ ਕਰਦੀਆ ਹੈ (ਨਵ) ਤੀਨ ਅਵਸਥਾ ਮੈਂ ਨਵੀਨ ਰਹਣੇਵਾਲਾ ਏਕ ਰਸ ਜਿਸ ਕਾ ਨਾਮੁਸਾਸਤ੍ਰਮੈ ਬ੍ਰਿਤੀਓਂ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸਕ ਗਜ ਕਹੀਏ ਪ੍ਰਤਜਕ ਬੋਧਉਚਾਰਨ ਕਰਿਆਹੈ ਤਿਸਕਾ ਦੇਹ ਮਨ ਇੰਦ੍ਰੇ ਆਦਿਕੋਂਤੇ ਭਿੰਨ ਵਿਚਾਰਕਰ (ਇਕੀਸ ਪੁਰੀਆ)ਏਕ ਈਸ੍ਵਰ ਜੋ ਪੂਰਣਹੈਤਿਸਕੇਵਾਸਤਵ ਸ੍ਵਰੂਪਕਾ ਵਿਚਾਰਕਰ ਜਿਸਕਾ ਨਾਮ ਸਾਸਤ੍ਰ ਮੈਂ ਅਦ੍ਵੈਨੰਦ ਗਜਕਹੀਏ ਉਚਾਰਣ ਕਰਯਾਹੈ ਤਿਸਕਾਵਿਚਾਰਕਰੁ ਭਾਵ ਤਤਤ੍ਵੰ ਪਦਾਰਥੋਂ ਕਾ ਸੋਧਨਕਰੁ ਜਬਗੁਰੋਂਨੇ (ਏਕ) ਜੀਵ ਬ੍ਰਹਮ ਅਭੇਦ ਗਜਾਨ(ਦਸ) ਨਾਮ ਦਸਜਾ ਤਬ ਜਗਜਾਸੂਕੇ ਚਿਤਮੈ (ਤਨਾਈ) ਬ੍ਰਹਮਾਭਜਾਸ ਕੀ ਖੈਂਚ ਆਈ ਭਾਵ

ਬ੍ਰਹਮਾ ਭਜਾਸ ਕਰਣੇਲਗਾ॥ ਯਹ ਦੂਸਰੇ ਪ੍ਰਸ਼੍ਨ ਕੇ ਉਤ੍ਰ ਰੂਪ ਪਰਮੇਸ੍ਰ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਾ ਸਾਧਨ ਕਹੇ॥ ਅਬ ਤੀਸਰੇ ਚੌਥੇ ਪ੍ਰਸ਼੍ਨਕੇ ਉਤ੍ਰ ਕਹੇਹੈਂ (ਸਾਠਸੂਤ ਨਵਖੰਡ ਬਹਤਰਿ ਪਾਵੁਲਗੋ ਅਧਕਾਈ॥੧॥) ਐਸੇ ਗਜਾਨਸੇ (ਸਾਠਸੂਤ) ਬੁਧੀਕੀ ਮੂਰਖਤਾਈਕੋਂਸੂਤ ਦੇਵੇਗਾ ਭਾਵਨਿਕਾਲ ਦੇਵੇਗਾ(ਨਵਖੰਡ) ਨੌ ਪ੍ਰਕਾਰਕੇ ਪ੍ਰਪੰਚਕੋਂ ਖੰਡਨ ਕਰਦੇਵੇਗਾ ਸੋ ਨੌ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਾ ਪ੍ਰਪੰਚ ਯਹਹੈ ਪਾਂਚ ਗਜਾਨ ਇੰਦ੍ਰੇ ੧ ਪਾਂਚ ਕਰਮ ਇੰਦ੍ਰੇ ੨ ਪਾਂਚਪ੍ਰਾਂਣ ੩ ਚਾਰ ਅੰਤਹਕਰਣ ੪ ਪਾਂਚ ਸੂਖਜਮਭੂਤ ੫ ਪਾਂਚ ਅਸਥੂਲਭੂਤ ੬ ਜਾਗ੍ਰਤਾਦੀ ਤੀਨ ਅਵਸਥਾ ੭ਸਥੂਲ ਸਰੀਰ ੮ ਅਵਿਦਜਾ੯ ਇਸ ਨੌ ਪ੍ਰਕਾਰਕੇ ਪ੍ਰਪੰਚਕੋ ਖੰਡਣ ਕਰਦੇਵੇਂਗਾ (ਬਹਤਰਿ ਪਾਵੁਲਗੋ ਅਧਿਕਾਈ) ਜਬ ਅਧਿਕਤਾਸੇਬ੍ਰਹਮਾਭਜਾਸਮੈਲਗੇਂਗਾ ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ ਕਰੇਂਗਾ ਤਬਗਜਾਨਸੇ (ਬਹਤਰਿ)ਸੰਸਾਰ ਰੂਪਬ੍ਰਿਖਜ ਜੋ ਤੇਰੇਹ੍ਰਿਦੈਮੈ ਬੈਠਾ ਹੂਆ ਥਾ ਤਿਸਕੋਂ (ਪਾਵੁ) ਪੁਟ ਦੇਵੇਂਗਾ॥ ੫੪॥

ਨਿਰਮਲ ਸਾਧੂ ਦੇਵਾ ਸਿੰਘ ਗਜਾਨੀ ਜੀ ਕੀ ਕ੍ਰਿਤ

ਜਪੁ ਪ੍ਰਦੀਪ ਸਮਾਪਤੰ॥

॥ ओं तत्सत् ॥

॥ श्रुति स्मृत्यादि संग्रह ॥

इस जप प्रदीप नामक ग्रंथ में जो श्रुति स्मृत्यादिकों के गुरुमुखी अच्चरों में प्रमाण लिखे हैं। सो यहाँ संस्कृत में भी लिख दिये हैं ॥

यदायदाहि धर्मस्य ग्लानिर्भवतिभारत ॥ अभ्युत्थानमधर्मस्य तदात्मानं सृजाम्यहम्॥७॥ परित्राणायसाधूनां विनाशाय च दुष्कृताम्॥ धर्म्म संस्थापनार्थाय सम्भवामि युगे युगे ॥८॥ गीता० अ० ४ ॥ आप्तोपदेशः शब्दः ॥ न्यायदर्शन ॥ सूत्र ७ ॥ अवतारात्ह्य संख्येयाहरेः सत्वनिधे-र्द्विजः ॥ यथाऽविदासिनः कुल्याः सरसः स्युः सहस्रशः॥ भागवत० स्कन्ध० १ ॥ अ० ३ श्लोक २६ ॥ स एषः पूर्वेषामपिगुरुः कालेनानवच्छेदात् ॥ योग० पाद १ ॥ सूत्र २६॥ वाहयन्ति कारयन्ति जगदुत्पत्त्यादि कार्य्यमिति वाहा ब्रह्मादयस्तेषां गुरुःगुरुर्वाह गुरुः ॥ एतावानस्य महिमाततो-ज्यायांश्च पूरुषः॥ पादो अस्यविश्वा भूतानित्रिपा-दस्यामृतं दिवि॥ यजुर्वेद संहिता॥ अध्याय३१॥ मन्त्र ३ ॥ य एषोऽन्तरादित्ये हिरण्मयः पुरुषो दृश्यते हिरण्यश्मश्रुर्हिरण्यकेश आप्रणा-

खात्सर्वेएव सुवर्णः ॥ तस्य यथा कप्यासं पुण्डरी कमेव मक्षिणी तस्योदिति नाम सएष सर्वेभ्यः पाप्मभ्य उदित उदेति ह्वै सर्वेभ्यः पाप्मभ्योय एवं वेद ॥ छान्दोग्य० अ० १ ॥ खण्ड ६ ॥ सच्चिदानन्द रूपाय कृष्णायाक्लिष्टकर्म्मणे ॥ नमो वेदान्त वेद्याय गुरवे बुद्धिसाक्षिणे ॥ गोपालतापानीश्रुति ॥ वाचरम्भणं विकारो नाम धेयम् ॥ छान्दोग्य उ० अ० ६ ॥ तदैक्षत बहुस्यां प्रजायेयेति ॥ छान्दोग्य उ० अ० ६ ॥ खण्ड २ ॥ सत्यं ज्ञानमनंतं ब्रह्म ॥ तैतरीय० उप० ॥ प्रेति वासना यस्मिन् स प्रयः अन्तः करणम् ॥ प्रति बोध विदितंमतम मृतत्वंहि विन्दते ॥ आत्मना विन्दते वीर्य्यं विद्याया विन्दतेमृतम् ॥ केन उपनिषता ॥ खण्ड २ ॥ श्रुति ॥ ४ ॥ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धियो यो नः प्रचोदयात् ॥ यह गायत्री मन्त्र है ॥ भ इति भासयतीमान् लोकान् र इति रञ्जयती मानि भूतानि गइति गच्छन्त्ययस्मिन्ना गच्छन्तयस्मादिमाः प्रजास्तस्माद् भरगत्वाद्भर्गः॥मैत्र्युपनिषत॥ अ० ६ ॥ यत पुरुषो मनसाभिगच्छति तद्वाचावदति ॥ नृसिंह पूर्वतापनी ॥ खण्ड १ ॥ सदेव सौम्येदम ग्रआसीदेक

मेवा द्वितीयम् ॥ छान्दोग्य अध्याय ६॥ श्रुति १॥ कर्म्मेन्द्रियाणि संयम्यय आस्ते मनसा समरन् इन्द्रियार्थान् विमूढात्मा मिथ्याचारः स उच्यते ॥ गीता अ० ३ ॥ श्लोक ६ ॥ सन्तोषः दनुतमः सुखलाभः योगशास्त्र ॥ पाद २ ॥ सूत्र ४२ ॥ यच्च काम सुखं लोके यच्च दिव्यं महत्सुखम् ॥ तृष्णाक्षय सुखस्यैते नार्हतः षोडशीकलामिति ॥ यह श्लोक व्यासकृत है ॥ तदैचत बहुस्यां प्रजायेयेति ॥ छान्दोग्य० अ० ६ खण्ड २ ॥ ब्रह्मविद ब्रह्मैव भवति ॥ पुण्योवै पुण्येन कर्म्मणा भवति पापः पापेन ॥ बृह० उ० अ० ५ ब्रा० २ ॥ दैव तान्यभिगच्छेतु धार्मि कांश्चद्विजोमान् ॥ ईश्वरं चैवरक्षार्थं गुरूनेवच पर्वसु ॥ श्लोक १५३ ॥ मनुस्मृति ॥ चक्षुषोद्रष्टा श्रोत्रस्यद्रष्टा वाचोद्रष्टा मनसोद्रष्टा बुद्धेर्द्रष्टा प्राणस्यद्रष्टा तमसोद्रष्टा सर्वस्य द्रष्टा ॥ नृसंह० उत्तरतापनी० उ० खण्ड ॥ २॥ चक्षुषः साक्षी श्रोत्रस्य साक्षी वाचः साक्षी मनसः साक्षी बुद्धः साक्षी ॥ प्राणस्य साक्षी तमसः साक्षी ॥ नृसिंह० उप० खण्ड २ ॥ तस्यताव देवचिरं यावन्न विमोक्षेऽथसंपत्स्ये ॥ छान्दोग्य० उप० अ० ६ खण्ड १४ ॥ श्रुति २ ॥ आश्चर्य्यवक्ता

कुशलोऽस्यलब्धाऽऽश्चर्य्योज्ञाता कुशलानुशिष्टः॥ कठ० वल्ली उप० २ ॥ यः स्तन्यंपूर्वं पीत्वापि निष्पीड्य च पयो धरात् यस्मिनजातो भगेपूर्वं तस्मिन्नेव भगेरमेत् ॥ ३ ॥ योगतत्वोपनिषत् ॥ यामाता सा पुनर्भार्य्या याभार्य्या जननी ह्विसायः पिता सपुनः पुत्रोयः पुत्रः सपुनः पिता॥ ४ ॥ एवं संसार चक्रेण कूप चक्रघटाइव भ्रमंतो यानि जन्मानिश्रुत्वालोकान् समश्नुते ॥ ५ ॥ योगतत्त्वोपनिषत् ॥

भावार्थ—(या) यदि इस वैराग्य से बोध हो जावे तब तो मोक्ष हो जावे है और जेकर वैराग्य से बोध न होवे केवल वैराग्य को श्रवण करता रहे तब भी उत्तम लोकों को प्राप्त होवे है॥

परीक्ष्यलोकान्कर्मचितान् ब्राह्मणो निर्वेद माया न्नास्त्य कृतः कृतेन ॥ तद्विज्ञानार्थं सगुरु मेवाभि गच्छेत् समित्पाणिः श्रोत्रियं ब्रह्मनिष्ठम्॥ मुण्डक० उप० खण्ड २ ॥ श्रुति १२ ॥ एकोदेवः सर्वभूतेषु गूढ़ः सर्वव्यापी सर्वभूतांत रात्मा ॥ कर्म्माध्यक्षः सर्वभूताधिवासः साक्षी चेता केवलो निर्गुणश्च॥ ११॥ श्वेताश्वतरः उप० अ० ६ ॥ यस्यदेवे पराभक्तिर्यथादेवे तथागुरौ ॥ तस्यैते कथिताह्यर्था प्रकाशन्ते महात्मनः॥ श्वेताश्वतर० उप० अ० ६ मन्त्र २३ ॥ आत्मावाअरे द्रष्टव्यः

श्रोतव्यो मन्तव्यो निधिध्यासितव्यो मैत्रेय्यात्मनो वा अरे दर्शनेन श्रवणेन मत्या विज्ञानेनेद ॐ सर्वं विदितम् ॥ बृह० उप० अ० २ ब्रा० ४ श्रुति ५ ॥ यदाचर्मवदाकाशं वेष्टयिष्यन्ति मानवः ॥ तदादेव मविज्ञायदुखस्यन्तोमविष्यति ॥ श्वेताश्वतर० उप० अ० ६ मन्त्र २० ॥ अतसीपुष्पसंकाशं नाभि स्थाने प्रतिष्ठतम् ॥ चतुर्भुजं महावीरं पूरकेण विचिन्तयेत् ॥ १ ॥ कुम्भकेन हृदिस्थाने चिन्तये-त्कममासनम् ॥ ब्रह्माणं रक्त गौरां गंचतुर्वक्त्रं पितामहम् ॥ २ ॥ रेचकेनतुविद्यात्मा ललाटस्थं त्रिलोचम् ॥ शुद्धस्फटिक संकाशं निष्कलं पाप नाशनम् ॥ ३ ॥ त्रिस्थानञ्चत्रिमार्गञ्च त्रिब्रह्मच त्रिरक्षरम् ॥ त्रिमात्रञ्चार्द्धमात्रं च यस्तंवेद सर्वेदि वित् ॥ ४ ॥ ध्यानविन्दु । उ० । एषत आत्मा सर्वन्तरः ॥ बृह० ॥ ३ ॥ १ ॥ एषत आत्मान्त-र्याम्यमृतः ॥ बृह० ॥ अध्याय ३ । खण्ड ७ ॥ श्रुति ३ ॥ तत्सत्यं स आत्मा तत्वमसि ॥ छान्दोग्य० अ० ६ ॥ श्रुति ७ ॥ तमेतं वेदानुवचनेन ब्राह्मणा विविदिषन्ति यज्ञेन दानेन तपसाऽनाशकेन ॥ बृ० । अ० ४ । ब्र० ४ । श्रुति २२ ॥ कतम आत्मेति यो ऽयं विज्ञानमयः प्राणेषु हृद्यन्तर्ज्योति पुरुषः ॥

बृहदा। अध्याय ४ ॥ ब्राह्मण ३ ॥ ब्रह्मविद ब्रह्म मैव भवति ॥ प्राप्य पुण्य कृतांल्लोकानुषित्वा शाश्वती: समा: ॥ शुचीनां श्री मतांगेहे योग भ्रष्टो भिजायते ॥ गीता ॥ अ० ६ ॥ श्लोक ४१ ॥ सयावद्धवा इन्द्र एतमात्मानां नविजज्ञे तावदेन मसुरा अभिबभूवु: सयदाविजज्ञेऽथहत्वाऽसरान् विजित्य सर्वेदेवानांसर्वेषां च भूतानांश्रैष्ठयं स्वारा-ज्य माधिपत्यंपर्य्यैत्तथोएवैवंविद्वानसर्वान् पाप्म-नोऽयहत्य सर्वेषांच भूताना श्रैष्ठयं स्वाराज्य माधि पत्यं पर्येति यएवंवेद ॥ कौषीतकि० अ० ४ श्रुति २० ॥ नतस्य प्राणा उत्क्रामंत्यत्रैव समवनीयन्ते ॥ नृसिंह० उत्तरताप० खण्ड ॥ ५ ॥ नायमात्मा प्रवचनेन लभ्यो न मेधया न बहुना श्रुतेन॥ यमेवैष वृणुते तेनलभ्यस्तस्यैष आत्मा वृणुतेतनू ँ स्वाम्॥ कठवल्ली उप० अ० २ श्रुति २३॥ नरके पच्यमानस्तु यमेन परिभाषित: ॥ किन्त्वया नार्चितोदेव॥ केशव: क्लेशनाशन: ॥ नृसिंहपुर अ० ८ श्लोक २१ ॥ तृणानिभूमि रुदकं वाक् चतुर्थीचसुनृता ॥ चत्वारिह्निसतांगेहेनोच्छिद्यन्तेकदाचन् श्लोक १॥ ईश्वोजीवकलया प्रविष्टो भगवानस्वयं ॥ प्रणमेत्

दराड वन्नुमा वाम्ब चांडाल गोखरम् ॥ २ ॥ यह श्लोक भागवत के हैं ॥ स्वपुरुषमभिवीच्यपाश-हस्तम् ॥ वदति यमः किलतस्य कर्णमूले ॥ परिहर मधुसूधन प्रपन्नात् प्रभुरहमन्यनृणान् वैष्णवानाम् विष्णु पुराण अंश ३ अ० ७ श्लोक १० ॥ हृदिह्येष आत्माअत्रैतदेक शतं नाड़ीनां तासांशतं शत-मेकैकस्यां द्वासप्तति द्वीसप्तति: प्रांतशाखानाड़ि सहस्राणि भवंत्या सुव्यानश्चरति ॥ प्रश्न० उप० तृतिय प्र० श्रुति ६ ॥ ईच्चते निश्चल दृशासूक्ष्म लक्ष्यं समाहित: ॥ अश्रुसंपातपर्यन्त माचार्य्य स्त्राटकंमतम् ॥ योगशास्त्र पाद ३ ॥ ४ ॥ चतुरं गुल विस्तारं सूक्ष्मं वस्त्रं शनै र्ग्रसेत् ॥ तत: प्रत्याहरे च्चैतदाख्यातं धौति कर्म्मतत् ॥ १ ॥ यस्य हस्तौ च पादौ च मनश्चैवसुसंयतम् । विद्यातपश्च कीर्तिश्चसतीर्थफलमश्नुते ॥ यह श्लोक महाभारत का है ॥ न तत्र चक्षुर्गच्छति न वाग्गच्छति नोमनो ॥ केन उप० खराड १ श्रुति ३ ॥ यतो वाचो निवर्तन्ते ॥ अप्राप्य मनसासह ॥ आनन्दं ब्राह्मणो विद्वान् ॥ न विभेति कुतश्चनेति। तैतरीय० उप० ब्रह्मानन्द बल्ली खंड ६ ॥ माचा माचा: प्रतिमाच: कुर्य्यात् ॥ श्रुति ॥ वैवस्वतं संग

मनं जनानां यमं राजानं हविषा दुवस्यत् ॥ ऋग्वेद मंत्र ॥ नसांपराय: प्रतिभाति बालं प्रमाद्यन्तं वित्त मोहेन मूढ़म् ॥ अयं लोको नास्ति पर इति मानीपुन: पुनर्बश मापद्यतेमे ॥ कठ उप० अ० २ ॥ श्रुति ६ ॥ संयमने त्वनुभूयेतरेषामरोहा बरोहौ तद्गति दर्शनात् ॥ सामवेद अ० ३ पाद १ सूक्त १३ ॥ न तस्य प्राणा उत्क्रा मंत्यत्रैव समवनीयन्ते ब्रह्मैव सन् ब्रह्माप्येति ॥ नृसिंहपुरं उत्तरता० खंड ५ ॥ धर्म्मराज पुरे गन्तु चतुर्मार्गा भवन्ति च ॥ पापिनां गमने पूर्वं सतुते परिकीर्तित: ॥ ४९ ॥ गरुड़० ॥ ग्रीष्मे प्रपादानरता माघे काष्ट प्रदायिन: ॥ गरुड़ ५४ ॥ अमानित्वमदम्भित्व महिंसा क्षान्तिराजवम् ॥ अचार्य्योपासनं शौचं स्थैर्य्यमात्मविनिग्रह: ॥ ७ ॥ इन्द्रियार्थेषु वैराग्यमनहङ्कार एव च ॥ जन्ममृत्यु जराव्याधि: दु:खदोषानुदर्शनम् ॥ ८ ॥ असक्ति रनभिष्वंग: पुत्रदारा गृहादिषु । नित्यं च सम चित्तत्व मिष्टा निष्टोपपत्तिषु ॥ ९ ॥ मयिचानन्य योगेन भक्तिरव्यभिचारिणी । विविक्तदेशसेवित्व मरतिर्जनसंसदि ॥ १० ॥ अध्यात्मज्ञान नित्यत्वं तत्त्वज्ञानार्थं दर्शनम् ॥ एतत्ज्ञान मिति

प्रोक्तमज्ञानं यदतोऽन्यथा ॥ गीता अ० १३ ॥
त्रय: प्राजापत्या प्रजापतौ पितरि ब्रह्मचर्य्य मूषु
र्देवा मनुष्या असुरा ॥ बृह० उ० अ० ५ ब्रा० २ ॥
सन्तोषादनुत्तम: सुखलभ: ॥ यो० पा० २ सूत्र ४२ ॥
यच्चकाम सुखं लोके यच्चदिव्यं महत्सुखम् ॥
तृष्णाक्षय सुखस्यैतेनार्हत: षोड़शीकलामिति ॥
यह व्यास जी का श्लोक है ॥ ज्ञानभूमि: शुभे-
च्छाख्या प्रथमा परिकीर्तिता। विचारणा द्वितीया
स्यात्तृतीयातनुमानसा ॥१॥ सत्त्वापत्तिश्चतुर्थी
स्यात्ततोऽसंशक्ति नामिका। पदार्थाभावनीषष्ठी
सप्तमी तुर्य्यगा स्मृता ॥ २ ॥ ये श्लोक योग
वाशिष्ट के हैं ॥ योगश्चित्तवृत्ति निरोध: ॥ यो०
पा० १ सूत्र २ ॥ अभ्यास वैराग्याभ्यां तन्निरोध: ॥
यो० पाद १ सूत्र १२ ॥ चतुर्विधा भजन्ते मांजना: ।
इत्यादि ॥ गीता अ० ७ ॥ श्लोक १६ ॥ द्वाविमौ
पुरुषो लोके सूर्य्य मण्डल भेदिनौ ॥ परिब्राड्
योगयुक्तश्च रणे चाभिमुखो हत: ॥ यह गीता
स्मृति का श्लोक है ॥ एतते पृथिवी पाला: संप्राप्ता
मत्समीपत: । स्वकीयै: कर्म्मभिर्घोरै: दुष्प्रज्ञा
बलदर्पिता: ॥ १ ॥ भो भो नृपा दुराचार: प्रजा
विध्वंसकारिण: । अल्पकालस्य राजस्य कृते किं

दुष्कृतं कृतम् ॥ २॥ राज्य लोभेन मोहेन बलादन्या यत्प्रजाः । विध्वंसिनाः फलं तस्य भुंजध्वमधुना नृपाः ॥ ३॥ क्व तद्राज्यं कलत्रं च यदर्थमशुभं कृतम् । तत्सर्वं संपरित्याज्य यूयमेकाकिनः स्थिताः ॥ ४॥ पश्यामस्तद्बलंवोनो येन तद्दण्डिताः प्रजाः ॥ यमदूतैस्ताड्यमाना अधुना कीदृशं भवेत् ॥ ५॥ एवं बहु विधैर्वाक्यैरुपालब्धाय मेनति । शोचन्तः स्वानि कर्म्माणि तूष्णीं तिष्ठन्ति पार्थिवाः ॥ ६॥ इति धर्म्मं समादिश्य नृपाणां धर्म्मराट् पुनः । तत्पापपङ्क शुद्ध्यर्थमिदं वचनमब्रवीत् ॥ ७ भो भो चण्डा महाचण्डा गृहीत्वा नृपतीनिमान् ॥ विशोधयध्वं पापोयः क्रमेण नरकाग्निना ॥ ८॥ ततः शीघ्रम्समुत्थाय नृपान्संगृह्य पादयोः । भ्रामयित्वाति वेगेन निक्षिप्योर्ध्वं प्रगृह्य च॥ ९॥ सर्वं प्राणेन महता प्रतक्षेऽथ शिलातले ॥ आस्फालयन्ति तरसावाज्रेणैव महाद्रुमम् ॥ १०॥ ततः स राज देहान्तः प्रविष्टो जर्जरी कृतः । निस्संज्ञः स तदा देही निश्चेष्टस्स प्रजायते ॥ ११॥ ततः स वायुना स्पृष्टः शनैरुज्जीवति पुनः । ततः पापविशुद्ध्यर्थं क्षिप्यते नरकार्णवे ॥ १२॥ विष्णु पुराण अ० २

अंश ६ ॥ यथा सुदीप्तात्पावका द्विस्फुलिङ्गः सहस्रशः प्रभवन्तो सरूपाः । तथाक्षराद्विधाः सौम्य भावः प्रजायन्ते तत्र चैवापियान्ति ॥ द्वि० मु० । खं० १ । श्रुति १ ॥ अण्डानान्तु सहस्राणां सहस्राण्ययुतानि च । ईदृशानां तथा तत्र कोटि कोटि शतानि च ॥ विष्णु पुराण वाक्य ॥ यस्मिन् सर्वाणि भूतान्यात्मैवाभू द्विजानतः । तत्र को मोहः कः शोक एकत्वमनुपश्यतः ॥ ईश० उ० मं० ७ ॥ प्रजापति र्लोकानभ्यतपत्ते भ्योऽभितप्तेभ्यस्त्रयी विद्या संप्रास्त्र वत्तामभ्यतपत्तस्य अभितप्ताया एतान्यक्षराणि संप्रस्रवन्त भूर्भुवः स्वरिति छान्दो० । अ० २ खं० १३ श्रुति २ ॥ यथा सौम्यैकेमृत्पिण्डेन विज्ञातेन सर्वं मृन्मयं विज्ञातं स्याद्वाचारम्भणं विकारो नामधेयं मृत्तिकेत्येव सत्यमित्यादि वाक्य प्रतिपादित मृदादि दृष्टान्तैर द्वितीय वस्तुन उपपादनमिति ॥ छान्दो० अ० ६ ॥ पितृघ्नो मातृघ्नो जारो गुरुहानेक कोटि यतिघ्नोऽनेक कृतपापो यो ममषण्णवति कोटि नामानि जपते सतेभ्यः पापेभ्यः प्रमुच्यते स्वयमेव सिच्चदानन्द स्वरूपो भवेन्न किम् ॥ हनुमदुत्त रामोपनिषद् खण्ड २ ॥ तं विद्या कर्म्मणी समन्वा

भेतं पूर्वप्रज्ञा च ॥ बृहदा० उप० ब्राह्मण ४ ॥ आपो भूयिष्ठा इत्येको अब्रवीदग्निर्भूयिष्ठ इत्यन्यो अब्रवीत् । वधर्यन्तीं बहुभ्यः प्रैको अब्रवीहृताव-र्टंतश्च मसांख्वपिंशत ॥ ऋग्वेद मंड० १। अ० २२। सूक्त १६१ । मंत्र ९ ॥ इमं मे गंगे यमुने सरस्वति शुतुद्रिस्तोमं सचता परुष्ण्या । असिकन्या मरुद्वृधे वितस्तयार्जीकीये शृणुह्यासुषोमया। ऋग्वेद मण्डल १० अ० ६ सूक्त ७५ मन्त्र ५ ॥ स एवाधस्तात् स उपरिष्टात् स पश्चात् स पुरस्तात् स दक्षिणतः स उत्तरतः स एवेदं सर्वं ॥ छान्दो० उप० अ० ७ ॥ इन्द्रियेभ्यः पराह्यर्था अर्थेभ्यश्च परं मनः॥ मनस्तु परा बुद्धि र्बुद्धेरात्मा महांपरः ॥ १० ॥ महतः परमव्यक्तम व्यक्तात्पुरुषः परः । पुरुषान्न परं किञ्चित्सा काष्ठा सा परा गतिः ॥११॥ कठ० उप० ॥ योवै भूमा तत्सुखं नाल्पे सुखमस्ति॥ छान्दो० उप० अ० ७ मंडल २३ ॥ सौम्येमाः सर्वाः प्रजासति सम्पद्यानविदुः सति सम्पद्या मह इति। त इह व्याघ्रो वा सिंहो वा वृको वा वराहोवा कीटो वा पतङ्गो वा दंशो वा मशको वा यद्यद्भवति तदा भवन्ति ॥ छान्दो० उप० अ० ६ खंड ९ ॥ अग्निर्यथैको भुवनं प्रविष्टो रूपं रूपं

प्रति रूपो बभूव । एकस्तथा सर्व भूतान्तरात्मा रूपं रूपं प्रति रूपो वहिश्च ॥ कठ० उप० व्रा० ५ श्रुति ६ ॥ तदेतत्सत्यं यथा सुदीप्तात्पावका द्विस्फुलिङ्गा सहस्रशः प्रभवन्ते स रूपाः । तथा क्षराद्विविधाः सौम्यभावाः प्रजायन्ते तत्र चैवापियन्ति ॥ द्वितीयमुण्डक खंड १ श्रुति ॥ स यो हवै तत्परमं ब्रह्मवेद ब्रह्मैव भवति ॥ तृतीय मुण्डक खंड २ ॥ अवस्था त्रयाभावाद्भावसाक्षि स्वयं भावरहितं नैरन्तर्य्यं चैतन्यं यदातदा ततुरीयं चैतन्यमित्युच्यते ॥ सर्वोपनिषत्सारो पनिषत् ॥ यथाकारी यथाचारी तथा भवति साधुकारी साधुर्भवति पापकारी पापी भवति पुण्यः पुण्येन कर्म्मणा भवति पापः पापेन ॥ वृह० उप० अ० ६ब्रा० ४ ॥ कर्म्मणा बध्यते जंतु र्विद्यया च विमुच्यते । तस्मात्कर्म्म न कुर्व्वन्ति यतयः पारदर्शिनः ॥ १ ॥ गीता अ० ७ ॥ मनुष्याणां सहस्रेषु कश्चिद्यतति सिद्धये। यततामपि सिद्धानां कश्चिन्मां वेत्ति तत्त्वतः ॥ गीता अ० ७॥ तद्योयो देवानां प्रत्यबुध्यत स एव तद भवत्तथा ऋषीणां तथा मनुष्याणाम् ॥ वृह० उप० अ० ३ का० १० ब्राह्मण ४ ॥ एतदात्म्यमिदं ७ सर्वं

तत्सत्य७ँस आत्मा तत्वमसिश्वेतकेतो॥ छन्दो० उप० अ० ६ ॥ विग्रहो हविषां भोग ऐश्वर्य्यं च प्रसन्नता। फलप्रदानमित्येतत्पञ्चकं विग्रहादिकम्। नान्तोस्ति मम दिव्यानां विभूतीनां परंतप। एषतूद्देशतः प्रोक्तो विभूतेर्विस्तरो मया ॥ ४० ॥ गीता। अध्याय १० ॥ एकोवशी सर्व भूतान्तरात्मा एकं रूपं बहुधायः करोति। तमात्मस्थं ये अनुपश्यन्ति धीरास्तेषां सुखं शाश्वतन्नेतरेषाम् ॥ कठ० उप० ब्राह्मण ५ श्रुति १२ ॥ यदिदं किञ्च जगत्सर्वं प्राण एजतिनिःसृतं। महद्भयं वज्र मुद्यतं य एतद्विदुरमृतास्ते भवन्ति॥ २ ॥ भया दस्याग्निस्तपति भयात्तपति सूर्य्यः। भयादिन्द्रश्च वायुश्च मृत्युर्धावति पञ्चमः॥ ३ ॥ कठ० उप० ब्राह्मण ६ ॥ दूषितोऽपिचरेद्धर्म्मं यत्र तत्राश्रमेरतः। समः सर्वेषु भूतेषु नलिङ्गं धर्म्मकारणम् ॥ मनुस्मृति॥ ब्रह्म विष्णु शिवा ब्रह्मन् प्रधाना ब्रह्म शक्तयः॥ पुराणवचन॥ मय्येव सकलंजातं मयिसर्वं प्रतिष्ठतम् ॥ मयिसर्वं लयं यातितद ब्रह्माद्वयमस्म्यहम् ॥ कैवल्य० उ० खंड १ ॥ तेषामसौ विरजो ब्रह्म लोको नयेषु जिह्ममनृतं नमा याचेति ॥ प्रश्न उप० प्र० १ ॥ त्वं पदार्थविवेकाय

संन्यास: सर्वकर्म्मणां श्रुतयेहविहितोयस्मात्त-
त्यागी पतितो भवेत् ॥ यह सरेश्वर वार्तिक
बचन है ॥ आत्मनाविन्दते वोर्य्यं विद्यया विन्दते
ऽमृतम् ॥ केन उप० खण्ड २ ॥ विद्या विनय
सम्पन्ने ब्राह्मणे गविहस्तिनि शुनिचैव श्वपाकेच
पण्डिता: समदर्शिन: ॥ गीता अ० ५ श्लोक ७ ॥
प्रणवोधनु: शरोह्यात्मा ब्रह्मतल्लक्ष्यमुच्यते
अप्रमत्तेनवोद्धव्यंशरवत्तन्मयोभवेत् ॥ मुं० उप०
द्वि० खं० २॥ यस्मिन् सर्वाणिभूतान्यात्मैवाभूद्वि-
जानत: । तत्रकोमोह:क:शोकएकत्वमनुपश्यत:
ईशावास्य॥मंत्र७॥ यदा यदाहि धर्मस्यग्लानिर्भ-
वति भारत। अभ्युत्थानमधर्मस्य तदात्मानं सृजा-
म्यहम्। गीताअ०४श्लोक ७। बिशुद्धोऽस्मि विमुक्तो।
ऽस्मिपूर्णात्पूर्णतमाकृति: असंस्पृश्यममात्मानं स
न्तुब्रह्मांड कोटय: ।यहविद्वान्काअनुभवहै। अथ
यत्रदेव इवराजेवाहमेवेद ँ सर्वोऽस्मीतिमन्यतेसो
ऽस्य परमोलोक: वृह०उप०अ०६का०२०॥ एषास्य
परमागतिरेषास्यपरमासम्पदेषोऽस्य परमो लोक
एषोऽस्य परमा आनन्द एतस्यै वा नन्दस्यान्यानि

भूतानिमात्रामुपजीवन्ति॥ बृ० उप० अ० ६ का ३२॥ यतोवाचोनिवर्त्तन्तेअप्राप्यमनसासह। तैत्तरीय। उप०। ब्रह्मानन्दवल्ली। खण्ड ६॥ सयोमनुष्याणाँ राद्धः समृद्धो भवत्यन्येषा मधिपतिः सर्वै मनुष्यै र्भोगैः सम्पन्नतमः समनुष्याणां परम आनन्दः। अथये शतं मनुष्याणामानन्दाः स एकः पितृणां जितलोकानामानन्दः॥ अथये शतं पितृणां जितलोकानामानन्दाः स एको गंधर्वलोक आनन्दः अथ ये शतं गन्धर्वलोकआनन्दाःसएकःकर्म्मदेवा नामानन्दोयेकर्म्मणादेवत्वमभिसम्पद्यन्ते। अथये शतंकर्म्म देवानामानन्दः स एक आजान देवाना मानन्दो यश्च श्रोत्रियोऽवृजिनोऽकामहतः। अथ ये शतं माजानदेवानामानन्दाः स एकःप्रजापति लोक आनन्दो यश्च श्रोत्रियोऽवृजिनोऽकामहतः॥ अथ ये शतं प्रजापति लोक आनन्दाःस एकोब्रह्म लोक आनन्दोयश्च श्रोत्रियोऽवृजिनोऽकामहतो ऽथैष एव परमआनन्दः। बृह० उप० अ० ६॥ न वा अरे सर्वस्य कामाय सर्वं प्रियं भवत्यात्मनस्तु कामाय सर्वं प्रियं भवत्यात्मा वा अरे द्रष्टव्या श्रोतव्यो

न्तव्यो निदिध्यासितव्यो मैत्रेय्यात्मनो वा अरे
दर्शनेन श्रवणेन मत्या विज्ञानेनेदꣳ सर्वं विदितम्
बृह० उ० अ० ४॥ अथाकामयमानो योऽकामो नि-
ष्काम आप्तकाम आत्मकामः। न तस्य प्राणा उत-
क्रामन्ति ब्रह्मैव सन् ब्रह्माप्येति। बृह० उप० अ० ६
द्वाविमौ पुरुषौ लोके सूर्य्यमण्डलभेदिनौ। परि
व्राड्योगयुक्तश्च रणे चाभिमुखो हतः॥ १॥ गीता॥
अनपेक्षः शुचिर्दक्ष उदासीनो गतव्यथः। सर्वा-
रम्भ परित्यागी यो मद्भक्तः समेप्रियः। गीता अ०
१२ श्लो० १६॥ धृत्यायया धारयते मनः प्राणेन्द्रिय
क्रियाः योगेनाव्यभिचारिण्या या धृतिः सा पार्थसा-
त्विकी॥ गीता अ० १८॥ प्रवृत्तिंच निवृत्तिंच
कार्य्याकार्य्ये भयाभये॥ बन्धं मोक्षञ्चयावेत्ति बुद्धिः
सापार्थसात्विकी॥ गीता अ० १८॥ सर्वोपाधिविनि
र्मुक्तं सुवर्णघनवद्विज्ञान चिन्मात्र स्वभावआत्मा य
दावभासते तदात्वं पदार्थः प्रत्यगात्मेत्युच्यते॥
सर्वोपनिषत्सारोपनिषद्॥ सत्यंज्ञानमनन्तमा-
नन्दंब्रह्मसत्यमविनाशिनामदेशकालवस्तुनिमि-
त्तेषु विनश्यत्सुयन्नविनश्यति॥ तदविनाशिज्ञान

मिति उत्पत्ति विनाश रहितं चैतन्यंज्ञानमि
भिधीयते ॥ अनन्तं नामम्रद्विकारेषुम्रद्विव सु
विकारेषु सुवर्णमिव तन्तुकार्य्येषु तन्तुरिव ॥
व्यक्ताादिसृष्टि प्रपंचेषु पूर्वं व्यापकं चैतन्यमनन
मित्युच्यते ॥ आनन्दोनामसुखचैतन्यस्वरूपोऽ
परिमितानन्दः समुद्रः ॥ अविशिष्टि सुख स्वरूप
आनंद इत्युच्यते ॥ एतद्वस्त चतुष्टयंयस्यलक्ष
देशकाल निमित्तेष्वव्यभिचारि सतत्पदार्थः प
मात्माप्रर ब्रह्मेत्युच्यते ॥ त्वंपदार्थादौपाधिकात
तत्पदर्थादौपाधिकादविलक्षण आकाशवत्सूक्ष्म
केवलः सत्तामात्रस्तत्पदार्थ स्यात्मेत्युच्युते ।
सर्वोपनिषत्सार ॥ तेतमर्च्चयन्तस्त्वंहित: पि
तायोऽस्माकमविद्यया: परंपारं तारयसीतिनमः
परम ऋषिभ्य: ॥ यह श्रुति प्रश्न उपनिषद्‌कीहै ॥

ओं तत्‌सत्‌ ।